

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГАНУС ЛЮДМИЛА МИХАЙЛІВНА

УДК 342.7:323.28(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО
ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ
ТА ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Л. М. Ганус**

Науковий керівник: **Лук'янець-Шахова Валентина Станіславівна**, кандидат юридичних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Ганус Л.М. Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах ЄС. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»). Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Київ, 2026.

Дисертація присвячена вирішенню актуального науково-практичного завдання розробки комплексного конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, який забезпечує ефективне виконання міжнародних стандартів і національних законодавчих ініціатив, спрямованих на захист прав постраждалих осіб, а також допомагає подолати структурну нерівність, знизити рівень насильства в суспільстві та гарантувати реальну рівність і безпеку для всіх громадян.

Розглянуто поняття гендерної рівності та її еволюцію в контексті сучасного права, особливо через призму Конституції України та міжнародних стандартів прав людини. Визначено важливість визнання гендеру як соціального конструкта, який регулює роль жінок і чоловіків у суспільстві, відокремлюючи це поняття від біологічної статі. Підкреслено, що гендерна нерівність є не лише результатом соціокультурних факторів, а й має правові наслідки, що проявляються у дискримінації на основі статі. Особлива увага приділена необхідності впровадження реальних механізмів забезпечення рівних прав у різних сферах суспільного життя, зокрема в політичних, соціальних та економічних сферах. Обґрунтовано, що міжнародні договори, зокрема Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, виступають важливим інструментом для реалізації принципу рівності в національних правових системах. Окремо досліджено питання впровадження гендерної рівності через правові інституції, соціальні програми та інші

механізми публічної влади. Висвітлено зв'язок між принципом гендерної рівності та політикою запобігання гендерно зумовленому насильству (далі – ГЗН), яке є порушенням основних прав людини на безпеку та гідність, вимагаючи від держави активного захисту постраждалих.

Розглянуто ГЗН як складне соціально-правове явище, яке порушує основні права людини, зокрема право на гідність, фізичну та психологічну недоторканність, свободу від жорстокого поводження та право на рівність. Підкреслюється, що ГЗН не можна розглядати як приватну проблему, оскільки воно стосується фундаментальних прав, що мають конституційну охорону. Досліджено міжнародно-правове визначення ГЗН, закріплене у Конвенції ООН та Стамбульській конвенції, а також його імплементацію в національному законодавстві України. Зосереджено увагу на принципах позитивних зобов'язань держави, які включають не лише покарання агресора, а й створення ефективних механізмів превенції та підтримки постраждалих. Висвітлено юридичні, соціальні та інституційні аспекти протидії ГЗН, зокрема роль правоохоронних органів, судів, медичних і соціальних служб у забезпеченні прав постраждалих. Окремо акцентовано на необхідності комплексного підходу до вирішення цієї проблеми, що включає превенцію, захист, розслідування та відповідальність за вчинені злочини. Розглянуто важливість інтеграції міжнародних стандартів у національну правову систему для ефективного захисту прав людини в контексті боротьби з гендерно зумовленим насильством.

Розглянуто ГЗН як складне соціально-правове явище, яке порушує основні права людини та вимагає комплексного підходу до його подолання. Акцентовано увагу на різних формах ГЗН, зокрема фізичному, психологічному, сексуальному, економічному та цифровому насильстві, що детермінуються гендерними стереотипами, асиметрією влади та соціальною нерівністю. Підкреслено, що кожна форма насильства вимагає окремого правового підходу для ефективного захисту постраждалих осіб та

забезпечення їхніх прав. З'ясовано змістовне наповнення міжнародно-правових актів, передусім Стамбульської конвенції, якими детерміновано позитивні зобов'язання держави у сферах превенції, захисту постраждалих та забезпечення невідворотності відповідальності винних осіб. Зроблено висновок, що держава повинна не лише декларувати рівність, а й забезпечити реальний доступ до правосуддя та створити інституційні механізми для ефективної протидії насильству. Розкрито важливість гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, що сприяє побудові комплексного правового механізму для боротьби з ГЗН, включаючи превенцію, захист, правосуддя та соціальну реабілітацію постраждалих осіб.

З'ясовано сутність конституційно-правового механізму протидії ГЗН в Україні, акцентуючи на важливості комплексного підходу до його боротьби. Зазначено, що ГЗН є не лише сукупністю окремих правопорушень, а й системним посяганням на основоположні права людини, зокрема право на гідність, рівність, свободу та безпеку. Описано структуру механізму, який включає нормативні, інституційні та процедурні елементи, що спрямовані на забезпечення правового захисту постраждалих, запобігання насильству та забезпечення доступу до правосуддя. Важливим є не лише формальне, а й реальне забезпечення рівності через активні дії держави, що включають освітні програми, соціальні ініціативи та створення спеціалізованих інститутів допомоги. Підкреслено важливість співпраці органів правосуддя, правоохоронців, соціальних служб і громадських інститутів для гарантування належної координації та ефективного реагування на випадки насильства. Визначено, що інтернаціональні стандарти, зокрема Стамбульська конвенція, грають важливу роль у вдосконаленні національної правової системи, сприяючи гармонізації законодавства з міжнародними вимогами захисту прав людини.

З'ясовано сутність європейські стандарти протидії ГЗН, розглядаючи його як серйозне порушення прав людини, яке охоплює фізичні, психологічні,

сексуальні та економічні прояви. ГЗН визнано не лише приватною справою, а й порушенням фундаментальних прав, що зумовлює активне втручання держави, зокрема через механізм позитивних зобов'язань. Європейська модель, яка ґрунтується на принципах належної обачності, передбачає систему «4Р» (попередження, захист, кримінальне переслідування та узгоджена політика), спрямовану на комплексне вирішення проблеми. Особливе значення має жертвоцентричний¹ підхід, що надає пріоритет захисту прав постраждалих і мінімізації повторної віктимізації. Підкреслено важливість інтеграції європейських стандартів у національні правові системи, зокрема через Стамбульську конвенцію та директиви ЄС, що формують основу для забезпечення рівності та протидії дискримінації. Визначено роль міжнародного контролю, зокрема через механізм GREVIO, для гарантування ефективності реалізації цих стандартів у національному правопорядку.

Схарактеризовано засади конституційної моделі протидії ГЗН в Україні, яка ґрунтується на принципах верховенства права та недискримінації. Закріплення людської гідності як найвищої цінності покладає на державу функцію активного гарантування безпекового середовища, що передбачає як встановлення відповідальності за насильство, так і формування механізмів соціальної підтримки потерпілих. Аналітично опрацьовано положення Конституції України, що гарантують право на недоторканність приватного життя, свободу особи та ефективне поновлення прав у судовому порядку. Поряд із цим досліджено особливості законодавчого впровадження міжнародних стандартів, таких як Стамбульська конвенція, і їх реалізація через систему національних механізмів, що забезпечують реальний захист прав жертв ГЗН. Особлива увага приділяється викликам практичної імплементації, зокрема нерівності доступу до спеціалізованих послуг в різних регіонах та необхідності створення стабільної соціальної інфраструктури для

---

¹ Під жертвоцентричним (постраждалоорієнтованим) підходом у цьому дослідженні розуміється підхід, що передбачає пріоритетність прав, потреб та інтересів постраждалої особи, забезпечення її безпеки, доступу до правосуддя та недопущення повторної віктимізації.

забезпечення безпеки постраждалих. Наголошено на необхідності переходу до жертвоцентричного підходу і подолання існуючих прогалів у правозастосуванні для досягнення реальної рівності та захисту людської гідності.

Досліджено європейські моделі протидії ГЗН, зокрема досвід Німеччини, Франції, Іспанії та Швеції, та їх трансформацію з реактивного кримінального реагування до комплексної системи позитивних зобов'язань держави. ГЗН розглядається як прояв структурної нерівності, що вимагає від держави не лише криміналізації злочинів, а й активного подолання гендерних стереотипів та надання реального доступу до правосуддя і соціальних гарантій. Європейські країни продемонстрували важливість швидких захисних заходів, таких як судові заборони, спеціалізовані суди та технологічний моніторинг для забезпечення безпеки постраждалих. У статті також розглядаються критичні питання, зокрема проблема психологічного насильства, яка потребує вдосконалення методик доказування, а також географічна нерівність у доступі до послуг. Наголошено на необхідності інтеграції європейських стандартів у правову систему України, включаючи створення спеціалізованих судів, оперативних заходів для запобігання насильству та інклюзивної інфраструктури безпеки для жертв.

З'ясовано, що Стамбульська конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству є першим міжнародним документом, що інтегрує питання протидії ГЗН в єдиний правовий механізм, встановлюючи універсальні стандарти захисту фундаментальних прав людини. Аналіз конвенції виявив її значення як інструменту зміни правосвідомості, що переходить від каральної до превентивно-захисної моделі. Імплементация положень Стамбульської конвенції в українське законодавство сприяє підвищенню стандартів правового захисту, зокрема через вдосконалення кримінально-правових норм та реалізацію позитивних зобов'язань держави. Висвітлено питання термінологічної відповідності та

необхідності трансформації правосвідомості в національному правопорядку для ефективної боротьби з домашнім насильством. Аргументовано, що основною метою цієї трансформації є забезпечення реального доступу до правосуддя, соціальних гарантій та безпеки для постраждалих.

Визначено, що гармонізація національного механізму протидії ГЗН з конституційними стандартами держав-членів Європейського Союзу є важливим кроком модернізації українського правопорядку, спрямованим на перехід від реактивної до проактивної стратегії захисту прав людини. Цей процес передбачає інтеграцію принципів субстантивної рівності та позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення безпеки особи. Європейська модель, зокрема через Стамбульську конвенцію, ставить пріоритет на превенції насильства, захисті жертв і кримінальному переслідуванні кривдників. Впровадження міжнародних стандартів потребує детермінованої зміни підходів до правового регулювання, зокрема в частині термінології, покарання і створення спеціалізованих механізмів підтримки. Для ефективної реалізації цього підходу доведено необхідність зміцнення інституційної координації, розробити чіткі протоколи взаємодії між правоохоронними органами, судовою системою та соціальними службами, а також запровадити механізми моніторингу та статистичного обліку, що відповідають європейським стандартам. Доведено, що системна реформа сприятиме реалізації прав людини і захисту їхньої гідності на всіх рівнях правосуддя.

Окреслено конституційні гарантії захисту осіб, які постраждали від ГЗН, через призму основних принципів Конституції України. Визнання людської гідності як найвищої цінності та забезпечення рівності прав є базовими елементами цього захисту. Держава зобов'язана створювати ефективні механізми безпеки, що враховують як превентивні, так і репресивні заходи проти насильства. Концепція «належної обачності» вимагає від органів влади активного втручання в приватну сферу при порушенні прав людини, а не лише

реагування на наслідки. Розглядаються юридичні та процесуальні аспекти, зокрема необхідність вдосконалення законодавства в частині кваліфікації ГЗН та забезпечення жертвоцентричного правосуддя. Підкреслено важливість створення інституційної системи для мінімізації вторинної віктимізації та розробки механізмів безбар'єрного доступу до правосуддя та соціальної допомоги для потерпілих. Ратифікація Стамбульської конвенції та імплементація європейських стандартів стали критичними кроками в напрямку реальної зміни правової культури, орієнтованої на захист прав осіб від насильства.

Ключові слова: конституційно-правовий механізм, позитивні зобов'язання, верховенство права, дискримінація, рівність, гідність, права людини, гендерно зумовлене насильство, практика ЄСПЛ, право ЄС, імплементація, Стамбульська конвенція.

SUMMARY

Ganus L.M. Constitutional and legal mechanism for combating gender-based violence in Ukraine and EU member states. – Qualifying scientific work on manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy (Ph.D.) in the specialty 081 «Law» (knowledge field 08 «Law»). National Academy of Internal Affairs, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, 2026.

The dissertation is dedicated to solving the current scientific and practical problem of developing a comprehensive constitutional and legal mechanism to combat gender-based violence, which ensures the effective implementation of international standards and national legislative initiatives aimed at protecting the rights of victims, and also helps to overcome structural inequality, reduce the level of violence in society, and guarantee real equality and security for all citizens.

The concept of gender equality and its evolution in the context of modern law is examined, particularly through the lens of the Constitution of Ukraine and international human rights standards. The importance of recognizing gender as a social construct, which governs the roles of women and men in society, is defined, distinguishing this concept from biological sex. It is emphasized that gender inequality is not only the result of socio-cultural factors but also has legal consequences, manifesting in gender-based discrimination. Special attention is given to the need for implementing real mechanisms to ensure equal rights in various spheres of public life, including political, social, and economic domains. It is demonstrated that international treaties, notably the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, serve as vital tools for the realization of the principle of equality within national legal systems. The implementation of gender equality through legal institutions, social programs, and other public authority mechanisms is also studied. The connection between the principle of gender equality and the policy to prevent gender-based violence (GBV), which is a violation of fundamental human rights to safety and dignity, requiring the state's active protection of victims, is highlighted.

GBV is explored as a complex socio-legal phenomenon that violates fundamental human rights, including the right to dignity, physical and psychological inviolability, freedom from cruel treatment, and the right to equality. It is emphasized that GBV cannot be viewed as a private matter, as it concerns fundamental rights that are constitutionally protected. The international legal definition of GBV, as enshrined in the UN Convention and the Istanbul Convention, as well as its implementation in Ukraine's national legislation, is analyzed. Attention is drawn to the principles of positive obligations of the state, which include not only punishing the aggressor but also creating effective mechanisms for prevention and supporting victims. Legal, social, and institutional aspects of combating GBV are examined, particularly the role of law enforcement agencies, courts, medical, and social services in ensuring the rights of victims. The necessity for a comprehensive

approach to addressing this issue, including prevention, protection, investigation, and accountability for crimes committed, is emphasized. The importance of integrating international standards into national legal systems to effectively protect human rights in the fight against gender-based violence is discussed.

GBV is analyzed as a complex socio-legal phenomenon that violates fundamental human rights and requires a comprehensive approach to overcoming it. Attention is focused on different forms of GBV, including physical, psychological, sexual, economic, and digital violence, which are determined by gender stereotypes, power asymmetry, and social inequality. It is stressed that each form of violence requires a distinct legal approach to effectively protect victims and safeguard their rights. International legal acts, such as the Istanbul Convention, which define state obligations regarding prevention, protection, and holding perpetrators accountable, are analyzed. The conclusion is made that the state must not only declare equality but also ensure real access to justice and create institutional mechanisms for effectively combating violence. The importance of harmonizing national legislation with international standards, which fosters the development of a comprehensive legal mechanism to fight GBV, including prevention, protection, justice, and social rehabilitation of victims, is revealed.

The constitutional and legal mechanism for combating GBV in Ukraine is analyzed, focusing on the importance of a comprehensive approach to the fight. It is noted that GBV is not only a collection of individual offenses but also a systemic violation of fundamental human rights, particularly the right to dignity, equality, freedom, and security. The structure of the mechanism, which includes regulatory, institutional, and procedural elements aimed at ensuring legal protection for victims, preventing violence, and providing access to justice, is described. It is emphasized that not only formal but also real equality must be ensured through active state actions, which include educational programs, social initiatives, and the creation of specialized support institutions. The importance of cooperation among judicial bodies, law enforcement, social services, and public institutions to guarantee proper

coordination and effective responses to cases of violence is emphasized. International standards, particularly the Istanbul Convention, play a significant role in improving the national legal system by promoting the harmonization of legislation with international human rights protection requirements.

European standards for combating GBV are analyzed, considering it as a serious violation of human rights, encompassing physical, psychological, sexual, and economic manifestations. GBV is recognized as not merely a private matter but a violation of fundamental rights, necessitating active state intervention through positive obligations. The European model, based on the principles of due diligence, includes the "4P" system (prevention, protection, prosecution, and coordinated policies), aimed at providing a comprehensive solution to the problem. Special importance is given to the victim-centered approach, which prioritizes protecting the rights of victims and minimizing re-victimization. The integration of European standards into national legal systems, particularly through the Istanbul Convention and EU directives, is underscored as the foundation for ensuring equality and combating discrimination. The role of international monitoring, particularly through the GREVIO mechanism, for ensuring the effective implementation of these standards in national legal systems is identified.

The constitutional model for combating GBV in Ukraine, based on fundamental human rights and equality principles, is analyzed. The recognition of human dignity as the highest social value in the Constitution of Ukraine positions the state as an active guarantor of safety, encompassing not only the criminalization of violent actions but also the creation of a prevention and protection system for victims. Key constitutional provisions that ensure equality and protection from violence, particularly articles guaranteeing the right to personal inviolability and freedom, as well as the right to judicial protection, are examined. Additionally, the legislative implementation of international standards, such as the Istanbul Convention, and their realization through national mechanisms that ensure real protection for victims of GBV are analyzed. Practical implementation challenges,

including unequal access to specialized services in different regions and the need to create a stable social infrastructure for ensuring victim safety, are highlighted. The necessity for transitioning to a victim-centered approach and overcoming existing gaps in law enforcement to achieve real equality and protect human dignity is emphasized.

European models for combating GBV, particularly the experiences of Germany, France, Spain, and Sweden, and their transformation from reactive criminal responses to comprehensive state positive obligations, are analyzed. GBV is viewed as a manifestation of structural inequality, requiring the state not only to criminalize offenses but also to actively combat gender stereotypes and provide real access to justice and social guarantees. European countries have demonstrated the importance of quick protective measures, such as court orders, specialized courts, and technological monitoring to ensure the safety of victims. The article also addresses critical issues, such as the problem of psychological violence, which requires improved methods of evidence gathering, and geographical inequality in access to services. The importance of integrating European standards into Ukraine's legal system, including the creation of specialized courts, operational measures for violence prevention, and inclusive safety infrastructure for victims, is emphasized.

The Council of Europe's Istanbul Convention on the Prevention of Violence Against Women and Domestic Violence is identified as the first international document to integrate the issue of combating GBV into a unified legal mechanism, establishing universal standards for protecting fundamental human rights. The analysis of the convention reveals its significance as a tool for changing legal consciousness, transitioning from a punitive to a preventive-protective model. The implementation of the Istanbul Convention's provisions into Ukrainian legislation enhances legal protection standards, particularly through improvements in criminal law norms and the realization of positive state obligations. The issues of terminological consistency and the need for a transformation in national legal consciousness for effectively combating domestic violence are discussed. The

primary goal of this transformation is to ensure real access to justice, social guarantees, and safety for victims.

The harmonization of the national GBV mechanism with the constitutional standards of EU member states is identified as an important step in modernizing Ukraine's legal order, aimed at transitioning from a reactive to a proactive human rights protection strategy. This process involves integrating the principles of substantive equality and positive state obligations to ensure personal safety. The European model, particularly through the Istanbul Convention, prioritizes violence prevention, victim protection, and the criminal prosecution of perpetrators. The implementation of international standards requires a determined change in legal regulatory approaches, particularly in terms of terminology, punishment, and the creation of specialized support mechanisms. For effective implementation, the strengthening of institutional coordination, the development of clear protocols for cooperation between law enforcement, the judiciary, and social services, and the introduction of monitoring and statistical reporting mechanisms compliant with European standards are necessary. It is shown that systemic reform will contribute to the realization of human rights and the protection of dignity at all levels of justice.

Constitutional guarantees for the protection of individuals affected by GBV are analyzed through the lens of the core principles of the Constitution of Ukraine. The recognition of human dignity as the highest value and the assurance of equality of rights are the fundamental elements of this protection. The state is obliged to create effective security mechanisms that include both preventive and repressive measures against violence. The concept of "due diligence" requires state authorities to intervene actively in the private sphere when human rights are violated, not just responding to consequences. Legal and procedural aspects, including the need to improve legislation regarding the qualification of GBV and ensure victim-centered justice, are considered. The importance of creating an institutional system to minimize secondary victimization and develop mechanisms for barrier-free access to justice and social assistance for victims is emphasized. The ratification of the

Istanbul Convention and the implementation of European standards are critical steps towards the real transformation of legal culture aimed at protecting individuals from violence.

Key words: constitutional-legal mechanism, positive obligations, rule of law, discrimination, equality, dignity, human rights, gender-based violence, case-law of the European Court of Human Rights (ECtHR), European Union law (EU law), implementation, Istanbul Convention.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ganus L., Lukianets-Shakhova V., Bryl K., Nehoda Y., Rega I. The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience. *Environmental and Social Management Journal (Revista de Gestão Social e Ambiental)*. 2023. Vol. 17. No. 4. DOI: <https://doi.org/10.24857/rgsa.v17n4-030> (**Scopus**).

2. Ганус Л. М. Досвід держав-членів ЄС з протидії гендерно зумовленому насильству. *Нове українське право*. 2026. Вип. 1. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.38>

3. Лук'янець-Шахова В. С., Ганус Л. М. Гендерно зумовлене насильство як особлива форма порушення принципу рівності та конституційних прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-3/7>

4. Ганус Л. М. Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 3 (57). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4\(56\)-3028-3038](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-3028-3038)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ганус Л. М. Форми гендерно зумовленого насильства за Стамбульською конвенцією. *Забезпечення запобігання та протидії*

домашньому насильству, насильству за ознакою статі й торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід : тези доп. наук.-теорет. конф. (Київ, 8 груд. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 29–32. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24b50f37-de08-402f-aecf-e683f3cbe7e4/content>.

2. Ганус Л. М. Домашнє насильство як форма гендерно зумовленого насильства. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень* : матеріали IV Міжнар. наук. конф. (Житомир, 10 лют. 2023 р.). Житомир, 2023. С. 66–68. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-10.02.2023>

3. Ганус Л. М. Основні положення законодавства України щодо гендерної рівності. *Модернізація сьогоденної науки: досвід та тенденції* : матеріали III Міжнар. наук.-теорет. конф. (Сінгапур, 24 лют. 2023 р.). Scientia, 2023. С. 104–106. DOI: <https://doi.org/10.36074/scientia-24.02.202>

4. Ганус Л. М. Місце та роль статусу країни-учасниці «Партнерства Біарріц» у євроінтеграційному процесі України. *Реалізація конституційного курсу України на членство в ЄС та НАТО* : матеріали круглого столу (Київ, 26 черв. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 12–15. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/25094>

5. Ганус Л. М. Основні положення Стамбульської конвенції та національного законодавства України щодо протидії та запобігання домашньому насильству. *Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин* : матеріали наук.-практ. семінару (Львів, 14 черв. 2024 р.). Львів : ЛДУВС, 2024. С. 15–18.

6. Ганус Л. М. Роль Стамбульської конвенції у протидії гендерно зумовленому насильству. *Грааль науки*. 2024. № 45. С. 293–295. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.037>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	31
1.1. Гендер та гендерна рівність у конституційно-правовому вимірі: поняття, еволюція та основні підходи.....	31
1.2. Гендерно зумовлене насильство як порушення принципу рівності та конституційних прав.....	46
1.3. Позитивні зобов'язання держави у сфері протидії гендерно зумовленому насильству.....	63
1.4. Поняття, структура та елементи конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству.....	82
Висновки до розділу 1.....	103
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС.....	106
2.1. Європейські правові стандарти протидії гендерно зумовленому насильства.....	106
2.2. Конституційно-правові моделі протидії гендерно зумовленому насильству в окремих державах-членах ЄС.....	121
2.3. Конституційні засади та національна модель протидії гендерно зумовленому насильству в Україні.....	136
2.4. Інституційний елемент конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах- членах ЄС.....	156
Висновки до розділу 2.....	167

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ.....	170
3.1. Імплементация положень Стамбульської конвенції як напрям удосконалення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні.....	170
3.2. Оптимізація нормативного елементу конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству...	186
3.3. Інституційний та гарантійний елементи механізму протидії гендерно зумовленому насильству: проблеми та перспективи вдосконалення.....	198
Висновки до розділу 3.....	214
ВИСНОВКИ.....	216
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	220
ДОДАТКИ.....	237

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГЗН – гендерно зумовлене насильство;

ЄС – Європейський Союз;

GREVIO – Група експертів по боротьбі з насильством щодо жінок та домашнім насильством;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

CEDAW – Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

ЄСПЛ – Європейська конвенція з прав людини та практика Європейського суду з прав людини;

СНПК – Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом;

ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини;

SIG – Комісія з питань громадянства та гендерної рівності (Португалія);

RNAVVD – Національна мережа підтримки потерпілих від домашнього насильства (Португалія).

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституційне визнання в Україні людини, її життя і здоров'я, честі та гідності найвищою соціальною цінністю свідчить про їхню засадничу та фундаментальну роль у державній діяльності. Це означає, що кожен нормативно-правовий акт та управлінське рішення мають відповідати вимогам правової визначеності, дотримання прав людини, недискримінації та рівності. Досягти реальної захищеності особи від проявів насильства вбачається можливим лише завдяки функціонуванню цілісного, структурно узгодженого та інституційно забезпеченого конституційно-правового механізму.

На сьогодні, попри ратифікацію Стамбульської конвенції та закріплення в Конституції України принципу рівності прав і свобод, зокрема рівності жінок і чоловіків, вітчизняна практика протидії гендерно зумовленому насильству зіштовхується із суттєвими перешкодами. Зокрема, у системі захисту прав постраждалих осіб спостерігається функціональна роздробленість, коли правові норми щодо безпеки особи існують автономно від механізмів їхнього реального забезпечення. Не менш загрозливим для правопорядку є брак дієвих алгоритмів інституційного реагування на ранніх етапах вчинення насильства. Також існує проблема практичної реалізації конституційних гарантій, зумовлена відсутністю системної координації між суб'єктами державного моніторингу, правоохоронними органами та інститутами громадянського суспільства.

Крім цього, у зв'язку з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом актуалізується потреба у проведенні комплексного юридико-компаративного аналізу нормативно-правових стандартів Європейського Союзу у сфері протидії гендерно зумовленому насильству, практики їх імплементації державами-членами ЄС, а також діяльності спеціалізованого органу Ради Європи – GREVIO, з метою вдосконалення

національного механізму протидії насильству та запобігання системним порушенням прав людини.

Прикметно, що у сучасній вітчизняній правничій науці питання конституціоналізації механізмів захисту основоположних свобод актуалізується у працях таких відомих дослідників, як: О. Батанов, С. Головатий, М. Гультай, Б. Калиновський, М. Савчин, О. Скрипнюк, К. Сьох, В. Федоренко, С. Халюк та інших.

Серед авторів, чії наукові праці присвячені концептуальним засадам гендерної рівності та стратегіям недискримінації, слід зауважити таких науковців: Н. Аніщук, Т. Волошанівська, І. Грицай, Н. Грицяк, І. Гринчук, О. Дашковська, Л. Кобелянська, О. Колодій, К. Левченко, Т. Мельник, Є. Назимко, Л. Наливайко, Н. Оніщенко, та інших.

Низку актуальних аспектів гносеологічного та соціально-філософського осягнення природи гендеру та ідентичності знаходимо у дослідженнях учених: Дж. Батлер, І. Жеребкіної, Л. Смоляр, Т. Марценюк, М. Віттіг, Дж. Вікса, Н. Бокало.

Функціонально-прикладні засади формування спеціальних юридичних механізмів запобігання насильству та забезпечення допомоги потерпілим досліджували: І. Андрусак, О. Батов, О. Васильченко, Т. Горбачук, В. Дьяченко, О. Іванова, О. Коваль, В. Літвінова, В. Лук'янець-Шахова, О. Марченко, А. Руденко, В. Сидорова, Л. Соколова та інші.

Також цінні зауваження щодо конституційних критеріїв оцінки державної політики та захисту гідності особи знаходимо у працях зарубіжних науковців, зокрема: К. Мак Крадена, Б. Бікса та інших. Визнаючи безперечний внесок наукового доробку вищезазначених авторів у розвиток правової доктрини, зауважимо, що на сьогодні в Україні відсутнє комплексне конституційно-правове дослідження засад функціонування механізму протидії гендерно зумовленому насильству як цілісної системи, інтегрованої у правовий простір Європейського Союзу.

На сучасному етапі реалізація стратегії протидії гендерно зумовленому насильству в Україні покладається на розгалужену систему органів виконавчої влади та органів правопорядку. Водночас стрімка ескалація небезпек у період воєнного стану вказує на те, що можливості конституційно-правового впливу на ці процеси реалізовані не повною мірою. Ключовими чинниками, що стримують ефективність системи, є: відсутність цілісного бачення міжсуб'єктної взаємодії; відсутність нормативно закріпленої методології оцінювання ризиків, а також потреба у трансформації сервісів підтримки постраждалих відповідно до реалій правового режиму воєнного стану.

Окреслені вище проблеми інституційного забезпечення прав людини, а також складність та динаміка процесу адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу обумовлюють особливу актуальність обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до стратегічних напрямів, визначених Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини», Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), а також нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Тематика дисертації безпосередньо пов'язана з євроінтеграційним курсом України, зокрема із зобов'язаннями держави, що випливають з Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII), а також із імплементацією положень Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (ратифікована Законом України від 20 червня 2022 року № 2319-IX), Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII та Державної соціальної програми запобігання та протидії

домашньому насильству та насильству за ознакою статі (затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 року № 145).

Дослідження відповідає положенням Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека» від 31 жовтня 2000 року, а також Національного плану дій з її виконання на період до 2025 року (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544-р) та Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року (затвердженого Кабінетом Міністрів України 26 лютого 2026 року). Тематика роботи узгоджується з Пріоритетними напрямками наукових досліджень МВС України на 2020–2024 роки (затверджено наказом МВС України від 12.03.2020 № 235).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 30 листопада 2021 року, протокол № 22, уточнено Вченою радою від 31 березня 2026 року, протокол № 6 та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України затверджених у 2022 році, №160.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у концептуалізації конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, здійсненні його порівняльно-правового аналізу в Україні та державах-членах Європейського Союзу, а також у формуванні науково обґрунтованих пропозицій щодо імплементації міжнародних універсальних і європейських стандартів у вітчизняний правопорядок.

Реалізація мети дослідження передбачає розв’язання таких пріоритетних наукових завдань:

– визначити поняття, становлення та основні концепції гендеру у конституційно-правовому дискурсі;

– дослідити гендерно зумовлене насильство як порушення принципу рівності та конституційних прав людини та обґрунтувати значення його форм у механізмі протидії;

– окреслити позитивні зобов'язання держави у сфері протидії гендерно зумовленому насильству у конституційно-правовій площині;

– запропонувати поняття, структуру та елементи конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству;

– порівняти та узагальнити європейські стандарти протидії гендерно зумовленому насильству на основі правопорядків Ради Європи та Європейського Союзу;

– проаналізувати конституційно-правові моделі протидії гендерно зумовленому насильству в окремих державах-членах ЄС;

– розкрити конституційні засади та національну модель протидії гендерно зумовленому насильству в Україні;

– з'ясувати та порівняти інституційні елементи конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та окремих державах-членах ЄС;

– проаналізувати стан імплементації положень Стамбульської конвенції в Україні та обґрунтувати напрями удосконалення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству;

– дослідити проблеми протидії гендерно зумовленому насильству та обґрунтувати напрями оптимізації нормативного елементу конституційно-правового механізму;

– проаналізувати інституційний і гарантійний елементи механізму протидії гендерно зумовленому насильству та визначити перспективи їх удосконалення;.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері функціонування конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах Європейського Союзу.

Предметом дослідження є конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах ЄС, зокрема його нормативні та інституційні елементи, практика правозастосування, а також європейські стандарти.

Методологія дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність філософських, загальнонаукових, та власне-юридичних методів наукового пізнання, застосованих у взаємозв'язку та взаємодоповненні. Вибір методологічного інструментарію зумовлений метою, об'єктом та предметом роботи, а також необхідністю застосування гендерно-чутливого підходу в аналіз конституційно-правової реальності. Для досягнення об'єктивності та наукової глибини результатів використано низку філософських та загальнонаукових методів. Відповідно, діалектичний та системний методи застосовано для дослідження конституційно-правового механізму як цілісного динамічного явища, що перебуває у взаємозв'язку з соціокультурним контекстом (підрозділи 1.2, 1.4). Методи аналізу та синтезу дозволили виокремити структурні елементи механізму протидії гендерно зумовленому насильству та об'єднати їх у єдину концептуальну модель (підрозділи 1.3, 1.4), тоді як індукція та дедукція використані для переходу від аналізу конкретних форм гендерно зумовленого насильства до формування теоретичних узагальнень щодо ефективності правозастосування (підрозділи 1.3, 2.2). Структурно-функціональний метод застосовано для вивчення повноважень та ефективності взаємодії державних інституцій та громадського сектору (підрозділи 1.4, 2.3).

У межах власне-юридичного інструментарію формально-юридичний метод використано для аналізу змісту норм національного законодавства України та держав-членів ЄС, а також міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Стамбульської конвенції (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1). Порівняльно-правовий метод став основою для зіставлення вітчизняних та європейських моделей протидії гендерно зумовленому насильству, виявлення кращих практик та визначення шляхів вдосконалення законодавства (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2). Метод правового моделювання та прогнозування, здебільшого, було використано для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавчих засад захисту постраждалих осіб (підрозділи 3.2, 3.3).

Застосування гендерно-чутливих та міждисциплінарних підходів дозволило суттєво поглибити результати дослідження. Так, аналіз соціокультурного контексту надав змогу оцінити вплив гендерних стереотипів на процес реалізації прав людини та доступ до правосуддя (підрозділи 1.1, 1.3). Правова семіотика була використана для з'ясування внутрішнього змісту мовних формул та юридичних конструкцій, що можуть містити приховані ознаки дискримінації (підрозділ 1.1). Насамкінець, моніторинг ефективності інституційних механізмів дав змогу оцінити реальний вплив правових норм на стан протидії гендерно зумовленому насильству (підрозділи 2.3, 3.1).

Застосована методологія забезпечує системність аналізу та надає змогу сформулювати поняття конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та науково обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення з урахуванням європейських стандартів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у системному аналізі конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах ЄС з урахуванням сучасних міжнародно-правових стандартів і практики Європейського суду з прав людини. Зокрема, науковими результатами, що є новими або характеризуються певною мірою новизни та виносяться на захист, є такі:

уперше:

– обґрунтовано концептуальну модель конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству як цілісної динамічної системи, що поєднує нормативні, інституційні та процесуальні елементи й спрямована на забезпечення не лише формальної, а й фактичної рівності;

– запропоновано багаторівневу модель європейських стандартів протидії гендерно зумовленому насильству, яка поєднує нормативний, інституційний та процедурний рівні регулювання і визначає зміст позитивних зобов'язань держави щодо захисту постраждалих осіб;

– розроблено підхід до застосування елементів європейських моделей протидії гендерно зумовленому насильству в національну правову систему України, що передбачає формування багаторівневої інфраструктури захисту, включаючи спеціалізовані інституції, механізми оцінки ризиків та систему підтримки постраждалих осіб

удосконалено:

– підходи до імплементації положень Стамбульської конвенції в Україні, зокрема в частині вдосконалення кримінально-правових заборон, спеціалізації інституцій, розвитку мережі служб підтримки та запровадження системи обліку випадків гендерно зумовленого насильства;

– систему конституційних гарантій захисту постраждалих осіб, шляхом обґрунтування необхідності впровадження принципів належної обачності та жертвоцентричного підходу у правозастосовну діяльність;

дістали подальший розвиток:

– механізми конституційного контролю, гендерно чутливого законодавства та державної політики рівних можливостей, що передбачають системну інтеграцію принципу гендерної рівності у правову та соціальну сфери з метою усунення дискримінаційних практик і забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків;

– конституційно-правова парадигма протидії гендерно зумовленому насильству, яка базується на вдосконаленні критеріїв ефективності механізмів захисту, посиленні інституційної координації та впровадженні чутливого підходу до постраждалих осіб;

– конституційна модель протидії гендерно зумовленому насильству, що передбачає централізацію інформації, удосконалення системи захисних заходів, урахування воєнного контексту та орієнтацію на європейські стандарти з метою переходу від формальної до матеріальної рівності;

– напрями гармонізації національного механізму протидії гендерно зумовленому насильству з європейськими стандартами, що включають

впровадження принципів належної обачності та жертвоцентричного підходу, розвиток інституційної спеціалізації та вдосконалення механізмів моніторингу і підтримки постраждалих осіб.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції мають прикладний характер і спрямовані на вдосконалення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні з урахуванням позитивного досвіду держав-членів ЄС, сучасних міжнародно-правових стандартів і практики Європейського суду з прав людини. Отримані результати впроваджені та можуть бути використані у:

– *нормотворчій діяльності* – результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення законодавства у сфері протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема при імплементації положень Стамбульської конвенції, гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, а також при розробленні нормативних актів щодо формування комплексного конституційно-правового механізму, що охоплює профілактику, захист постраждалих осіб і забезпечення доступу до правосуддя;

– *правозастосовній діяльності органів державної влади* – одержані результати можуть бути використані у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема шляхом удосконалення міжвідомчої координації, впровадження жертвоцентричного підходу, забезпечення доступу постраждалих осіб до правосуддя, розвитку спеціалізованих служб підтримки та впровадження механізмів моніторингу й реагування; (акт відділу превенції Шевченківського УП ГУНП у м. Києві від 25 травня 2026 року)

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», «Основи права ЄС», «Право

Європейського Союзу», «Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності», «Гендерна рівність та заборона дискримінації в Україні», а також під час підготовки підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів (акт Національної академії внутрішніх справ від 18 травня 2026 року № 157-оп);

– *науково-дослідній роботи* – результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку наукових досліджень у сфері конституційного права та прав людини, зокрема щодо теоретичного осмислення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, інтеграції європейських стандартів у національну правову систему та вдосконалення моделей забезпечення гендерної рівності. (акт Національної академії внутрішніх справ від 18 травня 2026 року № 158-нд).

Особистий внесок здобувача. Усі положення, викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені здобувачем особисто. Робота відображає власне бачення проблеми конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, включає авторські висновки та пропозиції, сформовані на основі системного та самостійного дослідження. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, **особистий внесок здобувача** є визначальним і полягає у формулюванні наукових положень, аналізі правових проблем та підготовці висновків. Зокрема, у статті «The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience» («Гендерна політика України: з урахуванням досвіду Європейського Союзу»), опублікованій у Environmental and Social Management Journal (Revista de Gestão Social e Ambiental) (2023) здобувачем здійснено аналіз європейського досвіду формування гендерної політики та обґрунтовано напрями його адаптації в Україні. У статті «Гендерно зумовлене насильство як особлива форма порушення принципу рівності та конституційних прав людини в Україні», опублікованій у Юридичному науковому електронному журналі (2026), здобувачем досліджено гендерно зумовлене насильство як форму порушення принципу рівності та конституційних прав людини, сформульовано відповідні наукові висновки.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях: науково-теоретичній конференції «Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі й торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід» (Київ, 08 грудня 2022 р.), IV Міжнародній науковій конференції «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень» (Житомир, 10 лютого 2023 р.), III Міжнародній науково-теоретичній конференції «Модернізація сьогоденної науки: досвід та тенденції» (Сінгапур, 24 лютого 2023 р.), XXIV Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» (Черкаси, 18 квітня 2024 р.), III Міжнародній конференції «Відкрита наука сучасності: напрями та інструменти, шлях і її розвиток» (Відень, 1 листопада 2024 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific vector of various sphere' development: reality and future trends» (Вінниця – Відень, 23 травня 2025 р.), а також на науково-практичному семінарі «Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин» (Львів, 14 червня 2024 р.), круглому столі «Актуальні питання становлення та розвитку сучасного конституціоналізму в Україні» (Київ, 28 червня 2024 р.), всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Новітні виклики міжнародної безпеки та миру: правовий і психологічний виміри» (29 травня 2025 р.), науково-практичному круглому столі «Сучасний український конституціоналізм і муніципалізм та їх трансформація в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України» (26 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 10 наукових публікаціях, зокрема в трьох статтях, опублікованих у вітчизняних наукових фахових виданнях, одна стаття в іноземному науковому виданні яка індексується в базах даних Scopus, а також у шести тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, змісту, вступу, трьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків до розділів, загальних

висновків, списку використаних джерел і двох додатків. Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з них 201 сторінка основного тексту. Список використаних джерел містить 159 найменувань на 17 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

1.1. Гендер та гендерна рівність у конституційно-правовому вимірі: поняття, еволюція та основні підходи

Гендер – це соціально-правова категорія, що відображає роль і становище жінок і чоловіків у суспільстві, їхні права, можливості, обов'язки та очікувану поведінку, які формуються під впливом традицій, культури та соціальних норм. Це поняття відрізняється від біологічної статі, яка зумовлена фізичними відмінностями між людьми. Гендер має безпосереднє значення для розуміння правового статусу осіб обох статей, оскільки він впливає на їхні можливості та участь у різних сферах життя. У правовому контексті важливо зауважити, що категорія «гендер» тісно пов'язана з принципом рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, що закріплюється на міжнародному та національному рівнях, зокрема у Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок 1979 року та в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]. Окреслений підхід здійснюється крізь призму прав людини, що є важливим аспектом конституційного права.

Гендер як соціально-правова категорія передбачає відмежування між біологічною статтю та соціальним гендером. Гендер визначається як соціально сконструйовані ролі, які мають істотний вплив на правовий статус особи та є важливими для розуміння соціальної нерівності. Отже, гендер є не лише соціальною, а й юридично значущою категорією, що впливає на правове регулювання та забезпечення рівності прав жінок і чоловіків у суспільстві.

Теоретичні підходи до розуміння гендеру та гендерної рівності пояснюють гендерну нерівність з різних перспектив та обґрунтовують необхідність втручання держави для забезпечення рівних прав. Ліберальний підхід

фокусується на рівності прав, стверджуючи, що гендерна нерівність виникає через відсутність юридичних гарантій рівних прав для жінок та чоловіків, що вимагає правового регулювання. Радикальний підхід підкреслює структурну нерівність, що виникає через глибоко вкорінені соціальні та економічні ієрархії, які потребують системних змін для ліквідації дискримінації. Соціально-конструктивістський підхід акцентує на тому, що гендерні ролі та нерівність є соціальними системами, що формуються через культурні норми і взаємодію, що вимагає змін у суспільних установах. Інтерсекційний підхід зосереджує увагу на тому, що нерівність не є однорідною і залежить від взаємодії гендеру з іншими соціальними категоріями, такими як раса, клас чи сексуальна орієнтація, що вимагає комплексного підходу до політик рівності.

Еволюція уявлень про гендер та гендерну рівність у праві проходила через чотири основні етапи, кожен з яких відзначався зміною підходів та правових механізмів, спрямованих на досягнення гендерної рівності в суспільстві.

Перший етап (кінець XIX – початок XX століття) характеризувався як етап формальної рівності, на якому основна увага була зосереджена на юридичному забезпеченні рівних прав для жінок та чоловіків, в основному в контексті політичних прав (право голосу, право на участь у виборах та ін.). У цей період на міжнародному рівні виникає концепція гендерної рівності, яка була спрямована на забезпечення однакових прав статей у правовому полі, однак без урахування соціальних і економічних реалій, що обмежували практичне застосування цих прав. Фундаментальне значення у вказаному аспекті має доробок французької мислительки С. де Бовуар. У праці «Друга стать» (1949) [3, с. 457–484] вона чи не вперше обґрунтувала дихотомію між біологічною статтю та соціальними ролями, доводячи, що статус жінки в суспільстві детермінується не стільки біологічними чинниками, скільки вихованням, культурою та суспільними очікуваннями. Її ідеї стали важливою основою для подальших гендерних досліджень і сприяли появі нового підходу до вивчення ролі жінок і чоловіків у суспільстві.

Окрім того, вагомий внесок у розвиток поняття гендеру зробив американський психолог Р. Столлер, який у [4, с. 252–290] розмежував два поняття:

- «стать» як біологічну характеристику людини;
- «гендер» як набір поведінкових і соціальних характеристик, які формуються у процесі виховання та взаємодії з суспільством.

Доцільно зауважити, що науковий доробок Р. Столлера сформував вагоме методологічне підґрунтя для психології, соціології та правознавства. Його концепція дозволила обґрунтувати тезу про соціокультурну зумовленість уявлень про маскуліність та фемінність, які трансформуються відповідно до історичного контексту та специфіки конкретних культур.

Подальша еволюція гендерної доктрини нерозривно пов'язана з працями Г. Рубін. Зокрема, у [5, с. 162–177] вона запровадила категорію «статеву-гендерної системи» як сукупності суспільних відносин, в межах яких відбувається конструювання соціальних ролей. На переконання вченої, гендерна асиметрія детермінується не лише історико-культурними традиціями, а й ієрархією владних повноважень та дистрибуцією ресурсів у соціумі. Ідеї Г. Рубін, своєю чергою, справили парадигмальний вплив на вивчення структурної дискримінації в межах соціології та політичних наук. Окремим етапом еволюції гендерних студій постали праці Дж. Скотт [6, с. 1060–1067], у яких дослідниця обґрунтувала статус гендеру як фундаментальної аналітичної категорії задля комплексного дослідження архітектури влади, специфіки суспільних відносин та історичної ретроспективи розвитку соціуму. Зауважимо, що вчена позиціонує взаємодію між жінками та чоловіками як чинник, що справляє детермінуючий вплив на політичні та соціальні процеси. Це, своєю чергою, зумовило трансформацію гендерної проблематики у пріоритетний напрям міждисциплінарних досліджень у межах сучасної гуманітаристики.

Другий етап (середина ХХ століття) припав на період правового закріплення гендерної рівності. В цей час на міжнародному рівні було прийнято

низку важливих документів, зокрема, Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [1], яка закріпила принцип рівності перед законом. На національному рівні були ухвалені закони (зокрема, закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]), що забезпечували правову рівність статей у різних сферах суспільного життя, зокрема в трудових відносинах, освіті та соціальному забезпеченні, що стало основою для розвитку концепції правової рівності, однак вона ще не враховувала багато соціальних та культурних аспектів, які могли призводити до практичної нерівності.

Отже, на підставі викладеного необхідно констатувати, що еволюція підходів до гендерної рівності в праві полягає у переході від ідеї формальної рівності до визнання необхідності забезпечення фактичної рівності в усіх сферах суспільного життя. Наведена концепція передбачає не лише забезпечення однакового правового статусу жінок і чоловіків у законодавстві, а й рівність перед законом – підхід, який тривалий час домінував у правових системах і відображений у міжнародних актах з прав людини. Однак, просте юридичне проголошення рівних прав не усуває фактичних соціальних відмінностей між жінками та чоловіками, що зумовило розвиток концепції матеріальної рівності, яка спрямована на створення реальних умов для реалізації прав, зокрема через державні програми, соціальну політику та інші механізми публічної влади. У контексті модернізації підходів до гендерної рівності важливим є заборона дискримінації за ознакою статі. У правовій науці розрізняють пряму та непряму дискримінацію. Пряма дискримінація має місце, коли існує відкрите обмеження прав людини за статтю, тоді як непряма дискримінація виникає, коли нейтральні, на перший погляд правила або практики призводять до фактичної нерівності між жінками та чоловіками. Це закріплено в міжнародному праві, зокрема в Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [1], яка визначає обов'язок держав усувати будь-які форми нерівного ставлення в політичній, соціальній та економічній сферах.

Окрім того, зазначається, що у сучасній правовій політиці принцип рівних можливостей розглядається як складова державної політики забезпечення рівності та знаходить відображення у законодавстві багатьох держав, зокрема у законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]. Зокрема, реалізація принципу рівності прав жінок і чоловіків пов'язується не лише з проголошенням однакових прав, а й із формуванням правових та інституційних механізмів їх практичного забезпечення у різних сферах суспільного життя. Тому у цьому контексті особливого значення набувають конституційні гарантії рівності, які закріплюють рівність прав і свобод людини та визначають обов'язок держави забезпечувати однакові можливості для жінок і чоловіків у політичній, соціальній та економічній сферах.

Третій етап (кінець XX століття – початок XXI століття) став періодом виникнення гендерної парадигми, що сфокусувалася на глибшому розумінні гендерних ролей та їх впливу на соціальну нерівність. Цей етап пов'язаний із розвитком теорії гендерної асиметрії, коли акцент зміщується від формальної рівності до визнання необхідності подолання структурної дискримінації, що проявляється у різниці в доступі до ресурсів, влади та можливостей між жінками та чоловіками. Гендерна парадигма передбачала не лише рівність перед законом, але й необхідність врахування соціокультурних факторів, що впливають на гендерні відносини в суспільстві.

Зокрема, на сучасному етапі розвитку конституціоналізму категорія «гендер» інтерпретується передусім, крізь призму засадничого принципу рівності прав і свобод людини. Водночас у текстах більшості сучасних конституцій країн світу імперативно закріплено положення про рівність жінок і чоловіків перед законом та встановлено безумовну заборону дискримінації за ознакою статі. Такий підхід, своєю чергою, свідчить про уніфікацію міжнародних стандартів захисту людської гідності та їхню успішну імплементацію в національні правові системи. Отже, окреслений підхід сформувався під впливом міжнародного права та наукових досліджень у галузі прав людини. Зокрема, М.

Савчин [7, с. 177–190] зазначає, що принцип рівності є базовою конституційною гарантією прав людини та поширюється на всі сфери суспільного життя, включаючи питання гендерної рівності.

Одним із базових підходів до забезпечення гендерної рівності у конституційному праві є концепція формальної рівності, яка полягає у визнанні однакових прав і обов'язків жінок і чоловіків перед законом і державою. У цьому контексті дослідник Р. Алексі [8, с. 391–405] підкреслював, що рівність перед законом є фундаментальним принципом конституційного порядку і поширюється на всіх осіб незалежно від їхніх індивідуальних характеристик, зокрема статі, що створює нормативну основу для реалізації гендерної рівності. Водночас формальна рівність, обмежуючись рівністю правового статусу, не завжди забезпечує фактичну рівність, що зумовлює необхідність розвитку концепції матеріальної рівності, яка передбачає активну роль держави у подоланні структурних диспропорцій.

Фундаментального значення для цього дослідження набуває доктрина матеріальної (субстантивної) рівності, заснована на розумінні того, що формальна рівноправність не завжди здатна нівелювати реальний дисбаланс в соціумі. У межах вказаного підходу держава не лише наділяється правом, а й несе обов'язок вживати спеціальні (позитивні) заходи задля підтримки тих осіб, які перебувають у менш сприятливому становищі за ознакою статі. У вказаному контексті В. Лук'янець-Шахова та інші [9, с. 168–171] слушно зауважують, що деюре рівність не є гарантією паритетності можливостей у соціальному бутті, оскільки статус особи детермінується історичними та соціокультурними чинниками. На їх переконання, фактична рівність передбачає формування такого середовища, у якому конституційні права набувають реального практичного втілення, що, своєю чергою, зумовлює інтеграцію юридичних приписів із державними програмами соціальної підтримки, що є характерним для сучасних демократичних конституційних систем. Окремим напрямом конституційно-правових досліджень питань гендеру виступає концепція недискримінації, де у

центрі уваги перебуває заборона будь-яких обмежень прав людини за ознакою статі.

Визначального значення у контексті дослідження засад рівності набуває позиція С. Фредман [10, с. 144–160], яка обґрунтовує, що принцип недискримінації виступає засадничим складником архітекtonіки сучасного конституційного та міжнародного права. У правопорядках демократичних держав будь-які прояви дискримінації кваліфікуються як фундаментальне порушення прав людини. Своєю чергою, сутнісна характеристика підходу вченої полягає в орієнтованості на нівелювання системної несправедливості у правозастосовній та соціальній практиці. Зазначене підтверджується досвідом конституційних судів, які дедалі частіше застосовують принцип недискримінації як універсальний критерій оцінки правомірності втручання держави у сферу прав особи.

Також слід наголосити на формуванні концепції гендерної справедливості, в межах якої С. Окін [11, с. 65–80] розглядала питання справедливості у контексті відносин між жінками та чоловіками у сім'ї та суспільстві. Дослідниця наголошує на тому, що соціальні ролі безпосередньо детермінують доступ особи до ресурсів, освіти та політичної участі. Гендерна справедливість, своєю чергою, передбачає імплементацію реальних умов життєдіяльності індивіда у процес формування правової політики держави. Узагальнюючи наведене, слід зазначити, що сутність такого підходу полягає у синергії правових принципів із концептами соціальної справедливості. Зазначене актуалізує необхідність врахування специфіки сімейних і трудових відносин під час комплексного аналізу правового статусу особи.

Вагомим інструментом реалізації вказаних ідей у міжнародній правозастосовній практиці стала стратегія гендерного мейнстримінгу. Специфіку вказаного концепту детально розкриває С. Валбі [12, с. 333–340], інтерпретуючи гендерну політику як невід'ємну складову державного управління та законодавчого процесу. На її переконання, принцип рівності жінок і чоловіків має

бути інтегрований у процедури прийняття нормативних актів, державних програм та управлінських рішень. Своєю чергою, гендерний мейнстрімінг спрямовується на наскрізне включення засади рівноправності в усі вектори державної діяльності.

Нормативне підґрунтя вказаної стратегії закладено, зокрема, у статті 8 Договору про функціонування Європейського Союзу, відповідно до якої ЄС зобов'язується інтегрувати принцип рівності жінок і чоловіків у всі напрями своєї політики. У документах Ради Європи гендерний мейнстрімінг, своєю чергою, кваліфікується як базовий метод організації публічної політики та функціонування органів влади.

Отже, особливість підходу полягає у системному характері державної діяльності щодо рівності, а гендерна політика розглядається як складова демократичного розвитку держави.

Поряд із цим у системі конституційно-правових координат посідає чільне місце концепція гендерної демократії. У межах вказаної теорії У. Гергарді [13, с. 137–143] корелює гендерну рівність із рівнем залученості жінок до політичних процесів та процедур прийняття державних рішень. Дослідниця наголошує на пріоритетності паритетного представництва обох статей у парламенті, органах виконавчої влади та місцевому самоврядуванні. Своєю чергою, У. Гергарді інтерпретує гендерну демократію як іманентну характеристику сучасного демократичного ладу. Концептуальне ядро цього підходу базується на нерозривному зв'язку між принципом рівноправності та політичним представництвом, що надає змогу жінкам безпосередньо впливати на вектор державної політики.

Фундаментального значення у правових розвідках набула доктрина гендерно чутливого (сенситивного) права, розроблена К. Маккіннон [14, с. 224–238]. Вчена обґрунтовує детермінуючий вплив правових норм на соціальний статус жінки та чоловіка, стверджуючи, що нормативний масив часто формується під тиском існуючих у соціумі нерівностей. Гендерно чутливий підхід, своєю

чергою, передбачає глибинний аналіз правових приписів крізь призму їхнього диференційованого впливу на різні соціальні групи. У такий спосіб сутність вказаного підходу полягає у критичному переосмисленні законодавства та правозастосовної практики. Напрацювання К. Маккіннон у межах феміністичної правової теорії справили парадигмальний вплив на еволюцію сучасного гендерно орієнтованого правознавства.

Поряд із цим вагомим вектором еволюції гендерної доктрини постає концепція державної гендерної політики. Зокрема, Н. Оніщенко [15, с. 72–77] інтерпретує гендерну рівність як невід’ємну конституюнту системи прав людини та сучасного механізму державного управління. Дослідниця акцентує увагу на детермінуючій ролі державних програм, законодавчих масивів та інституційних ланок у забезпеченні паритетності прав жінок і чоловіків. Своєю чергою, гендерна політика держави, на переконання Н. Оніщенко, спрямовується на формування реальних можливостей у соціальній, економічній та політичній сферах. Сутність цього підходу полягає у синергії правових інструментів та стратегічного державного планування, що, своєю чергою, корелює із фундаментальними міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини.

Натомість О. Скрипнюк [16, с. 500–504] розглядає гендерну рівність у контексті розвитку конституційної демократії, де підкреслюється зв’язок між принципом рівності та участю громадян у політичному житті держави, й наголошується на значенні конституційних норм, які закріплюють рівні права жінок і чоловіків у сфері політичної діяльності, праці та освіти. Також зазначається, що О. Скрипнюк аналізує роль державних інституцій у забезпеченні рівності громадян. Отже, на основі викладеного зазначається, що особливість його підходу полягає у розгляді гендерної рівності як елементу демократичного розвитку держави.

У межах вітчизняного конституційного дискурсу доктринальне підґрунтя принципу рівності ґрунтовно аналізується С. Головатим [17, с. 96–101]. Вчений інтерпретує забезпечення гендерного паритету як невід’ємну детермінанту

утвердження верховенства права та розбудови правової держави. Забезпечення рівноправності жінок і чоловіків, своєю чергою, розглядається автором як засадничий елемент системи гарантій прав людини, що цілком корелює із сучасними європейськими стандартами та вимогами щодо захисту людської гідності задля інтегрування гендерної проблематики в загальну концепцію правовладдя, де рівність виступає запобіжником проти будь-яких форм свавілля. Тому особливість його підходу полягає у поєднанні теорії прав людини з практикою конституційного регулювання, а його дослідження містять також аналіз ролі міжнародних стандартів прав людини у розвитку національного законодавства.

Таким чином, узагальнення наведених підходів свідчить, що сучасне конституційне розуміння гендерної рівності пов'язане з формуванням позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення та захисту прав людини. Водночас необхідно акцентувати, що у межах конституційного права держава не обмежується лише проголошенням рівності жінок і чоловіків перед законом, а має обов'язок вживати активних заходів для запобігання дискримінації, усунення нерівності та створення умов для реального здійснення прав людини. Тому окреслений підхід впливає з принципу рівності, концепції фактичної рівності, недискримінації та гендерної політики держави, що у працях М. Савчина, О. Дашковської, Н. Оніщенко, О. Скрипнюка та С. Головатого пов'язується з обов'язком держави гарантувати ефективний захист прав і свобод людини. У цьому контексті позитивні зобов'язання держави охоплюють створення правових механізмів і державних інституцій, спрямованих на захист людської гідності, забезпечення особистої безпеки та доступу до ефективних засобів правового захисту у випадках порушення прав, що становить важливий елемент конституційних гарантій прав людини у демократичній правовій державі.

Разом із тим, практичне втілення позитивних зобов'язань держави у царині гендерної рівності реалізується через системну діяльність суб'єктів публічної влади, розробку спеціалізованого законодавчого масиву та функціонування

розгалуженої мережі інституцій захисту прав людини. Судовий контроль за дотриманням принципу рівності, своєю чергою, виступає фінальною гарантією правомірності дій держави, забезпечуючи реальний захист особи від будь-яких проявів дискримінації. У такий спосіб формується цілісний механізм, де кожен елемент спрямований на перехід від формальної до субстантивної (фактичної) рівноправності. У цьому сенсі конституційні норми у поєднанні з міжнародними стандартами прав людини формують обов'язок держави запобігати насильству, дискримінації та іншим формам порушення прав, що пов'язані зі статтю. Тому у цьому зв'язку забезпечення гендерної рівності охоплює не лише сферу правового регулювання, а й державну політику у галузях освіти, праці, соціального захисту та політичної участі. Таким чином, на основі викладеного зазначається, що конституційні гарантії рівності поєднуються з обов'язком держави створювати умови, за яких кожна людина має реальний захист гідності, безпеки та можливість скористатися ефективними правовими засобами захисту. Разом із тим необхідно підкреслити, що характер ключових обмежень щодо втілення принципу гендерної рівності у конституційно-правовій площині полягає у такому:

1. Обмеження, що впливають із принципу балансу конституційних прав і свобод, оскільки, реалізація гендерної рівності здійснюється з урахуванням принципу пропорційності та необхідності узгодження з іншими конституційними правами і свободами людини, водночас Конституція України передбачає їх взаємопов'язаність і неможливість реалізації одного права шляхом порушення іншого.

2. Обмеження, що впливають із біологічних і фізіологічних особливостей людини, оскільки конституційно-правове регулювання враховує об'єктивні фізіологічні відмінності, пов'язані з материнством, охороною здоров'я та репродуктивною функцією, що обґрунтовує існування спеціальних правових гарантій для вагітних жінок і осіб, які здійснюють догляд за дітьми.

3. Обмеження, що впливають із потреб забезпечення національної безпеки та публічних інтересів, оскільки, наприклад, у сферах оборони, безпеки та державної служби встановлюються спеціальні правові вимоги до виконання певних функцій, які обумовлені необхідністю ефективного функціонування державних інституцій та захисту суспільних інтересів.

4. Обмеження, що впливають із соціально-економічних можливостей держави, оскільки реалізація політики рівних можливостей у сфері праці, освіти та соціального захисту пов'язана з економічними ресурсами держави, рівнем розвитку соціальної інфраструктури та організаційною спроможністю публічної влади.

5. Обмеження, що впливають із історичних і культурних особливостей суспільства, оскільки практична реалізація гендерної рівності відбувається в умовах впливу соціальних традицій, культурних норм і стереотипів щодо ролей жінок і чоловіків, що формувалися впродовж тривалого історичного розвитку суспільства.

Тому на основі викладеного пропонуються механізми усунення обмежень реалізації гендерної рівності у конституційно-правовому аспекті, які полягають у такому:

1. Удосконалення механізмів конституційного контролю та судового захисту прав людини, шляхом посилення ролі конституційного та адміністративного судочинства у перевірці законів і рішень органів публічної влади на відповідність принципу рівності забезпечує усунення правових норм і практик, що створюють необґрунтовані обмеження за ознакою статі.

2. Розвиток гендерно чутливого законодавства у сфері соціального захисту та охорони праці за рахунок прийняття норм, спрямованих на підтримку батьківства, рівний розподіл сімейних обов'язків та гарантії зайнятості для осіб із сімейними обов'язками, сприяє подоланню наслідків біологічних і соціальних відмінностей без створення дискримінаційних правових режимів.

3. Інтеграція принципу гендерної рівності у систему державної безпеки та публічної служби шляхом запровадження гендерно нейтральних критеріїв доступу до державної служби, військової служби та сектору безпеки забезпечує рівний доступ до професійної діяльності за умови дотримання об'єктивних вимог професійної придатності.

4. Формування комплексної державної політики рівних можливостей за рахунок реалізації програм у сферах освіти, зайнятості, політичної участі та соціального захисту спрямована на усунення структурних соціально-економічних бар'єрів, що впливають на становище жінок і чоловіків.

5. Подолання культурних і соціальних стереотипів через освітню та інформаційну політику держави шляхом включення принципів гендерної рівності до освітніх програм, професійної підготовки державних службовців та публічної комунікації сприяє формуванню правової культури рівності та поступовій трансформації суспільних уявлень про ролі жінок і чоловіків.

Таким чином, на основі викладеного можна зазначити, що гендер у сучасному розумінні характеризує не біологічні, а суспільні ролі, можливості та становище жінок і чоловіків, а його зміст сформувався під впливом гуманітарних досліджень і міжнародних стандартів у сфері прав людини. Разом із тим наголошується на тому, що еволюція гендерного підходу в праві відображає перехід від формального визнання рівності до вимоги фактичної рівності, недискримінації та забезпечення рівних можливостей у всіх сферах суспільного життя. Зокрема, у конституційно-правовому аспекті гендерна рівність пов'язується з позитивними зобов'язаннями держави щодо захисту гідності, безпеки та ефективного поновлення порушених прав через законодавство, судовий захист і державну політику. Водночас практична реалізація наведеного принципу залежить від подолання правових, соціально-економічних, інституційних і культурних обмежень, що потребує системних механізмів публічної влади.

Додатково слід наголосити на тому, що позитивні зобов'язання держави у сфері гендерної рівності є критично важливими для розбудови дієвої системи запобігання гендерно зумовленому насильству. Зазначена форма дискримінації, своєю чергою, постає як пряме посягання на конституційно закріплені права особи на гідність і безпеку, що вимагає від держави гарантування ефективних засобів правового захисту. У цьому контексті подальше дослідження зосереджується на визначенні змісту та механізмів реалізації позитивних зобов'язань держави щодо захисту осіб від гендерно зумовленого насильства у конституційно-правовому аспекті.

Проблематика гендеру та гендерної рівності посідає ключове місце у сучасному конституційному праві, оскільки безпосередньо пов'язана із реалізацією принципу рівності, недискримінації та забезпечення прав і свобод людини. У цьому контексті гендерна рівність є не лише соціальною категорією, але й юридично значущим феноменом, що визначає зміст та спрямованість державної політики у сфері прав людини.

Поняття «гендер» у сучасному науковому дискурсі розглядається як соціально сконструйована система ролей, норм і очікувань, що пов'язані з належністю особи до певної статі. На відміну від біологічної статі, яка має природний характер, гендер відображає соціальні та культурні аспекти ідентичності, що формуються у процесі суспільного розвитку. Такий підхід дозволяє відійти від біологічного детермінізму та пояснити існування структурної нерівності між жінками і чоловіками, яка проявляється, зокрема, у формі гендерно зумовленого насильства.

Гендерна рівність у конституційно-правовому вимірі означає рівність прав, свобод і можливостей жінок і чоловіків, а також обов'язок держави створювати умови для їх фактичної реалізації. Вона є складовою загального принципу рівності, закріпленого у конституціях демократичних держав, і водночас виступає самостійним напрямом правового регулювання, що отримав розвиток у міжнародному та європейському праві. У цьому контексті важливо розрізняти

формальну рівність, яка передбачає рівність правового статусу, та матеріальну (субстантивну) рівність, що орієнтована на досягнення реальної рівності у суспільних відносинах шляхом застосування спеціальних заходів і позитивних зобов'язань держави.

Формування сучасного розуміння гендеру та гендерної рівності відбувалося під впливом різних теоретичних підходів, які поступово інтегрувалися у правову науку. Одним із базових є ліберальний підхід, представлений у працях М. Волстонкрафт і Дж. С. Мілля, у межах якого обґрунтовується необхідність забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків. Саме цей підхід став підґрунтям для закріплення принципу рівності у конституціях та міжнародних актах.

Подальший розвиток теоретичних уявлень пов'язаний із радикальним фемінізмом, зокрема роботами К. Маккіннон, у яких гендерна нерівність розглядається як системне явище, зумовлене структурою влади у суспільстві. У цьому контексті насильство проти жінок трактується не як окремі правопорушення, а як інструмент підтримання гендерної ієрархії, що має принципове значення для розуміння природи гендерно зумовленого насильства.

Суттєвий вплив на сучасну правову доктрину справила соціально-конструктивістська теорія гендеру, розроблена, зокрема, Дж. Батлер, відповідно до якої гендер є результатом соціальних практик і взаємодій, а не природною характеристикою особи, що надає змогу розглядати гендерну нерівність як продукт соціальних інституцій, що підлягає правовому регулюванню і трансформації.

Важливим етапом у розвитку гендерної теорії стало формування концепції інтерсекційності, запропонованої К. Креншоу, яка акцентує увагу на перетині різних форм дискримінації. Такий підхід має особливе значення для правозастосовної практики, оскільки дозволяє враховувати комплексний характер вразливості окремих груп, що є актуальним у контексті протидії гендерно зумовленому насильству.

З урахуванням викладеного пропонується *авторське визначення поняття гендеру*, що полягає у тому, що *гендер* – це соціально-правова категорія, що відображає сформовані суспільством ролі, моделі поведінки, очікування, можливості та становище жінок і чоловіків, які визначають реальні умови здійснення ними прав, свобод і законних інтересів, а в конституційно-правовому вимірі розкриваються через принцип рівності, недискримінації та людської гідності; у цьому розумінні гендер не зводиться до біологічної статі, а характеризує соціально обумовлений розподіл статусів, ресурсів, обов'язків і доступу до участі в політичному, економічному, соціальному та сімейному житті. Через принцип рівності поняття гендеру набуває юридичного значення, оскільки вказує не лише на формальне закріплення однакових прав жінок і чоловіків у законодавстві, а й на необхідність забезпечення фактичної рівності шляхом усунення структурних бар'єрів, стереотипів, дискримінаційних практик і нерівного доступу до правового захисту, безпеки, праці, освіти, соціальних гарантій та прийняття суспільно значущих рішень; отже, гендер слід розуміти як конституційно значущий критерій оцінки того, наскільки держава створює реальні умови для рівної гідності, рівних можливостей і повноцінної участі кожної особи незалежно від статі.

Таким чином, гендерна рівність у конституційно-правовому вимірі постає як комплексний принцип, що поєднує у собі нормативний, інституційний та аксіологічний компоненти. Вона виступає не лише гарантією рівності прав і можливостей, але й методологічною основою формування ефективного конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству.

1.2. Гендерно зумовлене насильство як порушення принципу рівності та конституційних прав

Гендерно зумовлене насильство (далі – ГЗН) у сучасному праві розглядається не лише як форма протиправної поведінки, але і як серйозне

порушення прав людини та прояв структурної нерівності. У конституційно-правовому вимірі воно безпосередньо пов'язане з порушенням принципу рівності, заборони дискримінації та низки основоположних прав людини.

Поняття ГЗН відображає системне явище, яке є наслідком структурних, історично сформованих нерівностей у владних відносинах між жінками та чоловіками. Воно не є випадковим, а є проявом глибоко вкорінених соціальних та культурних норм, що підтримують гендерну нерівність. ГЗН тісно пов'язане з дискримінацією за статтю, де жінки, в першу чергу, є найбільш уразливими до різних форм насильства, зокрема фізичного, психологічного, економічного та сексуального. Воно має системний характер, оскільки відтворюється на всіх рівнях соціального, економічного та політичного життя і є частиною більш широкої структури гендерної нерівності, яка закріплюється через соціальні практики, закони та інститути.

ГЗН, хоча і непропорційно зачіпає жінок через історично сформовану гендерну нерівність та асиметрію владних відносин, не обмежується виключно насильством щодо жінок. Жертвами такого насильства можуть бути також чоловіки, а також особи, що перебувають у різних соціальних та сімейних статусах, що вказує на універсальність цього явища, що підкреслює важливість розуміння ГЗН як структурного, а не випадкового явища, яке має значення для всіх соціальних груп, хоча й виявляється в різних формах і з різною інтенсивністю в залежності від гендерної та соціальної позиції особи.

Тому конституційна релевантність ГЗН впливає насамперед із того, що насильство за ознакою статі або зумовлене гендерними ролями зазіхає на комплекс базових прав, зокрема, право на життя (у разі феміциду чи летальних наслідків), право на повагу до гідності, фізичної й психологічної недоторканності, свободу від жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, право на приватність і сімейне життя, а також право на рівність і недискримінацію. Відтак ГЗН не може бути “приватною” проблемою, обмеженою сферою сім’ї або побуту, тобто, воно входить у поле конституційної

охорони, оскільки стосується людської гідності як первинної цінності та реальної можливості особи користуватися правами і свободами.

У конституційно-правовому аспекті ГЗН розглядається як форма порушення основоположних прав і свобод людини, що виникає внаслідок нерівності між жінками і чоловіками та проявляється у фізичних, психологічних, сексуальних або економічних діях, спрямованих проти особи у зв'язку з її статтю, що є посяганням на конституційно гарантовані права людини, зокрема право на гідність, особисту недоторканність, безпеку та рівність перед законом, які закріплені у міжнародних і національних правових актах. Зокрема, міжнародно-правове визначення ГЗН міститься у Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок 1993 року [18], відповідно до якої під ГЗН розуміється будь-який акт насильства, вчинений на підставі статевої належності, що спричиняє або може спричинити фізичну, сексуальну чи психологічну шкоду.

Поza тим, необхідно акцентувати увагу на тому, що нормативна регламентація підходів до розуміння ГЗН здійснюється у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція 2011 року) [19]. У вказаному документі насильство дефініюється як будь-які дії, спрямовані проти жінки через її стать, або такі, що справляють на жінок непропорційний вплив. На національному рівні вказані положення імплементовані у Законах України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [20] та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]. Зазначені акти детермінують обов'язок держави щодо формування правових та інституційних механізмів превенції насильства, захисту постраждалих осіб та забезпечення невідворотності юридичної відповідальності винних. Крізь призму конституційно-правового дискурсу ГЗН інтерпретується як фундаментальне порушення принципів рівності та людської гідності, що зумовлює обов'язок держави гарантувати ефективність механізмів правового захисту.

У доктринальному плані значущим є підхід, відповідно до якого насильство проти жінок і домашнє насильство розглядаються як механізм підтримання фактичної нерівності та спосіб закріплення домінування у приватній сфері. Зокрема, у працях К. МакКіннон, наприклад, [21, с. 222–241], насильство (сексуальне, домашнє) інтерпретується як відтворюваний соціально-правовий механізм, що функціонує в контексті асиметричних владних відносин і підриває реальну рівність, навіть якщо формально рівність проголошена нормами права. Подібна аргументація важлива для конституційного аналізу, оскільки вона зміщує фокус із вузького питання “кримінальної заборони” на ширшу проблему: чи забезпечує держава та її інституції такий рівень правового і організаційного захисту, який гарантує реальну, а не декларативну рівність і безпеку.

Зазначається, що проблема захисту від ГЗН розглядається у зв’язку з обов’язком держави забезпечувати конституційні права людини, зокрема, Т. Кириченко [22, с. 81–84] зазначає, що ГЗН становить загрозу реалізації права на гідність, особисту безпеку та рівність перед законом, й підкреслює, що держава повинна формувати систему правових механізмів запобігання насильству, створювати спеціальні служби допомоги та забезпечувати притягнення винних осіб до відповідальності. Отже, наукова позиція Т. Кириченко корелює з конституційним обов’язком держави щодо охорони прав людини та гарантування їх реального захисту через механізм функціонування органів публічної влади. Особливий акцент дослідниця робить на ролі законодавчого масиву у сфері протидії насильству та імперативі його гармонізації з міжнародними стандартами.

У вказаному контексті питання міжнародних стандартів захисту від ГЗН аналізує І. Вартилицька і А. Шаповалова [23, с. 25–28], яка вказує на обов’язок держави щодо запобігання насильству, розслідування відповідних правопорушень та гарантування ефективного захисту постраждалих осіб. Реалізація таких зобов’язань, своєю чергою, безпосередньо залежить від

інституційної спроможності правоохоронних органів, судової системи та соціальних служб. Вони також виокремлюють значення міжнародно-правових актів, які детермінують вимоги до належного реагування держави на випадки агресії, що, своєю чергою, підтверджує кваліфікацію гендерного насильства як грубого порушення конституційного статусу особи.

Зі свого боку, І. Андрусак [24, с. 18–19] досліджує правову сутність ГЗН, наголошуючи на необхідності чіткої законодавчої детермінації його форм для забезпечення ефективності правоохоронної діяльності. Вона доводить, що публічна влада має не лише гарантувати належну кваліфікацію правопорушень, а й формувати дієву систему превенції та захисту постраждалих осіб. У межах цієї логіки акцент зміщується на роль судових та правоохоронних органів як ключових суб'єктів протидії насильству. Зрештою, вказані елементи кваліфікуються як субстантивне наповнення позитивних зобов'язань держави у царині прав людини.

Поряд із цим у наукових розвідках Л. Наливайко [25, с. 166–184] ГЗН інтерпретується як комплексне соціально-правове явище, генезис якого безпосередньо корелює з існуючою гендерною асиметрією. Дослідниця обґрунтовує, що мінімізація вказаної форми агресії зумовлює необхідність проактивної позиції держави у сфері утвердження політики рівності. На її переконання, пріоритетне значення має впровадження превентивних механізмів: спеціалізованих освітніх програм, інформаційних кампаній та соціальних ініціатив. У такий спосіб державна політика постає дієвим інструментом захисту прав людини, а протидія ГЗН, своєю чергою, розглядається як невід'ємний складник реалізації державою своїх конституційних обов'язків.

Водночас у дослідженнях Т. Мельник і Л. Кобелянської [26, с. 165–182] ГЗН кваліфікується передусім як фундаментальне порушення прав особи. Вони доводять, що поширення таких практик деструктивно позначається на стані безпеки, гідності та свободи людини. У зв'язку з цим акцентується увага на необхідності формування такої державної стратегії, що була б орієнтована на

всебічний захист постраждалих та забезпечення паритетного доступу до правосуддя. Ефективність судової системи у вказаному процесі, своєю чергою, визначається як визначальний чинник належного реагування на випадки насильства, що інтерпретує вказану діяльність як пріоритетний вектор розвитку правової держави.

Окрему увагу в межах кримінологічного аналізу приділено доробку В. Грицанюк [27, с. 48–49], який розкриває складну природу гендерно зумовленого насильства, детерміновану соціальними конфліктами та системною нерівністю. Дослідник акцентує увагу на обов'язку держави щодо забезпечення результативної діяльності правоохоронних органів у сфері превенції та розслідування вказаної категорії правопорушень. У вказаному контексті суттєве значення має формування спеціалізованих програм підтримки постраждалих, що розглядаються вченим як невід'ємний елемент реалізації позитивних зобов'язань держави у царині захисту прав людини.

Паралельно з цим, проблематика захисту вразливих категорій населення перебуває у фокусі уваги А. Сарнацької і Т. Симигіної [28, с. 470–474]. Вони констатують вищий ступінь віктимізації жінок і дівчат та обґрунтовує необхідність розбудови спеціальних механізмів підтримки, зокрема мережі соціальних служб, кризових центрів та інструментів безоплатної правової допомоги. Поза тим, дослідниця наголошує на імперативності синергії між органами публічної влади та громадським сектором задля гарантування дієвого захисту прав особи.

Натомість, Т. Марценюк [29] розглядає гендерне насильство у ширшому соціальному контексті. Зокрема, вона підкреслює, що насильство за ознакою статі пов'язане з нерівністю у суспільстві та дискримінаційними практиками, а також зазначає, що держава повинна формувати комплексну політику рівності, яка охоплює сферу освіти, праці та соціального захисту й наголошує на важливості державних програм, спрямованих на запобігання насильству, що підкреслює роль держави у забезпеченні прав людини.

Водночас соціокультурний аспект гендерних відносин та насильства перебуває у фокусі наукового аналізу М. Маєрчик [30]. Дослідниця акцентує увагу на тому, що усталені соціальні уявлення про ієрархію влади та підпорядкування здатні детермінувати відтворення насильницьких практик. У вказаному аспекті наголошується на обов'язку держави враховувати культурні чинники під час формування стратегій протидії насильству. Зокрема, обґрунтовується необхідність імплементації освітніх програм, спрямованих на трансформацію дискримінаційних стереотипів, що є передумовою для довгострокової мінімізації рівня насильства в соціумі.

Тому варто зазначити, що ГЗН є серйозним порушенням конституційних прав людини, оскільки зачіпає основні права та свободи, гарантовані Конституцією України та міжнародними стандартами прав людини. Одним із основних прав, яке порушується у випадках гендерно зумовленого насильства, є право на гідність. Насильство, зокрема фізичне та психологічне приниження, є грубим порушенням цього права, оскільки воно принижує людську гідність і заподіює психічну та емоційну травму жертвам, особливо коли насильство є системним та довготривалим.

Іншим критичним порушенням є право на життя, яке може бути безпосередньо загрожено в разі феміциду або тяжких наслідків насильства, таких як серйозні тілесні ушкодження або смерть. Феміцид, або вбивство жінок через їхній гендер, є крайнім проявом насильства, яке порушує основне право на життя, гарантується Конституцією України та міжнародними угодами, такими як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [1].

Також, ГЗН порушує право на особисту недоторканність, яке включає захист від фізичного та психологічного насильства, яке є одним із основних прав людини, що охоплює свободу від насильства і вторгнення у особисте життя. Контроль, переслідування або постійне психологічне насильство порушує це право, оскільки воно обмежує свободу особистості, створюючи умови для постійного страху та обмеження фізичної і психологічної безпеки жертви.

Окреслені форми насильства не лише порушують права особистості, але й мають глибокий соціальний і правовий вплив на гендерну рівність у суспільстві, підкреслюючи необхідність комплексного правового підходу до захисту прав жертв.

Узагальнюючи наведене, слід дійти висновку, що конституційно-правовий підхід до протидії ГЗН ґрунтується на чіткій ціннісно-нормативній ієрархії. В українській конституційній моделі визначальним постає принцип антропоцентризму, згідно з яким людина, її життя та гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод – головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). З огляду на це необхідно констатувати: держава не може обмежуватися позицією «нейтралітету» чи трактувати насильство як суто приватний конфлікт. Конституційна логіка вимагає від органів публічної влади проактивної діяльності, оскільки захист «ядра» правового статусу особи є первинним зобов'язанням демократичної держави.

Окрім того, засадничим є також принцип рівності та недискримінації (ст. 24 Конституції України). У контексті ГЗН він має подвійний зміст, тобто:

1. Він забороняє дискримінацію за ознакою статі та зобов'язує державу утримуватися від нерівного ставлення.

2. У світлі сучасного розуміння матеріальної рівності цей принцип потребує активних дій держави для усунення фактичних бар'єрів, що роблять осіб певної статі або гендерної ролі більш уразливими до насильства та обмежують доступ до захисту.

Отже, конституційна рівність у сфері протидії ГЗН не може бути зведена до «однакового формального правила», тобто, вона повинна виявлятися в реальній здатності постраждалої особи отримати ефективний захист, а в разі потреби спеціальні гарантії.

Водночас слід акцентувати увагу на тому, що принцип верховенства права (ст. 8 Конституції України) постає засадничою рамкою, яка детермінує вимоги

щодо передбачуваності та якості нормативно-правового регулювання, дієвості правозахисних механізмів, недопустимості свавілля, а також пропорційності обмежень і дотримання стандартів належної процедури. Для сфери ГЗН це означає:

- наявність чітких, недвозначних правових норм щодо запобігання і реагування;
- реальну дієвість інституцій, уповноважених захищати;
- належну процесуальну форму, тобто доступність правосуддя, невідворотність реагування, недопущення вторинної віктимізації;
- підзвітність державних органів за бездіяльність.

Визначальної ролі у досліджуваному механізмі набуває право на судовий захист (ст. 55 Конституції України), оскільки саме через правосуддя та корелятивні йому інструменти, а саме, доступ до фахової правничої допомоги, ефективність розслідування, обов'язковість виконання рішень та відшкодування шкоди, конституційні гарантії набувають прикладного аспекту. У царині протидії ГЗН судовий захист трансформується у комплексний інструментарій, що охоплює не лише забезпечення невідворотності покарання винних, а й гарантування безпеки постраждалої особи, превенцію рецидивів насильства, оперативність юрисдикційного реагування та всебічну реабілітацію.

Отже, у конституційно-правовому розумінні протидія ГЗН – це не ізольований сектор кримінальної чи сімейної політики, а комплексна реалізація конституційних принципів гідності, рівності, верховенства права і права на ефективний захист.

Але класична ліберальна модель прав і свобод часто описує обов'язки держави переважно як негативні (не втручатися, не порушувати). Однак сучасний конституціоналізм і міжнародні стандарти прав людини виходять з того, що для реального захисту необхідні також позитивні зобов'язання, активні дії держави щодо запобігання порушенням прав, захисту постраждалих, ефективного

розслідування і притягнення винних до відповідальності, а також усунення системних причин порушень.

У межах окресленої парадигми концепція позитивних зобов'язань держави набуває парадигмального значення, й зумовлено тим, що попри вчинення насильницьких актів приватними особами, саме держава несе відповідальність за інституційну спроможність системи превенції та захисту. Звідси випливає засаднича юридична теза: держава є відповідальною не лише за активні дії своїх органів («*commissio*»), а й за бездіяльність («*omissio*») у випадках, коли вона не забезпечила належного захисту від реального й передбачуваного ризику насильства. Своєю чергою, належна обачність («*due diligence*») у реагуванні на звернення про допомогу виступає ключовим критерієм оцінки виконання державою її правозахисної функції.

Вказана наукова позиція корелює з правозахисною аргументацією, розвиненою у феміністичній доктрині, зокрема у працях Р. Печезькі [31, с. 254–277]. Вона обґрунтовує нерозривний зв'язок між ГЗН та порушенням тілесної автономії, гідності й свободи від жорстокого поводження. На переконання авторки, позиція «нейтралітету» держави перед обличчям насильства у приватній сфері є неприпустимою, оскільки вона фактично санкціонує порушення прав людини. Зазначена концепція, своєю чергою, легітимізує вимогу до публічної влади активно втручатися в латентні конфлікти задля гарантування безпеки вразливих груп населення. Ідея Р. Печезькі полягає в тому, що толерування насильства або суто формальне реагування на нього (включно з відмовою у захисті, затягуванням чи перекладанням відповідальності на постраждалу особу) фактично відтворює нерівність і свідчить про неспроможність держави виконати її базову функцію – гарантування прав особи.

Разом із тим, європейський конституційний простір детермінує систему стандартів, що справляють визначальний вплив на архітектуру національних правових систем. Вказаний процес реалізується, зокрема, крізь призму імплементації позитивних зобов'язань держав у сфері захисту прав людини. Це,

своєю чергою, сприяє гармонізації вітчизняного законодавства із загальноєвропейськими правовими орієнтирами та забезпечує єдність ціннісних засад сучасного конституціоналізму. Для України ключове значення має Європейська конвенція з прав людини та практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У «домашньо-насильницьких» справах ЄСПЛ послідовно розкриває позитивні зобов'язання держави під кутом зору статей 2 (право на життя), 3 (заборона нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та 14 (заборона дискримінації). Отже, наведені справи стали фактичним «стандартом належної обачності» для держав, тобто, коли влада знала або мала знати про реальний і безпосередній ризик, вона повинна вжити заходів, які в межах її повноважень могли б запобігти насильству.

Практика Європейського суду з прав людини конкретизує зміст позитивних зобов'язань держави у сфері протидії гендерно зумовленому та домашньому насильству, переводячи загальні міжнародні стандарти у систему чітких юридичних критеріїв. У справах цієї категорії Суд розглядає насильство не як приватний сімейний конфлікт, а як явище, що зачіпає право на життя, заборону нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, право на повагу до приватного і сімейного життя та заборону дискримінації. ЄСПЛ прямо зазначає, що домашнє насильство є загальноєвропейською проблемою, яка часто залишається прихованою в межах особистих або сімейних відносин, а його жертвами можуть бути не лише жінки, а й чоловіки та діти; водночас у багатьох справах Суд підкреслює непропорційний вплив такого насильства саме на жінок.

Визначальним у формуванні стандарту «належної обачності» стало рішення у справі *Oruz v. Turkey* [32], у якому Суд уперше в контексті домашнього насильства встановив порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтями 2 і 3. ЄСПЛ констатував, що пасивність органів влади, ігнорування численних скарг, сприйняття насильства як «сімейної справи» та фактична безкарність кривдника створили середовище, сприятливе для подальшого насильства. Отже, держава

несе відповідальність не лише тоді, коли її органи самі порушують права людини, а й тоді, коли вони знають або повинні знати про реальний ризик насильства, але не вживають своєчасних і практично ефективних заходів захисту.

Подальша практика ЄСПЛ деталізувала цей підхід. У справі *Eremia and Others v. Republic of Moldova* [33] Суд визнав, що бездіяльність державних органів за наявності інформації про насильство з боку працівника поліції становила не просто неналежне реагування, а прояв толерування насильства та дискримінаційного ставлення до заявниці як жінки. У справі *Talpis v. Italy* [34] ЄСПЛ наголосив на обов'язку держави реагувати оперативно, оскільки зволікання правоохоронних органів у ситуації відомого ризику може призвести до тяжких або летальних наслідків. У цих рішеннях Суд фактично закріпив підхід, за яким формальна наявність законодавства не є достатньою: держава повинна забезпечити його реальне застосування, належну координацію поліції, прокуратури, судів і соціальних служб, а також ефективний захист постраждалої особи.

Особливе значення для розуміння критерію «належної обачності» має рішення Великої палати у справі *Kurt v. Austria* [35]. У ньому ЄСПЛ сформулював вимогу до державних органів проводити оцінку ризику як автономну, проактивну та комплексну. Наведене означає, що поліція або інші органи не повинні механічно покладатися лише на заяву потерпілої особи, її подальше примирення з кривдником або відкликання скарги. Вони мають самостійно аналізувати всю сукупність обставин: попередні епізоди насильства, погрози, доступ кривдника до зброї, переслідування, контроль, залежність потерпілої особи, наявність дітей, попередні звернення до органів влади та ймовірність ескалації. Якщо така оцінка виявляє реальний і безпосередній ризик, держава зобов'язана застосувати превентивні заходи, співмірні рівню небезпеки.

У справі *Tkheldize v. Georgia* [36] ще чіткіше пов'язав неналежне реагування на домашнє насильство з інституційною пасивністю та дискримінаційними стереотипами. ЄСПЛ встановив порушення статті 2 у

поєднанні зі статтею 14, оскільки поліція знала про небезпеку для життя потерпілої, але не вжила належних превентивних заходів; Суд окремо вказав на потребу дослідження того, чи була бездіяльність органів влади зумовлена гендерними упередженнями.

Отже, з практики ЄСПЛ випливає, що критерій «належної обачності» охоплює кілька обов'язкових елементів:

- своєчасне реагування на повідомлення про насильство;
- автономну, проактивну та комплексну оцінку ризику;
- врахування повторюваного характеру домашнього насильства;
- застосування реальних превентивних заходів, зокрема заборони контакту, відокремлення кривдника, охорони потерпілої особи або дітей;
- ефективне розслідування;
- недопущення вторинної віктимізації;
- відсутність дискримінаційних стереотипів у діях поліції, прокуратури й судів.

У конституційно-правовому аспекті наведене означає, що держава виконує свій обов'язок щодо захисту гідності, життя, безпеки та рівності лише тоді, коли її реакція є не формальною, а реально здатною запобігти повторному насильству, зменшити ризик ескалації та забезпечити постраждалій особі практично ефективний правовий захист. Своєю чергою, обов'язковим елементом постає проведення ретельного розслідування випадків інституційної неспроможності державних органів у ситуаціях, що призвели до летальних наслідків або заподіяння тяжкої шкоди потерпілим. Але окремим джерелом стандартів виступає Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), яка закріплює комплексну модель державної політики, часто описувану як «4Р»: prevention, protection, prosecution, integrated policies (запобігання, захист, кримінальне переслідування, комплексна політика). Для конституційного аналізу важливо, що вона підтверджує: протидія ГЗН є не факультативною соціальною

політикою, а системою державних обов'язків, які мають бути інституційно забезпечені та підзвітні.

Таким чином, міжнародні стандарти не «замінюють» Конституцію України, а надають їй практичні критерії, тобто, що саме означає бути гарантом прав людини у сфері насильства, які мінімальні елементи має містити державна реакція і як оцінювати її ефективність.

Таким чином, на основі викладеного пропонується структурувати позитивні зобов'язання держави як взаємопов'язані блоки, а саме:

1. Обов'язок запобігання (превенції), в межах якого превенція охоплює створення умов, що зменшують ризик насильства, зокрема, формування правових визначень і заборон, освітні й інформаційні заходи, підготовку службовців (поліція, прокурори, судді, соціальні служби), стандарти реагування, а також політики, спрямовані на подолання стереотипів. У межах конституційного правопорядку функція превенції детермінується імперативним обов'язком держави щодо забезпечення прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України). Водночас нормативна вимога фактичної (реальної) рівності, закріплена у ст. 24 Конституції України, виступає правовим підґрунтям для активних дій суб'єктів публічної влади, спрямованих на нейтралізацію загроз безпеці особи. У такий спосіб превентивні заходи трансформуються із факультативних інструментів у безальтернативний засіб виконання державою її правозахисної функції.

2. Обов'язок захисту постраждалої особи, в межах якого захист означає реальну, практичну здатність держави забезпечити безпеку, зокрема, йдеться про доступні канали звернення, оперативність реагування, застосування тимчасових (невідкладних) заходів, охоронні (або заборонні) приписи, безпечні притулки, доступ до медичної та психологічної допомоги, правничу підтримку, а також механізми мінімізації ризику повторного насильства. Зі свого боку, для конституційного права ключове тут – це принцип ефективного засобу захисту, тобто, механізм має працювати «тут і зараз», а не лише після тривалого процесу.

3. Обов'язок ефективного розслідування і процесуальної належності, в межах якого ефективно розслідування (у широкому сенсі) – це не лише кримінально-процесуальне питання, а і конституційна гарантія належної процедури та судового захисту, й включає оперативність, незалежність, спроможність встановити факти, адекватність доказових стандартів, врахування вразливості постраждалої особи, недопущення вторинної віктимізації та забезпечення реальної участі потерпілої в процедурі. Водночас слід акцентувати увагу на тому, що практика ЄСПЛ у справах про домашнє насильство підкреслює, що процесуальна бездіяльність держави може сама по собі утворювати порушення Конвенції, особливо коли держава знала про ризики.

4. Обов'язок притягнення винних до відповідальності, що базується на принципах невідворотності та пропорційності реагування. Водночас важливо підкреслити, що категорія «відповідальності» у сфері ГЗН не є тотожною виключно каральній суворості санкцій. У вказаному ракурсі ключовим критерієм оцінки постає ефективність запобігання рецидивам насильства, відновлення справедливості та рівень довіри до правоохоронної системи. Зі свого боку, надмірно формалізована стратегія, що ігнорує коерцитивний контроль, залякування чи відносини залежності, як наслідок, детермінує девальвацію захисних механізмів і сприяє зростанню латентності правопорушень.

5. Обов'язок відшкодування, реабілітації та відновлення прав, в межах якого постраждала особа має отримати не лише разовий «акт правосуддя», а й можливість відновлення, зокрема, компенсацію шкоди, реабілітаційні послуги, підтримку у відновленні соціальної автономії (житло, робота, доступ до послуг). Зі свого боку, у конституційному дискурсі це прямо пов'язано з людською гідністю, тобто, держава повинна забезпечити умови, за яких постраждала здатна повернутися до нормального здійснення прав і свобод.

6. Обов'язок інтегрованої політики і координації (узгоджена державна відповідь), відповідно до якого ГЗН за своєю природою є міжсекторальним явищем, тому ефективна протидія потребує координації між поліцією, судом,

прокуратурою, соціальними службами, медичною системою, органами місцевого самоврядування. Водночас інтегрована політика передбачає стандарти взаємодії, обмін інформацією в межах закону, алгоритми дій, індикатори ризику, статистику та моніторинг, й саме тут проявляються конституційні засади, тобто, права людини потребують не лише норми, а й здатної інституційної архітектури.

Отже, оцінка виконання позитивних зобов'язань держави у царині ГЗН не може зводитися виключно до констатації наявності нормативної бази чи декларативного існування відповідних інституцій. У вказаному ракурсі конституційно-правова парадигма вимагає змістовного аналізу критерію ефективності, що передбачає верифікацію здатності існуючого механізму гарантувати реальну безпеку та субстантивний захист особи від насильницьких посягань. Зокрема, до ключових критеріїв ефективності пропонується віднести:

1. Доступність і зрозумілість механізмів звернення, тобто, постраждала особа повинна мати реальну можливість звернутися і бути почутою (у тому числі з огляду на вразливість, страх, залежність).

2. Оперативність реагування, тобто, затримка у захисті часто означає фактичну відмову в захисті, особливо при високому ризику повторного насильства.

3. Оцінка ризиків і прогнозування повторюваності, що передбачає обов'язок держави реагувати не лише на доконаний «факт» насильства, а й на потенційну загрозу його вчинення. У вказаному контексті прецедентна практика ЄСПЛ суттєво посилює вимогу щодо імплементації ризик-орієнтованої парадигми у справах про домашнє насильство.

4. Належна процедура і повага до гідності постраждалої, зокрема, особливо важливі конфіденційність, недопущення приниження, чутливий підхід, запобігання вторинній віктимізації.

5. Інституційна спроможність і координація, зокрема, наявність служб і ресурсів (притулки, психологічна допомога, правнича підтримка), підготовка кадрів, алгоритми взаємодії.

6. Підзвітність держави за бездіяльність, тобто, механізм має включати способи перевірки дій (бездіяльності) органів влади, ефективне розслідування провалів і відповідальність у разі неналежного реагування.

Таким чином, позитивні зобов'язання – це не абстрактна «моральна вимога», а конкретизована система критеріїв, за якими оцінюється: чи держава виконала свій конституційний обов'язок захистити.

Разом із тим слід наголосити, що особливістю ГЗН є те, що воно часто пов'язане з нерівністю ресурсів, економічною залежністю, соціальними стереотипами, страхом і недовірою до інституцій. Тому можна сказати, що формальна рівність («усім – однаково») може бути неефективною і навіть несправедливою, тобто, постраждала особа об'єктивно може не мати ресурсів, щоб захистити себе, або може бути фактично позбавлена можливості звернутися по допомогу без ризику ескалації насильства.

Саме тому конституційна логіка матеріальної рівності виправдовує спеціальні гарантії та чутливий підхід. У цьому аспекті доречно підкреслити, що протидія ГЗН не суперечить рівності, а є її реалізацією, окрема, спеціальні механізми (термінові приписи, обмежувальні заходи, спеціальні програми підтримки) спрямовані не на «привілеї», а на відновлення фактичного балансу і забезпечення реальної можливості користуватися правами, що повністю узгоджується з підходом, що поєднує конституційний принцип рівності з позитивними зобов'язаннями держави. Отже, у результаті ГЗН постає як сфера, де держава повинна діяти не лише карально, а, насамперед, превентивно і захисно, забезпечуючи середовище, у якому права постраждалих не залишаються декларацією.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити на тому, що позитивні зобов'язання держави у сфері захисту від ГЗН становлять центральний елемент конституційно-правового механізму протидії насильству. Зокрема, їхня правова природа зумовлює те, що держава не може обмежитися проголошенням прав і формальними заборонами, але вона має забезпечити дієвий, доступний і

результативний механізм превенції, захисту, розслідування і відповідальності, побудований на принципах людської гідності, рівності та верховенства права.

Таким чином, ГЗН у конституційно-правовому вимірі слід розглядати як комплексне порушення основоположних прав людини та принципу рівності, що обумовлює необхідність активної ролі держави у його запобіганні та протидії.

Таким чином, ГЗН є яскравим проявом порушення принципу рівності та недискримінації, оскільки є результатом соціальної нерівності, закріпленої через стереотипи та гендерні ролі, яке непропорційно впливає на жінок, що зумовлено історично сформованою гендерною нерівністю, яка відображається у структурі соціальних, економічних і політичних відносин. ГЗН не лише порушує права жінок, але й активно відтворює та закріплює нерівність, продовжуючи цикл дискримінації в суспільстві. Гендерні стереотипи, що обмежують ролі жінок та чоловіків, стають основою для насильницьких практик і культурних норм, які підтримують соціальну нерівність, створюючи таким чином замкнуту систему дискримінації.

1.3. Позитивні зобов'язання держави у сфері протидії гендерно зумовленому насильству

Концепція позитивних зобов'язань держави є однією з ключових у сучасній теорії прав людини, оскільки надає змогу обґрунтувати активну роль держави у забезпеченні та захисті прав людини. У сфері протидії ГЗН окреслена концепція набуває особливого значення, оскільки відповідні правопорушення, як правило, вчиняються приватними особами, однак держава несе відповідальність за неналежне реагування на них.

У цьому контексті аналіз позитивних зобов'язань держави є основою для формування теоретико-правового підґрунтя для визначення її відповідальності та є важливою передумовою формування конституційно-правового механізму протидії ГЗН.

Отже, ГЗН є багатовимірним соціально-правовим явищем, що проявляється у формах, обумовлених гендерними ролями, стереотипами та структурною асиметрією влади у суспільстві. У межах сучасного наукового дискурсу щодо забезпечення гендерної рівності необхідно підкреслити, що підходи до класифікації ГЗН різняться, однак найбільш усталеним є виокремлення фізичного, психологічного (емоційного), сексуального та економічного насильства. Тому аналіз форм ГЗН має не лише описовий характер, тобто, він необхідний для визначення обсягу позитивних зобов'язань держави, належного кола конституційних гарантій, а також структури механізму протидії, який має бути адекватним різним проявам насильства.

Фізичне насильство є однією з найбільш явних форм гендерно зумовленого насильства, що характеризується умисним застосуванням фізичної сили або загрозою її застосування з метою підкорення, залякування чи контролю постраждалої особи. Як було систематизовано Ф. Негру [37, с. 229–230], типовими проявами фізичного насильства є побиття, штовхання, спричинення тілесних ушкоджень, обмеження свободи пересування, спроби задушення та застосування зброї. Зі свого боку, О. Зінсу [38, 180–181] підкреслює, наведені дії часто супроводжуються психологічними або економічними формами примусу, формуючи стійку модель контролю. Отже, у цьому контексті фізичне насильство постає не лише як форма протиправного впливу, а і як безпосередній спосіб порушення основоположних прав людини, зокрема права на життя, здоров'я, особисту недоторканність, свободу та людську гідність.

У межах конституційно-правового дискурсу К. Левченко [39] обґрунтовує, що фізичне насильство є прямим посяганням на фундаментальні права індивіда, передусім на життя, особисту недоторканність та гідність. Вказане явище нівелює конституційні гарантії захисту від жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Зі свого боку, держава несе імперативний обов'язок щодо забезпечення реальної дієвості цих прав. Окреслена юридична логіка базується на тому, що фізична агресія, незалежно від середовища її прояву,

кваліфікується як грубе порушення прав людини, а отже, не може інтерпретуватися крізь призму «приватної справи» та вимагає активного втручання публічної влади. Тому, як зазначає І. Грицай [40], необхідні спеціальні гарантії та державні інституції, що забезпечують ефективний правовий захист, зокрема через запобігання насильству, надання допомоги постраждалим та притягнення винних до відповідальності. Отже, саме у цьому контексті фізичне насильство слід розглядати як спосіб фактичного позбавлення особи можливості вільно реалізовувати належні їй конституційні права та свободи.

Психологічне насильство є однією з найбільш поширених форм ГЗН, що характеризується різноманітними маніпуляціями та контролем поведінки постраждалої особи, зокрема через приниження, образи, погрози, залякування, переслідування, ізоляцію від родини чи соціального оточення. Доцільно зауважити, що наведені прояви психологічного насильства не залишають фізичних слідів, однак призводять до серйозних психологічних травм, порушуючи психічне здоров'я і соціальну адаптацію. Поряд із цим, як вказує О. Степаненко [41, с. 156–157], психологічне насильство створює умови для тривалої залежності постраждалих осіб від агресора, формуючи «замкнене коло» підкорення, що позбавляє їх реальної можливості звернутися за допомогою або захистом.

У конституційно-правовому розумінні психологічне насильство порушує основні права людини, зокрема право на гідність, приватність, свободу особистості, а також право на вільний розвиток особистості, що ставить під загрозу принцип ефективності правового захисту, оскільки відсутність матеріальних доказів робить механізм правового реагування більш уразливим і сприяє недостатньому захисту постраждалих. У зв'язку, як наголошує О. Скрипнюк [42, с. 8–11], з цим необхідні спеціальні правові гарантії, що забезпечують належний процесуальний захист, чутливі процедури реагування та визнання психологічного насильства як складової правового поля захисту прав людини. Отже, у цьому аспекті психологічне насильство постає як спосіб

системного обмеження автономії волі особи, її здатності до вільного самовизначення та повноцінної реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод.

Сексуальне насильство охоплює серію посягань на сексуальну автономію особи, зокрема зґвалтування, примусові сексуальні дії, сексуальні домагання та експлуатацію, й має широкомасштабні наслідки, включаючи фізичні, психологічні та соціальні травми, і відзначається високим рівнем латентності. У цьому сенсі І. Заворотько [43] показує, що багато правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством, не реєструються у офіційній статистиці через страх, сором, стигматизацію та недовіру до інституцій, що підтверджує необхідність для держави розробляти спеціальні процедури, що мінімізують вторинну травматизацію постраждалих і забезпечують доступ до правосуддя.

Окрім того, сексуальне насильство, особливо у контексті збройного конфлікту (СНПК), є серйозним порушенням прав людини, що визнається міжнародною спільнотою як особливо тяжке порушення. СНПК використовується як інструмент залякування та контролю цивільного населення. В Україні цей аспект набуває не лише гуманітарного, але й конституційно-правового значення, оскільки ставить питання про ефективність механізмів документування, захисту постраждалих і співпраці з міжнародними організаціями, що займаються правами людини. Як доводять К. Степанчук і Р. Максимович [44, с. 227–228], у конституційно-правовому контексті сексуальне насильство порушує основні права людини, зокрема право на гідність, особисту недоторканність, право на приватність і свободу від дискримінації, що зобов'язує державу не лише формально забезпечувати рівність, а й гарантувати реальний доступ до правового захисту. Отже, сексуальне насильство слід розглядати як спосіб грубого позбавлення особи контролю над власним тілом, волевиявленням і сферою приватного життя, що прямо унеможлиблює повноцінне здійснення її фундаментальних прав.

Економічне насильство є менш явною, але суттєвою формою ГЗН, що передбачає контроль над матеріальними ресурсами, обмеження доступу до коштів, позбавлення можливості працювати чи навчатися, примус до передачі доходів або майна, створення штучної економічної залежності, й часто супроводжує фізичне чи психологічне насильство, виконуючи роль «утримання» постраждалої особи в ситуації примусу. Як вказує І. Кравченко [45, с. 154–156], типовими проявами економічного насильства є обмеження вільного доступу до грошей, заборону працювати або здійснювати економічну діяльність, а також перешкоди у доступі до освіти чи професійного розвитку.

У межах конституційно-правової площини економічне насильство порушує основні права людини, зокрема право на працю, рівні можливості, свободу від дискримінації та забезпечення гідного життя. Воно, зі свого боку, ставить під загрозу принципи соціальної держави та матеріальної рівності, оскільки формальна рівноправність не завжди забезпечує реальні умови для реалізації прав, особливо за умови перебування особи в економічній залежності. Зокрема, як вказує А. Данилюк [46, с. 78–81], відповідно, для ефективного захисту прав людини необхідні спеціальні гарантії, що передбачають створення умов для реальної реалізації економічних прав, а також запобігання дискримінаційним практикам, які обмежують доступ до економічних можливостей. У цьому аспекті економічне насильство постає як спосіб обмеження реальної правосуб'єктності особи, оскільки через матеріальне підпорядкування фактично звужується її можливість самостійно реалізовувати конституційно гарантовані права і свободи.

Цифрове насильство постає новітньою детермінантою гендерно зумовленої агресії, що виникає в умовах стрімкої технологічної трансформації та глобалізації цифрового простору. Воно охоплює такі деструктивні практики, як кіберпереслідування, онлайн-цькування, несанкціоноване поширення персональних даних, сексуальні домагання у мережі та цифрові форми контролю особи. Водночас, за твердженням Л. Сорока [47, с. 752–753], детермінуючими

ознаками цифрового насильства є безперервність перцептивного впливу на потерпілу особу, а також складність ідентифікації суб'єкта правопорушення та збору доказової бази. Це, зі свого боку, висуває додаткові вимоги до процедурних гарантій та технологічної спроможності інституцій, що забезпечують захист постраждалих.

У площині конституціоналізму цифрове насильство девальвує фундаментальні права людини, передусім на приватність, гідність, безпеку та свободу від дискримінації. У вказаному ракурсі запровадження спеціальних гарантій захисту є об'єктивною необхідністю, що зумовлена специфікою віртуального середовища. На особливу увагу, зі свого боку, заслуговує позиція Н. Мосол і Л. Чернікової [48, с. 135–138] щодо інтерсекційності уразливості. У межах цієї концепції гендерна нерівність корелює з додатковими чинниками: віком, інвалідністю, статусом внутрішньо переміщеної особи чи обставинами воєнного стану. Зазначене, як наслідок, вимагає від держави не лише формальних гарантій рівності, а й активної імплементації заходів щодо захисту найбільш вразливих груп, що підкреслює потребу в адаптації всієї правової архітектури до глобальних цифрових викликів. Отже, у цьому контексті цифрове насильство постає як спосіб системного обмеження можливості особи безпечно реалізувати свої конституційні права у приватній, соціальній та інформаційній сферах.

Отже, на основі викладеного можна прийти до висновку, що визначення обсягу позитивних зобов'язань держави у сфері протидії ГЗН вимагає глибокого розуміння його багатовимірності та різних форм прояву, оскільки кожна з них має власні специфічні ознаки та наслідки для прав людини. Зокрема, фізичне, психологічне, сексуальне, економічне та цифрове насильство детермінують порушення базових прав, зокрема, на гідність, свободу від дискримінації, особисту недоторканність, а також на безпеку та приватність. Водночас кожна з наведених форм потребує диференційованого інструментарію правової оцінки та захисту, що зумовлено необхідністю розробки спеціалізованих стратегій для

ефективної протидії, особливо з огляду на високий рівень латентності певних видів агресії. У вказаному ракурсі результативність державної політики безпосередньо залежить від адаптивності юридичних механізмів до специфіки кожного виду насильницьких діянь. Тому протидія насильству повинна ґрунтуватися на принципах рівності, недискримінації та ефективного захисту прав, що вимагає від держави формування комплексних правових і інституційних механізмів. Для цього необхідно не лише проголошення рівних прав у нормативно-правових актах, а й реальне забезпечення доступу до правосуддя, ефективне розслідування випадків насильства та надання допомоги постраждалим. Таким чином, обсяг позитивних зобов'язань держави має включати не тільки превентивні заходи, а й створення належної інституційної інфраструктури, здатної реагувати на різноманітні прояви ГЗН.

Отже, для посилення саме конституційно-правового аспекту аналіз форм ГЗН доцільно здійснювати не лише через їх соціально-правові ознаки, а через пряме зіставлення кожної форми насильства з конкретними конституційними правами та відповідними механізмами захисту. Фізичне насильство посягає насамперед на право на життя, здоров'я, особисту недоторканність, безпеку та людську гідність; психологічне – на гідність, приватність, свободу особистості, психічну недоторканність і право на вільний розвиток; сексуальне – на тілесну автономію, гідність, приватне життя, особисту недоторканність і свободу від дискримінації; економічне – на право власності, працю, соціальну автономію, рівні можливості та гідний рівень життя; цифрове – на приватність, персональні дані, честь, гідність, безпеку, свободу комунікації та недискримінаційний доступ до інформаційного простору. Окреслене конкретизує конституційну природу ГЗН і показує, що кожна форма насильства активує окремий набір позитивних зобов'язань держави, а саме, від превенції та оцінки ризиків до судового захисту, спеціальних безпекових заходів, соціальної підтримки та ефективного розслідування, а також доповнює вже викладену тезу про те, що аналіз форм ГЗН

необхідний для визначення обсягу позитивних зобов'язань держави та структури механізму протидії.

Окремого поглиблення потребує цифрове насильство, оскільки воно відрізняється від традиційних форм ГЗН способом вчинення, масштабом поширення та складністю доказування. Його специфіка полягає у використанні цифрових технологій для контролю, переслідування, приниження, шантажу, поширення персональних даних, несанкціонованого доступу до приватної інформації, геолокаційного стеження, зламу акаунтів, створення або поширення маніпулятивного контенту, а також систематичного онлайн-тиску. У сучасних умовах цифрове насильство часто не замінює фізичне чи психологічне насильство, а посилює їх, оскільки агресор може зберігати контроль над постраждалою особою навіть після фактичного припинення спільного проживання. Саме тому цифровий вимір ГЗН потребує не лише загальних правових гарантій, а й спеціальних процедур: оперативного збереження електронних доказів, ідентифікації цифрового сліду, взаємодії з кіберполіцією, захисту персональних даних, блокування незаконного контенту та врахування онлайн-переслідування під час оцінки ризиків. На рівні Ради Європи цифровий вимір насильства щодо жінок уже розглядається як частина проблематики Стамбульської конвенції, а GREVIO у своїй Загальній рекомендації № 1 прямо пов'язує цифрові прояви насильства з обов'язком держав адаптувати механізми запобігання, захисту і переслідування до технологічного середовища.

Тому, ураховуючи різноманіття форм ГЗН, важливо також звернути увагу на розмежування понять «ГЗН» та «насильство щодо жінок», оскільки хоча вони тісно пов'язані, вони не є ідентичними. Зазначається, що розмежування цих понять має значення для визначення правового контексту та обсягу державних зобов'язань, оскільки насильство щодо жінок є конкретним випадком ГЗН, що має специфічні соціокультурні та правові особливості, в той час як ГЗН охоплює більш широкий спектр випадків насильства, що можуть стосуватися не тільки жінок, але й осіб, чий гендерні ролі піддаються дискримінації чи насильству, та є

важливим для подальшої розробки ефективної державної політики в сфері захисту прав людини та визначення спеціальних механізмів протидії кожній формі насильства.

У цьому контексті доцільно акцентувати увагу на тому, що розмежування понять «ГЗН» та «насильство щодо жінок» має значення для юридичної класифікації та розробки ефективної правової стратегії протидії насильству. Зокрема, ГЗН включає будь-які форми насильства, що виникають через асиметрію влади між жінками і чоловіками, а також за соціальними, культурними та економічними ознаками, й може проявлятися не лише у стосунках між жінками та чоловіками, але і включати насильство за ознакою статі або гендерної ролі, яке відбувається в будь-якому контексті. Водночас, за твердженням Т. Марценюк [49, с. 104–118], поняття «ГЗН» є ширшим за «насильство щодо жінок» і включає різноманітні форми насильства, що зачіпають різні групи осіб, наприклад, чоловіків, ЛГБТК+ осіб, дітей, інвалідів. Таким чином, на основі викладеного можна прийти до висновку, що розрізнення цих понять надає змогу створити більш інклюзивну та точну систему правового захисту, яка зможе ефективно враховувати всі прояви насильства, незалежно від гендерної належності.

Натомість, насильство щодо жінок є більш конкретним випадком ГЗН, яке спрямоване саме на жінок, й відображає традиційні та соціокультурні практики домінування чоловіків над жінками, що часто базуються на гендерних стереотипах та історичній нерівності. Особливої уваги потребує той факт, що насильство щодо жінок має поліморфну структуру, яка інтегрує фізичні, психологічні, сексуальні та економічні форми посягань. Визначальною ознакою таких діянь є їхня виражена гендерна асиметрія, оскільки вони спрямовані виключно або переважно проти жінок саме через їхню приналежність до відповідної статі. Як зазначає Н. Оніщенко [50, с. 162–165], насильство щодо жінок можна вважати проявом гендерної дискримінації, що відображається в соціальних, економічних та культурних нормах, які допускають або навіть

виправдовують насильство по відношенню до жінок. Отже, урахування наведеної думки надає змогу сконцентрувати увагу на вирішенні проблеми саме жінок як найбільш вразливої групи, що сприяє створенню спеціальних заходів у правовій сфері для їх захисту.

Поряд із цим вбачається за необхідне вказати, що розмежування понять також має важливе значення для визначення обсягу позитивних зобов'язань держави, зокрема, якщо насильство щодо жінок є безпосередньо пов'язане з дискримінацією за статтю, то гендерно зумовлене насильство, включаючи насильство щодо чоловіків чи ЛГБТК+ осіб, вимагає застосування більш комплексних підходів до протидії. Як зазначають Є. Назимко і Т. Пономарьова [51, с. 887–888], при імплементації положень конвенції ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства у контексті ГЗН враховано, що це явище не обмежується лише соціальними стереотипами, а часто виникає внаслідок соціальної нерівності в доступі до ресурсів, влади та можливостей. Тому, на основі думки Є. Назимко і Т. Пономарьової можна прийти до висновку, що розрізнення цих понять є підґрунтям до розробки інституційно та соціально адаптованих механізмів для попередження насильства, спрямованих на захист усіх осіб, незалежно від їх гендерної належності.

У міжнародно-правовому аспекті насильство стосовно жінок як специфічна форма ГЗН дістало ґрунтовну регламентацію у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011). Вказаний документ встановлює універсальний стандарт розуміння цього явища як порушення прав людини та форми дискримінації. Як зазначають А. Сіваш і К. Шерстюк [52, с. 806–807], Стамбульська конвенція окреслює основні принципи та вимоги для держав щодо захисту жінок від насильства, акцентуючи увагу на ролі держави у запобіганні, захисті та підтримці постраждалих осіб. Тому можна зазначити, що їх думка зводиться до того, що розмежування понять «ГЗН» і «насильство щодо жінок» є важливим для чіткої побудови правової політики, що має включати

конкретні стратегії для протидії насильству, спрямованому на жінок, а також для більш широкої боротьби з усіма видами ГЗН.

Окрім цього, в межах українського законодавства розмежування між насильством щодо жінок та ГЗН має безпосереднє значення для визначення правових механізмів захисту. Зокрема, закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вказує на необхідність окремого підходу до захисту жінок, які є найбільш вразливою категорією, одночасно відзначаючи, що ГЗН потребує ширших інтервенцій з боку держави. Як наголошує Н. Грідіна [53, с. 154–157], ефективна правова політика у цій сфері має враховувати не лише гендерну специфіку насильства, а й соціальні, економічні та культурні фактори, що сприяють його поширенню.

У вказаному аспекті визначальною детермінантою дієвого правового захисту постає імплементація специфіки ГЗН у судову практику. Водночас проведення чіткої термінологічної диференціації між насильством стосовно жінок та категоріально ширшим поняттям ГЗН виступає гарантом точності правової кваліфікації протиправних діянь, що своєю чергою постає пререквізитом для застосування релевантних санкцій та повномасштабної реалізації принципу справедливості у правозастосовній діяльності. Як зазначає В. Бондар [54, с. 399–400], конституційно-правовий механізм протидії насильству має ґрунтуватися на чітко визначених категоріях, що дозволяє забезпечити справедливість і ефективність процесу захисту прав постраждалих осіб.

Також, як підкреслює І. Зубицька [55, с. 455–457], для ефективного захисту від насильства необхідне формулювання правових гарантій для різних категорій постраждалих, враховуючи соціальні та культурні особливості, а також зазначає, що відокремлення насильства щодо жінок від більш загального поняття ГЗН дає змогу більш точно встановити обсяг державних зобов'язань і спрямувати їх на специфічні проблеми, що виникають у сфері боротьби з насильством.

Таким чином на основі викладеного слід зазначити, що негативні зобов'язання держави полягають у її обов'язку утримуватися від неправомірного

втручання у сферу конституційних прав і свобод людини, не створювати перешкод для їх реалізації та не допускати дій чи рішень, що прямо або опосередковано порушують гарантовані права. На відміну від цього, позитивні зобов'язання мають активний характер і вимагають від держави не лише формального визнання прав людини, а й реального забезпечення умов для їх здійснення через ухвалення належного законодавства, створення компетентних інституцій, запровадження ефективних процедур реагування, запобігання порушенням, притягнення винних до відповідальності та надання належного захисту постраждалим особам. Таким чином, співвідношення негативних і позитивних зобов'язань держави відображає двоєдину природу її правозахисної функції, у межах якої держава повинна, з одного боку, не порушувати права людини, а з другого – активно діяти задля їх повної та ефективної реалізації й охорони.

Позитивні зобов'язання держави у сфері ГЗН мають підвищену інтенсивність, що зумовлено приватним характером більшості таких правопорушень та системністю ризиків для постраждалих осіб. У цьому контексті визначальним є стандарт «знала або повинна була знати», відповідно до якого держава несе відповідальність не лише за власні дії, але й за бездіяльність у випадках, коли існували обґрунтовані підстави передбачати реальну загрозу насильства. Обов'язок належної обачності охоплює створення ефективної нормативної бази, функціонування спеціалізованих інституцій, забезпечення доступних механізмів повідомлення про насильство, а також належну підготовку правоохоронних і соціальних служб до роботи з такими випадками. Відсутність зазначених елементів або їх формальний характер свідчить про невиконання державою своїх позитивних зобов'язань.

Порушення прав людини виникає тоді, коли держава, володіючи інформацією або маючи об'єктивну можливість її отримати, не здійснює своєчасного та адекватного реагування, не забезпечує ефективного захисту постраждалої особи та не запобігає повторним актам насильства. Йдеться,

зокрема, про ненадання захисних приписів, бездіяльність правоохоронних органів, неефективне розслідування, відсутність доступу до притулків чи правової допомоги. У наведених умовах приватний характер дій кривдника не усуває відповідальності держави, оскільки саме нездатність або небажання держави діяти трансформує окремі акти насильства у системне порушення фундаментальних прав, включаючи право на життя, гідність, особисту недоторканність і безпеку.

Зокрема, практика Європейського суду з прав людини відіграє ключову роль у формуванні концепції позитивних зобов'язань держави у сфері гендерно зумовленого насильства, закріплюючи її на рівні тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенційна база такої практики охоплює передусім статтю 2 (право на життя), статтю 3 (заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження), статтю 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та статтю 14 (заборона дискримінації). Суд послідовно виходить із того, що зазначені норми покладають на державу не лише обов'язок утримуватися від порушень, але й вимогу вживати активних заходів для запобігання насильству, захисту постраждалих осіб і забезпечення ефективного реагування на такі випадки навіть тоді, коли йдеться про дії приватних осіб.

У практиці ЄСПЛ сформовано три взаємопов'язані групи позитивних зобов'язань: обов'язок запобігання («prevention»), обов'язок захисту («protection») та обов'язок ефективного розслідування («investigation»). У межах превентивного компоненту держава повинна здійснювати належну оцінку ризиків, виявляти вразливі категорії осіб та впроваджувати профілактичні механізми, здатні мінімізувати ймовірність насильства. Захисний компонент передбачає обов'язок забезпечити реальний і своєчасний захист жертви, зокрема через застосування обмежувальних приписів, ізоляцію кривдника, надання доступу до притулків і правової допомоги. Водночас процесуальний аспект вимагає проведення ефективного, оперативного та неупередженого

розслідування, здатного привести до встановлення відповідальності винних осіб і запобігання безкарності, що є ключовою гарантією недопущення повторних порушень.

Подальший розвиток зазначеної концепції знаходить підтвердження у міжнародно-правових актах, які деталізують зміст позитивних зобов'язань держави у сфері протидії ГЗН. Зокрема, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція) та Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок закріплюють комплексний підхід до відповідальності держави, який виходить за межі формального реагування на правопорушення. У межах наведених документів сформульовано модель «4Р» («prevention», «protection», «prosecution», «policy»), що передбачає системну діяльність держави: від попередження насильства та захисту постраждалих до ефективного кримінального переслідування винних і формування цілісної державної політики. Таким чином, міжнародні стандарти не лише доповнюють, але й концептуально підтверджують підхід ЄСПЛ, згідно з яким бездіяльність або неналежна діяльність держави у випадках ГЗН розглядається як самостійне порушення прав людини.

Разом із тим слід констатувати, що одним із найбільш поширених проявів ГЗН є домашнє насильство. У цьому контексті зазначається, що держава зобов'язана своєчасно виявляти повторювані ризики у сімейному середовищі, невідкладно реагувати на повідомлення постраждалих осіб і забезпечувати їм реальний, а не формальний, захист від подальших посягань. Домашнє насильство, своєю чергою, виступає багатоаспектним феноменом, що охоплює фізичну, психологічну, економічну та сексуальну форми агресії в межах сімейних або партнерських відносин. Як підкреслюють О. Салманова й І. Казанчук [56, с. 319–326], домашнє насильство є специфічним випадком ГЗН, де інституційні і соціальні структури часто сприяють збереженню домінування одного з партнерів, зазвичай чоловіка, над жінкою. Зокрема, у межах цього явища порушуються не лише індивідуальні права на особисту недоторканність та

гідність, а й принципи рівності, що закріплені в Конституції України та міжнародних актах. Виходячи з наведеного, необхідно наголосити, що механізми протидії домашньому насильству повинні бути комплексними, щоб ефективно усувати структурні, культурні та соціальні бар'єри, які сприяють збереженню цього явища.

Отже, у площині конституційного забезпечення прав людини диференціація категорій «ГЗН» та «насильство стосовно жінок» є критично важливою для розробки стратегічних правових інструментів, що не лише посилює захист жінок, а й враховує специфічні риси кожної окремої форми насильства. Своєю чергою, пріоритетність спеціальних гарантій для жінок, особливо у сфері протидії домашньому насильству, зумовлена потребою забезпечення субстантивного (реального) доступу до правових засобів захисту, що вимагає від держави реалізації проактивної правової політики. Тому, як зазначає О. Ференц [57, с. 370–371], окреслені гарантії повинні включати спеціалізовані правові механізми, зокрема систему притулків, захисту постраждалих осіб та притягнення до відповідальності винних.

У цьому контексті домашнє насильство є складним та поліструктурним соціально-правовим явищем, яке виходить за межі фізичних актів насильства, поширюючись на психологічний, економічний та сексуальний тиск у межах сімейних чи партнерських стосунків. Як акцентують увагу Т. Лисько, Л. Гора, В. Жуда [58, с. 412–413], домашнє насильство постає однією з найбільш деструктивних форм порушення фундаментальних прав людини, зокрема права на гідність, особисту недоторканність та свободу від жорстокого поводження. Вказані гарантії закріплені як у національному законодавстві, так і в міжнародно-правових актах. Своєю чергою, домашнє насильство як складник ГЗН результує з асиметрії владних повноважень у партнерських відносинах. Такий дисбаланс часто підкріплюється соціокультурними стереотипами, що суттєво перешкоджає ефективному правовому реагуванню на вказані правопорушення.

Натомість, конституційно-правовий аспект домашнього насильства полягає в порушенні основних прав людини, зокрема права на особисту недоторканність, гідність, свободу від дискримінації і право на рівність. Як зазначає С. Халюк [59, с. 802–808], порушення цих прав через домашнє насильство стає неприпустимим у правовій системі демократичної держави, оскільки воно підриває фундаментальні принципи правового ладу та гуманізму. На основі зазначеного можна зробити висновок про те, що проблема полягає в тому, що домашнє насильство не завжди визнається суспільством як порушення основоположних прав, а також в складності правового реагування через відсутність достатніх доказів у вигляді фізичних ушкоджень.

Відповідно до аналізу К. Шаповал [60, с. 111–116], держави мають обов'язок не лише забороняти насильство, а й створювати ефективні механізми для його запобігання, а також для надання допомоги постраждалим особам. Оскільки домашнє насильство часто супроводжується іншими формами ГЗН, такими як психологічне та економічне, для ефективного захисту прав постраждалих необхідно створювати інтегровану систему реагування, що включає правову допомогу, соціальну підтримку, медичну допомогу та спеціалізовані служби.

Тому конституційний захист від домашнього насильства має виявлятися не тільки у забезпеченні правових норм, але й у створенні інституційних механізмів, які гарантують реальний доступ до захисту. Як зазначають Т. Перцева та інші [61, с. 84–91], важливим є забезпечення доступу постраждалих до правосуддя та підтримки на всіх етапах, тобто, від подання заяви до отримання компенсацій за шкоду. Разом із тим, імперативною вимогою функціонування вказаного механізму постає належне ресурсне забезпечення та високий ступінь готовності інституційних ланок (судів, органів поліції, соціальних служб) до оперативного реагування на факти насильства. Своєю чергою, особливої ваги набуває запровадження дієвого контролю за повнотою та якістю виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків у сфері захисту постраждалих осіб.

Поряд із цим слід акцентувати увагу на тому, що домашнє насильство вимагає впровадження спеціалізованих правових механізмів, орієнтованих на гарантування субстантивної безпеки, включаючи заходи превенції та всебічну підтримку постраждалих осіб. У вказаному ракурсі Н. Бортник і Л. Сопільник [62] обґрунтовують необхідність надання дієвої правової допомоги та формування програм підтримки для жінок і дітей як найбільш вразливих категорій населення. Водночас дефіцит ефективності правового захисту у цій сфері часто зумовлюється кризою довіри до системи правосуддя, складністю доказування та психологічним тиском з боку кривдника, що, зі свого боку, призводить до того, що значна частина випадків залишається поза межами судового розгляду.

Резюмуючи викладене, слід зауважити, що державна політика у сфері протидії домашньому насильству має бути комплексною та ґрунтуватися на інтеграції правових, соціальних і медичних інструментів. У такий спосіб забезпечується перехід від фрагментарних заходів до цілісного механізму превенції та реального доступу до правосуддя. Зasadничим складником вказаного процесу, зі свого боку, постає трансформація суспільних установок і підвищення правової обізнаності населення, що трактує домашнє насильство не як приватний конфлікт, а як грубе посягання на права людини, що вимагає проактивного та системного втручання держави.

Таким чином, домашнє насильство є комплексним соціально-правовим явищем, що включає фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильство в межах сімейних або партнерських стосунків, яке проявляється через асиметрію влади та підтримку дискримінаційних соціальних і культурних стереотипів, тобто, воно є порушенням основних прав людини, таких як право на гідність, особисту недоторканність, свободу від жорстокого поводження і дискримінації, що ставить під загрозу принципи рівності та гуманізму в правовій системі. Оскільки домашнє насильство часто не визнається як серйозне порушення прав, ефективна протидія вимагає створення інтегрованих правових,

соціальних та медичних механізмів, здатних забезпечити реальний доступ до правосуддя, запобігання насильству та надання допомоги постраждалим, а також адекватне реагування на всі форми насильства.

Отже, розгляд форм ГЗН показує, що насильство є не «сукупністю епізодів», а соціально-правовим явищем із різними проявами і механізмами підпорядкування. Відповідно, конституційно-правовий механізм протидії має бути структурований так, щоб охоплювати профілактику, захист, доступ до правосуддя і відповідальність, а також забезпечувати реальну рівність і безпеку постраждалих.

На основі викладеного запропоновано основні елементи комплексного конституційно-правового механізму протидії ГЗН, які включають:

1. Профілактику насильства шляхом створення комплексних програм профілактики, що включають освітні кампанії, направлені на зменшення гендерних стереотипів, а також соціальні ініціативи для зміни культурних та соціальних норм, які сприяють збереженню домашнього насильства задля забезпечення зниження ризиків виникнення насильства та створення основи для запобігання його повторення.

2. Захист постраждалих осіб шляхом впровадження ефективних механізмів захисту, включаючи спеціалізовані притулки, психологічну, правову та медичну підтримку, що забезпечать швидкий доступ постраждалим особам до допомоги та безпечного середовища, що сприятиме зниженню рівня вразливості постраждалих і забезпечує їх фізичну та психологічну безпеку.

3. Доступ до правосуддя шляхом забезпечення швидкого, доступного та чутливого правосуддя, включаючи безпечні канали звернення, оперативне розслідування випадків насильства та захист від вторинної віктимізації задля отримання реального доступу постраждалим до судового захисту та ефективну правову допомогу на всіх етапах процесу.

4. Відповідальність правопорушників шляхом запровадження чіткої та ефективної кримінальної відповідальності за насильство, що включає строгі

санкції для кривдників, особливо за повторні порушення та знущання, що дасть змогу забезпечити невідворотність покарання та гарантувати соціальну справедливість для постраждалих.

5. Гарантії матеріальної рівності за рахунок розвитку програм соціальної підтримки для постраждалих осіб, що враховують не тільки юридичні аспекти, а й економічні потреби, забезпечуючи доступ до економічних ресурсів та можливості самостійного існування, що допоможе уникнути економічної залежності та надасть постраждалим реальні умови для відновлення життя.

6. Інтеграція політики шляхом впровадження міжвідомчої співпраці між правозахисними органами, правоохоронними структурами, соціальними службами та органами місцевого самоврядування для забезпечення єдиного механізму протидії насильству, який реагуватиме на усі форми ГЗН, не залежно від соціального чи економічного статусу жертви.

7. Координація з міжнародними організаціями за рахунок розвитку співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН і Рада Європи, для адаптації національних норм до міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, забезпечення ефективного реагування на ГЗН та обміну найкращими практиками з міжнародного досвіду.

Таким чином, систематизована класифікація форм ГЗН підтверджує, що різні прояви насильства посягають на низку конституційних цінностей і прав, гідність, свободу, безпеку, рівність, приватність, а також соціальні права, і тому потребують не фрагментарної, а системної відповіді держави. Саме це обумовлює необхідність визначення поняття та структури конституційно-правового механізму протидії ГЗН, який має поєднувати нормативні, інституційні та процедурні елементи, забезпечуючи виконання позитивних зобов'язань держави щодо запобігання насильству, захисту постраждалих та притягнення винних до відповідальності.

З огляду на викладене українська практика підтверджує, що механізм протидії ГЗН має бути не універсально-однаковим, а диференційованим залежно

від форми насильства, рівня ризику та характеру порушеного конституційного права. Якщо йдеться про фізичне насильство, ключовими стають негайна безпека, медична фіксація, терміновий заборонний припис і кримінально-правова реакція. Якщо домінує психологічне насильство, центрального значення набувають оцінка ризиків, доведення системності контролю, заборона контакту та психологічний супровід. Для економічного насильства важливими є відновлення доступу до житла, майна, коштів, документів і соціальної підтримки. Для цифрового насильства необхідними стають електронні докази, кіберкомпонент розслідування, захист персональних даних і врахування онлайн-переслідування як чинника реальної небезпеки. Верховний Суд також підкреслює, що обмежувальний припис має не каральну, а захисну й запобіжну функцію, спрямовану на першочергову безпеку постраждалої особи з урахуванням ризиків.

Отже, позитивні зобов'язання держави є ключовим елементом сучасного розуміння конституційно-правової відповідальності держави та слугують теоретико-правовою основою формування конституційно-правового механізму протидії ГЗН.

1.4. Поняття, структура та елементи конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству

Аналіз форм ГЗН засвідчує, що йдеться не лише про окремі правопорушення, а про системне посягання на комплекс конституційних цінностей, зокрема, людську гідність, рівність, свободу, безпеку, приватність та соціальну автономію особи, що зумовлює необхідність розгляду протидії ГЗН не лише у площині галузевого законодавства, а насамперед у межах конституційно-правової доктрини, як елементу реалізації функції держави щодо гарантування прав і свобод людини.

У вітчизняній конституційно-правовій науці категорія «механізм» використовується для позначення системи правових засобів, інституцій та процедур, через які забезпечується реалізація та захист конституційних прав. Як зазначає Е. Регушевський [63, с. 104–106], механізм реалізації прав людини є складною структурою, що включає нормативні приписи, діяльність компетентних органів і гарантовані державою способи відновлення порушених прав. Схожої позиції дотримуються Т. Чепульченко, Я. Гречко, А. Залізко [64, с. 78–79] та О. Перунова [65, с. 100–101], які підкреслюють, що конституційний механізм має не лише регулятивний, а й гарантійний характер, оскільки спрямований на забезпечення реальної, а не декларативної дії прав і свобод.

У цьому контексті конституційно-правовий механізм протидії ГЗН є системою інституційних, правових та соціальних заходів, спрямованих на захист прав людини, запобігання насильству, забезпечення доступу до правосуддя та ефективну відповідальність, що охоплює як профілактичні заходи, так і конкретні інструменти захисту для постраждалих, зокрема, через освітні програми, правові норми, створення спеціалізованих інститутів і служб допомоги. Концептуально розвиваючи погляди Е. Регушевського [63, с. 104–106], слід підкреслити, що в основі правозахисного механізму лежить вимога фактичної рівності. Вона передбачає трансформацію формально закріплених прав у реальні гарантії захисту, що дозволяють постраждалим отримати справедливую сатисфакцію.

У вказаному аспекті конституційно-правова модель протидії ГЗН вимагає синергії державних та суспільних інститутів. Зі свого боку, забезпечення належної координації між органами правосуддя, правоохоронцями та соціальними службами стає запорукою подолання фрагментарності захисту. У такий спосіб постраждала особа отримує доступ до інтегрованого сервісу, що включає медичну, правову та психосоціальну складові, що, зрештою, мінімізує ризики повторної віктимізації та сприяє відновленню порушеного конституційного статусу.

Тому конституційно-правовий механізм протидії ГЗН спрямований на забезпечення правового порядку, де дотримання прав і свобод кожної особи є обов'язком держави, що реалізується через відповідні правові інструменти та інституції, що забезпечують захист від усіх форм ГЗН.

Пропоноване розуміння ґрунтується на кількох вихідних положеннях:

1. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що означає, що протидія ГЗН не є факультативним напрямом державної політики, а впливає безпосередньо з конституційної природи держави як правової та соціальної.

2. Ст. 24 Конституції України закріплює принцип рівності та заборони привілеїв чи обмежень за ознакою статі. Зокрема, у працях М. Савчина [66] обґрунтовується, що принцип рівності містить не лише формальний, а й матеріальний складник, який передбачає імператив держави щодо нівелювання фактичних дисбалансів та структурної нерівності. У вказаному контексті ГЗН, як явище, що базується на ієрархічній асиметрії та соціокультурних стереотипах, безпосередньо корелює з матеріальною площиною рівності. Зі свого боку, це детермінує необхідність переходу до проактивної стратегії державного втручання та впровадження спеціалізованих правозахисних заходів.

3. Конституційно-правовий механізм протидії ГЗН реалізується через систему позитивних зобов'язань держави, які, за позицією М. Савчина [66], є невід'ємним елементом сучасного розуміння прав людини та передбачають активні дії органів публічної влади з метою запобігання порушенням і забезпечення ефективного захисту.

Таким чином, конституційно-правовий механізм протидії ГЗН має комплексний характер і не зводиться до кримінально-правової реакції на окремі діяння.

Нормативний елемент конституційно-правового механізму протидії ГЗН становить базу для формулювання державних обов'язків у сфері захисту прав людини. Конституція України, зокрема статті 3, 8, 21, 24, 27, 28, 32, закріплює фундаментальні принципи, на яких побудована правова система держави, включаючи принципи рівності, недискримінації та захисту особистої недоторканності. Водночас конституційні норми виступають не лише декларативним підґрунтям прав особи, а й нормативним джерелом позитивних зобов'язань держави. У такий спосіб публічна влада стає відповідальною за формування ефективного механізму протидії насильству, зокрема ГЗН, що, зрештою, переводить захист прав людини з площини формального визнання у площину фактичної реалізації. Наприклад, стаття 3 Конституції України встановлює верховенство прав і свобод людини, що є основою для створення правових механізмів для усунення порушень прав постраждалих осіб від насильства. Також важливою є також стаття 24, яка гарантує рівність прав та свобод усіх громадян, зокрема щодо захисту від дискримінації.

Законодавча база, що конкретизує принципи рівності і захисту від насильства, включає численні нормативні акти України, серед яких важливими є закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що спрямовані на розробку конкретних правових норм, що визначають права і обов'язки держави, інститутів влади та громадян у контексті гендерної рівності та захисту від насильства, а також встановлюють відповідальність держави за розробку і реалізацію механізмів протидії насильству, формування спеціалізованих інституцій та надання правової допомоги постраждалим особам.

Разом із тим, згідно зі ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постають невід'ємним складником національного правопорядку. У вказаному аспекті Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція)

детермінує сучасні стандарти державної політики. Вона закріплює комплексні механізми забезпечення прав жінок та фундаментальні принципи, що мають бути імplementовані у внутрішнє право. У такий спосіб положення Конвенції стають нормативним орієнтиром для трансформації вітчизняного законодавства у сфері протидії насильству. Зокрема, як підкреслюють В. Гришко і Б. Киричук [67, с. 286–287], саме міжнародні угоди визначають національні обов'язки в сфері захисту прав людини і формують необхідність застосування ефективних механізмів на захист від насильства, включаючи ГЗН.

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, держави несуть позитивні зобов'язання щодо захисту своїх громадян від насильства та дискримінації. Як зазначає С. де Відо [68], ці зобов'язання охоплюють не тільки заборону насильства, а й створення механізмів для ефективного реагування на нього, забезпечення доступу до правосуддя і надання допомоги постраждалим. Водночас слід акцентувати увагу на тому, що судова практика надає важливі критерії для оцінки ефективності державних механізмів захисту, підкреслюючи важливість активних дій органів влади для попередження насильства, надання допомоги постраждалим і покарання злочинців, що формує основу для правових стандартів, що повинні застосовуватися в національних правових системах, зокрема в Україні.

Отже, нормативний елемент конституційно-правового механізму протидії ГЗН вимагає створення ефективних правових норм і механізмів, що відповідають вимогам національних та міжнародних стандартів, які повинні гарантувати не лише рівність перед законом, а й забезпечити реальний доступ до захисту, створення спеціальних інституцій і програм для постраждалих осіб, а також забезпечення ефективності правозастосування і належного моніторингу виконання цих обов'язків.

Інституційний елемент конституційно-правового механізму протидії ГЗН включає систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які уповноважені забезпечувати реалізацію прав і свобод у цій сфері. Зокрема,

однією з головних складових цього механізму є суди загальної юрисдикції, що мають правомочність розглядати справи, пов'язані з ГЗН, забезпечувати правосуддя та захист постраждалих осіб. У межах інституційної архітектури протидії ГЗН фундаментальне значення має діяльність органів прокуратури, які забезпечують процесуальне керівництво та єдність зусиль правоохоронної системи. У такий спосіб формуються передумови для реалізації державою її захисного обов'язку. Водночас зусилля Національної поліції України зосереджені на імплементації превентивних заходів та оперативно-слідчих дій, що, зі свого боку, гарантує як безпеку постраждалих, так і належну фіксацію доказової бази.

Поряд із цим необхідно акцентувати увагу на засадничій ролі інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у конституційно-правовому аспекті протидії насильству. Реалізуючи функцію парламентського контролю, Омбудсман здійснює системний моніторинг дотримання прав і свобод, зокрема у сфері захисту від ГЗН. У вказаному аспекті суттєве значення має право Уповноваженого звертатися до суб'єктів владних повноважень із пропозиціями щодо оптимізації правозахисної діяльності. Разом із тим, функціональним доповненням контрольної ланки постає діяльність органів соціального захисту. Останні забезпечують практичну реалізацію гарантій підтримки постраждалих через надання комплексної медичної, психологічної та матеріальної допомоги, а також створення мережі кризових центрів для їхньої безпечної реабілітації

Крім того, згідно з теорією конституційного права, інституційний механізм має функціонувати на основі принципів поділу влади, субсидіарності та відповідальності, що означає, що кожен орган державної влади повинен виконувати свої функції в межах встановлених повноважень, але взаємодія між ними має бути скоординована для забезпечення комплексного підходу до боротьби з ГЗН. Зокрема, як наголошує М. Дякур [69, с. 48–51], для ефективної протидії насильству, необхідно створити систему взаємодії між правоохоронними, соціальними та правозахисними органами, що дозволить не

лише законодавчо закріпити права постраждалих осіб, але й гарантувати реальний доступ до них.

У вказаному аспекті ідею міжвідомчої взаємодії підтримують О. Байдарова, Ю. Удовенко, О. Чуйко [70, с. 80–86], наголошуючи на пріоритетності забезпечення синергії між органами влади, відповідальними за різні вектори захисту прав постраждалих. Зі свого боку, вони зазначають, що окреслена співпраця охоплює не лише технічну координацію, а й розробку спільних стратегій та процедурних регламентів. Вказані заходи, у такий спосіб, сприяють оперативному реагуванню та гарантують результативність вирішення справ у сфері протидії ГЗН.

Враховуючи складність проблеми ГЗН, особливу роль у цій системі мають органи місцевого самоврядування, які мають забезпечити доступ постраждалих осіб до допомоги на місцях, надаючи консультації та організуючи програму реабілітації для тих, хто постраждав від насильства в сім'ї. Окреслений аспект підкреслює Г. Герасименко [71, с. 16–19], зазначаючи, що для ефективного механізму протидії необхідно створити комплексну систему допомоги, де кожен орган буде відповідати за свою частину функцій, зберігаючи інтеграцію і координацію з іншими структурами.

Таким чином, інституційний елемент конституційно-правового механізму протидії ГЗН передбачає чітке визначення ролей і функцій органів державної влади, забезпечення їх взаємодії та координації, що є необхідним для досягнення ефективного результату у боротьбі з насильством.

Процедурно-гарантійний елемент конституційно-правового механізму протидії ГЗН включає низку заходів, що забезпечують практичну реалізацію прав постраждалих осіб та їх ефективний захист. Фундаментальним складником окресленого механізму постає доступ до правосуддя, що передбачає наявність чітко детермінованого процесуального інструментарію для звернення постраждалих до судових та правоохоронних органів. Водночас імперативною вимогою є недопущення будь-яких проявів процесуального зволікання. Зі свого

боку, категорія доступу до правосуддя охоплює не лише інститут правової допомоги, а й створення спеціалізованих алгоритмів негайного реагування на факти агресії. Це, у такий спосіб, виступає базою для гарантування субстантивного захисту потерпілих.

Зокрема, право на ефективний засіб юридичного захисту зумовлює потребу в забезпеченні всебічного супроводу постраждалих осіб на всіх етапах провадження: від первинних консультацій до представництва інтересів у суді та доступу до спеціалізованих сервісів. Як підкреслює Я. Горбунова [72, с. 253–258], визначальним чинником є не лише нормативна регламентація, а й інституційна спроможність системи забезпечувати практичну реалізацію цих прав з урахуванням специфіки ГЗН. У вказаному ракурсі критичного значення набуває здатність механізмів правового захисту до оперативного втручання, що дозволяє забезпечити реальну трансформацію правового статусу особи та її захищеність від повторної віктимізації.

Окрім того, особливу увагу необхідно приділити спеціальним заходам безпеки для постраждалих осіб, які повинні бути запроваджені як частина процедурних гарантії, які можуть включати надання тимчасових обмежувальних наказів, розміщення постраждалих у притулках, охорону під час судового процесу та надання медичної і психологічної допомоги, що є важливою частиною системи захисту, що має за мету запобігти подальшому насильству і забезпечити фізичну та психологічну безпеку осіб, які звертаються за захистом. Підтверджує необхідність окреслених заходів дослідження Н. Гром [73, с. 102–108], де зазначено, що забезпечення безпеки потерпілих є центральним елементом у створенні ефективної правової системи.

Поряд із цим запобігання повторній віктимізації постає невід'ємним складником процесуально-гарантійної складової механізму захисту. Вказаний елемент охоплює не лише безпекові заходи, а й спеціальні правові інструменти, орієнтовані на мінімізацію психологічної та соціальної шкоди, зумовленої проходженням юридичних процедур. Зі свого боку, це вимагає ревізії підходів до

проведення повторних допитів та інших інвазивних дій, що можуть спричинити додаткову травматизацію особи. У такий спосіб процесуальний статус постраждалого трансформується у бік посилення його захищеності від деструктивного впливу самої системи правосуддя.

Отже, процедурно-гарантійний елемент механізму протидії ГЗН полягає не тільки в забезпеченні доступу до правосуддя, але й у створенні спеціальних інструментів, які забезпечують реальний захист, надаючи постраждалим можливість ефективно захищати свої права, отримувати необхідну допомогу та бути захищеними від подальшого насильства.

Контрольний та превентивний елементи є ключовими складовими механізму протидії ГЗН, оскільки забезпечують ефективність його реалізації та запобігання новим порушенням. Першим компонентом є парламентський контроль, що забезпечує моніторинг виконання законодавчих ініціатив, розроблених для боротьби з насильством. Як зазначає Л. Медвідь [74, с. 176–177], парламент має не лише ухвалювати закони, але й здійснювати їхнє ефективне впровадження, здійснюючи нагляд за їх реалізацією, що включає заслуховування звітів урядових структур і аналіз їхньої діяльності в цій сфері. Погоджуючись з думкою Л. Медвідь [74, с. 176–177], зазначається, що парламентський контроль важливий для постійного вдосконалення законодавчих ініціатив і забезпечення належного виконання правових норм у сфері захисту прав жінок і постраждалих від ГЗН.

Другим компонентом є діяльність Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, який виконує роль незалежного контролера за дотриманням прав людини в Україні. Як підкреслюють А. Правдюк [75, с. 44–47] і О. Ромців [76, с. 224–225], Уповноважений Верховної Ради з прав людини орган має важливу роль у фіксації порушень, зокрема в сфері гендерного насильства, та у формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та практики правозастосування, а також може проводити розслідування та здійснювати

моніторинг ефективності державних програм, що допомагає забезпечити належний рівень захисту прав людини.

Судовий контроль є важливим механізмом, оскільки він забезпечує правову оцінку дій державних органів та органів правопорядку, що здійснюють боротьбу з ГЗН. Як зазначають Н. Король і О. Король [77, с. 784–787], суди відіграють центральну роль у вирішенні спірних ситуацій, визначаючи, чи була належно застосована державна політика та правові норми щодо захисту постраждалих осіб задля забезпечення справедливості у процесі застосування законів і гарантування, що порушення прав постраждалих осіб не залишаються без належного реагування.

Превентивний компонент має вирішальне значення для довгострокового ефекту протидії ГЗН, оскільки він спрямований на усунення причин, що призводять до таких порушень прав. Одним з важливих напрямків є подолання гендерних стереотипів, які сприяють формуванню суспільних норм, що дозволяють насильство або зменшують його негативні наслідки. Відповідно до праць Н. Коляда, Т. Кочубей, Н. Левченко, А. Войтовська, зокрема, [78, с. 207–211], превентивні заходи мають включати освітні програми та інформаційні кампанії, спрямовані на зміни у суспільних уявленнях щодо ролей чоловіків і жінок, а також на просвіту у питаннях рівності, задля створення більш усвідомленої громадськості, готової активно долати гендерні стереотипи та насильство на рівні соціальних практик.

Окремої уваги заслуговує той факт, що результативність заходів із запобігання насильству значною мірою детермінується реалізацією концепції матеріальної (субстантивної) рівності, обґрунтованої М. Савчиним та іншими [79], де акцентовано увагу на тому, що оскільки структурний дисбаланс у доступі до ресурсів та можливостей є однією з фундаментальних причин ГЗН, стратегічного значення набуває впровадження законодавчих ініціатив, спрямованих на створення рівних економічних умов для всіх громадян, насамперед для жінок та осіб, які належать до вразливих категорій населення.

Поза тим, необхідно акцентувати увагу на позиції М. Савчина щодо пріоритетності системного підходу до розв'язання окресленої проблематики. У [79] обґрунтовано доцільність впровадження взаємопов'язаних соціальних та економічних реформ, покликаних нівелювати структурну нерівність як фундаментальний чинник детермінації насильства.

Отже, контрольний і превентивний компоненти механізму є невід'ємною частиною конституційно-правової системи, яка не лише забезпечує ефективне виконання правових норм, але й дає можливість своєчасно реагувати на виникнення нових викликів, таких як ГЗН, що створює цілісну правову структуру, що гарантує захист прав постраждалих осіб, забезпечуючи реальні умови для реалізації принципу рівності, що є основою правового ладу та демократії.

Узагальнюючи викладене, доцільно констатувати, що конституційно-правовий механізм протидії ГЗН постає багаторівневою системою, яка інтегрує нормативні, інституційні, процедурні та контрольні елементи. Вказані складники об'єднані засадничою метою – гарантуванням субстантивної рівності, безпеки та гідності особи. Водночас результативність такої системи детермінується узгодженістю нормативної бази, інституційною спроможністю суб'єктів публічної влади та доступністю правозахисних процедур. Зі свого боку, реалізація позитивних зобов'язань держави та імплементація принципу матеріальної рівності у правозастосування дозволяють розглядати протидію ГЗН не як локальний вектор галузевої політики, а як фундаментальну функцію конституційної держави, що ґрунтується на верховенстві права.

Разом із тим розвиток зазначеного механізму в Україні відбувається в умовах взаємодії національного суверенітету та міжнародно-правових зобов'язань, що зумовлює необхідність дотримання балансу між верховенством Конституції України та імплементацією загальноєвропейських стандартів у сфері прав людини. Вказане завдання, у такий спосіб, виступає не лише політико-

правовим орієнтиром, а й конституційним імперативом, що безпосередньо впливає із засадничих положень державотворення.

У межах вказаної логіки, відповідно до статті 8 Конституції України, визнається і діє принцип верховенства права, який зобов'язує всі органи державної влади та посадових осіб функціонувати виключно у межах правового поля. Своєю чергою, стаття 9 Конституції України передбачає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є складником національного законодавства. У такий спосіб вітчизняна конституційна модель гармонійно поєднує принцип верховенства Конституції України з відкритістю правової системи до міжнародних стандартів, що детермінує ефективність захисту від ГЗН у глобальному контексті.

Зміни до Конституції України 2019 року, якими закріплено стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі, надали євроінтеграційному вектору конституційного статусу, що означає, що імплементація європейських стандартів, зокрема у сфері гендерної рівності та протидії насильству, є не зовнішнім впливом, а реалізацією внутрішньо закріпленого конституційного курсу. Як слушно зазначає О. Бориславська [80, с. 8–11], в умовах європейської інтеграції трансформація конституційної ідентичності України передбачає імплементацію цінностей, притаманних правопорядку Ради Європи, серед яких важливе місце посідають принцип рівності та недискримінації.

Окремої уваги потребує той факт, що у площині протидії ГЗН визначального значення набуває ратифікація та імплементація міжнародно-правових інструментів, насамперед Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Стамбульської конвенції. У вказаному аспекті ратифікація останньої Україною постала актом суверенного волевиявлення держави щодо прийняття універсальних стандартів захисту людської гідності. Належна інкорпорація цих положень у національний

правопорядок на засадах Конституції України свідчить про неухильне дотримання принципу конституційної легітимності.

Європейський Союз визначає рівність між жінками і чоловіками як одну з фундаментальних цінностей (стаття 2 Договору про Європейський Союз), а стаття 8 Договору про функціонування ЄС закріплює принцип інтеграції гендерної рівності у всі політики Союзу. Хартія основоположних прав ЄС гарантує право на гідність, рівність та заборону дискримінації. Для України, яка здійснює адаптацію законодавства до «*acquis communautaire*» (спадщина спільноти), наведені положення виступають орієнтиром модернізації національного механізму захисту прав людини.

Водночас імплементація європейських стандартів не означає автоматичного підпорядкування національної правової системи зовнішнім нормам. Конституційний Суд України у своїй практиці неодноразово наголошував на верховенстві Конституції України як акту найвищої юридичної сили, що означає, що міжнародні договори можуть застосовуватися лише у межах і в спосіб, що не суперечить Конституції України, й забезпечує баланс між відкритістю правової системи та збереженням конституційного суверенітету.

У контексті протидії ГЗН зазначений баланс проявляється у тому, що міжнародні стандарти конкретизують зміст конституційних гарантій, передбачених статтями 3, 21, 24, 27, 28 та 55 Конституції України. Так, визнання людини, її життя і гідності найвищою соціальною цінністю (ст. 3) формує нормативну основу для активної ролі держави у запобіганні насильству. У вказаному аспекті нормативна конструкція принципу рівності (ст. 24) наповнюється матеріальною сутністю завдяки застосуванню міжнародних алгоритмів недискримінації. Водночас гарантії судового захисту (ст. 55) набувають практичного втілення через стандарти ефективного розслідування, сформовані практикою ЄСПЛ.

З огляду на це, європейські стандарти у сфері протидії ГЗН не здійснюють зовнішню трансформацію конституційного механізму, а забезпечують його

внутрішню еволюцію. Зі свого боку, вони виступають каталізатором конкретизації принципів верховенства права та захисту гідності. У такий спосіб формується інтегрована модель державної стратегії, де пріоритетом постає забезпечення фактичної рівності особи у всіх сферах суспільного життя.

Баланс між національним суверенітетом та європейськими зобов'язаннями у сфері протидії ГЗН полягає у поєднанні трьох елементів:

- збереження верховенства Конституції України;
- добровільного прийняття міжнародних стандартів через конституційні процедури;
- інтеграції цих стандартів у внутрішню систему гарантій прав людини.

Отже, саме наведена модель дозволяє забезпечити ефективність конституційно-правового механізму протидії ГЗН в умовах євроінтеграційного розвитку України.

Отже, імплементація європейських стандартів у сфері протидії гендерно зумовленому насильству не обмежує державний суверенітет України, а виступає формою реалізації її конституційно закріпленого курсу та інструментом посилення національної системи гарантій прав людини. Такий підхід забезпечує узгодженість внутрішнього правопорядку з міжнародними стандартами та підвищує ефективність державної політики у сфері захисту осіб, які постраждали від гендерно зумовленого насильства.

На доктринальному рівні проблема співвідношення національного суверенітету та міжнародних стандартів захисту прав людини ґрунтовно досліджена у працях М. Савчина, який обґрунтовує концепцію конституційної ідентичності держави як умови інтеграції міжнародного права без втрати верховенства Конституції. На його думку, імплементація міжнародних стандартів повинна здійснюватися через призму конституційних цінностей, що забезпечує узгодженість євроінтеграційних процесів із національним правопорядком.

Конституційний Суд України у Рішенні від 12 липня 2011 року № 8-рп/2011 підтвердив, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а міжнародні

договори можуть застосовуватися лише у межах її положень. Така позиція формує правову модель, у якій інтеграція міжнародних стандартів, зокрема у сфері протидії ГЗН, відбувається з дотриманням принципу верховенства Конституції.

Практика Європейського суду з прав людини конкретизує зміст позитивних зобов'язань держави у цій сфері. У справі *Opuz v. Turkey* (2009) Суд визнав домашнє насильство формою дискримінації та встановив відповідальність держави за неефективний захист жертви. У рішенні *Talpis v. Italy* (2017) ЄСПЛ наголосив, що бездіяльність органів влади у випадках повторюваного насильства порушує статті 2 і 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ці правові позиції мають безпосереднє значення для формування українського конституційно-правового механізму протидії ГЗН.

Таким чином, на основі викладеного пропонується власне тлумачення конституційно-правовому механізму протидії ГЗН, який є системою взаємопов'язаних інституційних, нормативних і процедурних елементів, які спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав людини, запобігання насильству, надання допомоги постраждалим і притягнення винних до відповідальності. Виходячи з конституційних засад, конституційно-правовий механізм протидії ГЗН інтегрує національні правові норми та міжнародні стандарти, що дозволяють державі реалізувати свої зобов'язання щодо захисту прав людини, передбачені Конституцією України та міжнародними договорами, й базується на принципах рівності, недискримінації та верховенства права, що робить його важливою складовою конституційної моделі держави, яка гарантує рівний доступ до правосуддя і справедливого захисту для всіх осіб, незалежно від їх гендерної належності. Конституційно-правовий механізм протидії ГЗН становить цілісну систему, архітектоніка якої охоплює такі функціональні елементи:

1. Нормативний елемент охоплює Конституцію України та закони, що конкретизують принципи рівності та захисту від насильства, визначаючи

нормативне підґрунтя державних зобов'язань. Водночас міжнародні договори, зокрема Стамбульська конвенція, деталізують стандарти захисту та імплементуються у національний правопорядок на підставі ст. 9 Конституції України. Така інтеграція, зі свого боку, забезпечує конгруентність внутрішніх норм міжнародним зобов'язанням, що посилює дієвість превенції та гарантує неухильне дотримання прав людини.

2. Інституційний елемент вимагає чіткої координації між суб'єктами владних повноважень: судами, правоохоронними органами, установами соціального захисту та медичними закладами. Разом із тим кожен орган має реалізовувати свої функції виключно у межах конституційної компетенції. Зі свого боку, налагодження мультидисциплінарної взаємодії дозволяє забезпечити комплексну стратегію захисту постраждалих осіб і належне виконання правозахисної функції держави.

3. Процедурно-гарантійний елемент включає гарантований доступ до правосуддя, ефективні засоби юридичного захисту, спеціальні заходи безпеки та інструменти запобігання вторинній віктимізації. Вказані складники є засадничими для субстантивного здійснення прав людини. Це, у такий спосіб, детермінує не лише формальну юридичну охорону, а й фактичну реалізацію інтересів потерпілих на всіх етапах — від первинного звернення за допомогою до отримання справедливої компенсації.

4. Контрольний і превентивний елемент охоплює парламентський контроль, діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та судовий нагляд, що є критично важливим для моніторингу результативності державних програм. У вказаному контексті превентивна складова має фокусуватися не лише на реакції на правопорушення, а й на імплементації заходів, спрямованих на подолання соціальних і гендерних стереотипів. У сукупності з іншими елементами це, зрештою, гарантує своєчасну реакцію системи на новітні виклики та загрози.

5. Інтеграція міжнародних стандартів – важливість імплементації європейських та міжнародних стандартів у національне законодавство забезпечує інтеграцію зовнішніх норм в існуючу систему конституційних прав і свобод, що формує обов'язковість для держави виконувати міжнародні зобов'язання, одночасно зберігаючи суверенітет національного права, що підвищує ефективність реалізації механізмів захисту.

Окреслені елементи конституційно-правового механізму протидії ГЗН (див. пункт 1.3) перебувають у стані тісного діалектичного взаємозв'язку та функціонують як цілісна сукупність, спрямована на забезпечення результативного захисту прав людини. Зі свого боку, кожен із зазначених складників детермінує стабільність правового і соціального порядку. У такий спосіб створюються необхідні передумови для реалізації гуманістичних засад Конституції України та гарантування безпеки індивіда. Зокрема, профілактика насильства через освітні кампанії та соціальні ініціативи пов'язана з нормативним компонентом, оскільки сприяє змінам на рівні законодавства та культурних норм, що визначають фундаментальні принципи рівності, заборони дискримінації та захисту від насильства. Відповідно, інституційний елемент передбачає координацію органів влади, таких як Міністерство освіти і науки України, правоохоронні органи, органи соціального захисту та місцеве самоврядування, для реалізації програм профілактики на всіх рівнях. Натомість, захист постраждалих осіб через спеціалізовані притулки, медичну і психологічну допомогу реалізується через процедурно-гарантійний компонент, забезпечуючи доступ до правосуддя та оперативну реакцію на випадки насильства, задля здійснення реального захисту прав постраждалих та мінімізувати повторну віктимізацію. Водночас доступ до правосуддя забезпечується через швидке та чутливе правосуддя, що є частиною як процедурного, так і контрольного елементу механізму, що гарантує забезпечення прав постраждалих осіб через забезпечення ефективного реагування на порушення. У цьому контексті відповідальність правопорушників через ефективні кримінальні санкції

пов'язана з процедурними та контрольними гарантіями, що включають превентивні заходи, такі як посилення правопорушень за повторні випадки насильства, щоб зберегти соціальну справедливість і забезпечити механізм покарання. Також зазначається, що гарантії матеріальної рівності реалізуються через розвиток соціальних програм, що співвідносяться з інституційним елементом, оскільки вони включають координацію між органами соціального захисту та правоохоронними структурами для надання постраждалим економічної підтримки. Разом із тим цілісність політичного курсу детермінується рівнем міжінституційної координації. Це не лише спрощує адаптацію внутрішнього права до конвенційних вимог, а й виступає каталізатором співробітництва з міжнародними організаціями. Зі свого боку, це призводить до виникнення зовнішнього контрольного елемента, який гарантує ефективність захисту прав людини крізь призму аудиту державних зобов'язань у сфері ГЗН. Зрештою, така взаємодія зміцнює стійкість національного механізму перед новими викликами.

Ураховуючи викладене, слід наголосити, що засади конституційно-правового механізму протидії ГЗН виступають фундаментом для нормотворчості та забезпечення інституційної цілісності вказаної системи. Ключовими принципами є рівність перед законом, недискримінація, повага до людської гідності та гарантування особистої безпеки, які закріплені в Основному Законі України, який визначає архітектуру правової держави крізь призму верховенства права. Водночас принцип рівності перед законом унеможлиблює будь-яку дискримінацію за ознакою статі чи гендеру, висуваючи до держави вимогу щодо створення рівних умов для доступу до правосуддя та інших засобів захисту прав (ст. 24 Конституції України). Своєю чергою, принцип недискримінації постає наріжним каменем у системі протидії всім формам ГЗН, оскільки імперативно зобов'язує державу до активного усунення структурної нерівності.

Інституції, відповідальні за протидію ГЗН, є основним елементом інституційної складової механізму, й включають органи публічної влади, такі як суди, органи прокуратури, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, соціальні служби, медичні установи та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а також забезпечують реалізацію прав і свобод у цій сфері та координують свої дії для надання постраждалим ефективної допомоги. У межах цього процесу діяльність кожної інституції спрямована на виконання тріади завдань: превенції, захисту та юрисдикційної реакції. Водночас їхня інтегрована співпраця, що базується на конституційних принципах поділу влади та субсидіарності, виступає гарантом ефективності державного втручання. У такий спосіб координація між різними органами публічної влади трансформується у дієвий інструмент гарантування безпеки особи та субстантивного відновлення порушених прав. Процедури, що включені в конституційно-правовий механізм протидії ГЗН, визначають способи і засоби реалізації прав постраждалих осіб, зокрема через доступ до правосуддя, правову допомогу та спеціалізовані послуги. Ключовими є чітко визначені процедури для звернення постраждалих до правоохоронних органів, судових органів та інших інстанцій, що забезпечують оперативне реагування на випадки насильства. Крім того, важливими є механізми безпеки для постраждалих, наприклад, надання тимчасових обмежувальних наказів, розміщення у притулках, охорона під час судового процесу та медична допомога.

Разом із тим імперативною вимогою до зазначених процедур є врахування гендерного контексту насильства, що виступає запорукою запобігання повторній віктимізації. Гарантії захисту в межах механізму протидії ГЗН реалізуються через розбудову мережі притулків та сервісів мультидисциплінарної допомоги. У такий спосіб гарантії виходять за межі суто процесуального забезпечення доступу до правосуддя, орієнтуючись на деконструкцію структурних чинників поширення насильства. Зрештою, це детермінує здатність правової системи

надавати постраждалим субстантивні можливості для реабілітації та повного відновлення їхнього конституційного статусу.

Відповідальність держави у цій сфері полягає в активній реалізації її позитивних зобов'язань, що включають як правові, так і соціальні заходи, спрямовані на запобігання насильству та забезпечення захисту прав людини. У цьому контексті держава не лише повинна забезпечити належне функціонування правозахисних органів, але й створити ефективні механізми для розслідування випадків насильства, надання допомоги постраждалим та притягнення винних до відповідальності. Водночас держава несе імперативне зобов'язання щодо забезпечення субстантивної ефективності інституційних, процедурних та нормативних заходів, нівелюючи їх потенційно декларативний характер. Зі свого боку, зміст державної відповідальності детермінується рівнем активної взаємодії з міжнародними організаціями та безальтернативністю імплементації глобальних стандартів захисту прав людини у сфері протидії ГЗН. У такий спосіб національна правова система набуває необхідної динамічності та відповідності вимогам сучасного міжнародного правопорядку.

Отже, конституційно-правовий механізм протидії ГЗН постає багатофункціональною системою, яка консолідує нормативні, інституційні, процедурні та контрольні елементи задля гарантування субстантивної рівності, захисту прав людини та безпеки потерпілих. Водночас результативність функціонування цієї системи детермінується чіткою конгруентністю правових норм, проактивною діяльністю уповноважених органів влади, безперешкодним доступом до правосуддя, а також імплементацією дієвих інструментів захисту та превенції насильства.

Тому конституційно-правовий механізм протидії ГЗН доцільно визначити як цілісну систему конституційних принципів, правових норм, уповноважених інституцій, процедур захисту, контрольних засобів і превентивних заходів, спрямованих на гарантування людської гідності, рівності, особистої безпеки, недискримінації та ефективного поновлення порушених прав. Його сутність

полягає не лише у формальному закріпленні заборони насильства, а у практичному функціонуванні держави як гаранта прав людини, що зобов'язана запобігати насильству, оперативно реагувати на ризики, захищати постраждалих осіб, забезпечувати доступ до правосуддя та притягати винних до відповідальності. У цьому розумінні конституційно-правовий механізм є не окремим інструментом кримінальної чи соціальної політики, а комплексною моделлю реалізації статей 3, 8, 21, 24, 27, 28 і 55 Конституції України у сфері протидії ГЗН.

Координація нормативного, інституційного і процедурного компонентів має здійснюватися за логікою «норма – суб'єкт – процедура – результат – контроль». Нормативний компонент визначає правові стандарти, принципи, обсяг позитивних зобов'язань держави, права постраждалих осіб і межі компетенції органів публічної влади. Інституційний компонент перетворює ці приписи на систему відповідальних суб'єктів: судів, поліції, прокуратури, органів соціального захисту, медичних установ, місцевого самоврядування, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та спеціалізованих служб підтримки. Процедурний компонент забезпечує практичний алгоритм їхньої взаємодії: прийняття повідомлення про насильство, невідкладну оцінку ризику, застосування термінових і обмежувальних заходів, направлення особи до притулку чи кризового центру, надання правничої, медичної та психологічної допомоги, відкриття провадження, судовий розгляд і подальший контроль за виконанням рішень.

Отже, модель координації такого механізму має будуватися не на ізольованому функціонуванні окремих органів, а на міжвідомчому циклі реагування, у якому кожен елемент виконує власну функцію і водночас передає інформацію наступному суб'єкту захисту. Нормативний компонент формує обов'язкові правила і стандарти належної обачності, інституційний компонент визначає відповідальних виконавців, процедурний компонент задає

послідовність дій у конкретній справі, контрольний компонент оцінює своєчасність, законність і результативність реагування.

Таким чином, окреслена координація усуває фрагментарність державного захисту, знижує ризик повторної віктимізації та забезпечує перехід від декларативної рівності до фактичного захисту гідності, безпеки й прав постраждалої особи. Такий підхід логічно доповнює викладене у тексті положення про багаторівневий характер механізму, який інтегрує нормативні, інституційні, процедурні та контрольні елементи.

Висновки до розділу 1

Здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні змісту та структури теоретико-конституційних засад протидії гендерно зумовленому насильству. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

Концептуалізовано поняття «гендер» у конституційно-правовому аспекті, яке еволюціонувало від соціологічної категорії до засадничого правового принципу. Доведено, що сучасне розуміння гендерної рівності в праві здійснило перехід від ідеї формальної рівності (однакового статусу перед законом) до концепції матеріальної (фактичної) рівності. Остання покладає на державу обов'язок не лише проголошувати рівні права, а й активно усувати структурні бар'єри, соціальні стереотипи та асиметрію влади, що є першопричиною ГЗН.

Обґрунтовано природу позитивних зобов'язань держави у сфері захисту від ГЗН. Визначено, що насильство за ознакою статі не є «приватною справою», а становить системне порушення фундаментальних конституційних прав: на життя, гідність, особисту недоторканність та недискримінацію. Позитивні зобов'язання держави структуровано за шістьма блоками: превенція (запобігання), захист постраждалих, ефективне розслідування, притягнення

винних до відповідальності, відшкодування шкоди та інтегрована координація (належне врядування).

Систематизовано форми ГЗН (фізичне, психологічне, сексуальне, економічне та цифрове) та визначено їхнє значення для конституційно-правового механізму. Встановлено, що кожна форма потребує специфічних процедурних гарантій захисту. Особливу увагу приділено розмежуванню понять «ГЗН» та «наси́льство щодо жінок», де останнє визначено як специфічний прояв системної дискримінації, що потребує посилених заходів державного захисту та спеціалізованої правової політики;

Сформульовано авторське визначення конституційно-правового механізму протидії ГЗН як багаторівневої системи інституційних, нормативних, процедурних та контрольних елементів, що функціонують на засадах верховенства права та спрямовані на реалізацію позитивних зобов'язань держави. Визначено структуру цього механізму:

– нормативний елемент: конституційні принципи та законодавство, гармонізоване з міжнародними стандартами (CEDAW, Стамбульська конвенція);

– інституційний елемент: скоординована діяльність судів, правоохоронних органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та соціальних служб;

– процедурно-гарантійний елемент: реальний доступ до правосуддя, термінові обмежувальні приписи та захист від повторної віктимізації;

– контрольньо-превентивний елемент: парламентський і судовий нагляд, а також освітньо-просвітницька діяльність з подолання стереотипів.

Доведено, що інтеграція європейських стандартів (зокрема через імплементацію «*acquis communautaire*» та практику ЄСПЛ) не обмежує національний суверенітет, а поглиблює зміст конституційних гарантій України. Баланс між суверенітетом та міжнародними зобов'язаннями забезпечується через верховенство Конституції України, яка виступає фільтром для

впровадження міжнародних норм, наповнюючи національну правову систему сучасним змістом захисту людської гідності.

Установлено, що ефективність вказаного механізму прямо залежить від переходу держави до моделі «належної обачності» (*due diligence*), де бездіяльність органів влади у випадках передбачуваного ризику насильства кваліфікується як порушення конституційного обов'язку держави перед особою.

РОЗДІЛ 2.

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

2.1. Європейські правові стандарти протидії гендерно зумовленому насильству

Європейські правові стандарти у сфері протидії ГЗН формуються у межах взаємодії правових механізмів Рада Європи та Європейський Союз, а також практики Європейського суду з прав людини. На теперішній час ГЗН визнається однією з найсерйозніших форм порушення прав людини й охоплює широкий спектр фізичних, психологічних, сексуальних та економічних проявів і виявляється як у приватній, так і у публічній сферах. У сучасному європейському правовому дискурсі ГЗН закріпилося як явище, що виходить за межі приватної сфери та розглядається крізь призму прав людини, заборони дискримінації і позитивних зобов'язань держави. Концептуально ГЗН описує не лише окремий кримінально караний акт, а й структурний механізм відтворення нерівності, який проявляється через фізичні, сексуальні, психологічні й економічні форми примусу та контролю. У цьому сенсі європейська модель поступово відмовляється від суто репресивного (реактивного) підходу й переходить до комплексного бачення, де ключовими є попередження, захист постраждалих, ефективне розслідування і покарання, а також узгоджена державна політика.

Еволюція правового регулювання у сфері ГЗН свідчить про докорінну трансформацію розуміння безпеки, а саме, від вузької криміналістичної категорії до фундаментального стандарту прав людини. У сучасному конституційному дискурсі, як зауважують В. Лук'янець-Шахова та інші [81], утвердження людиноцентричності вимагає від держави не просто пасивної незалученості, а активного виконання позитивних зобов'язань. Європейська модель, що ґрунтується на принципі належної обачності, розглядає насильство не як латентну «приватну

справу», а як сферу приватного автономного життя, де держава зобов'язана виступати гарантом безпеки, що зумовлено необхідністю подолання структурної нерівності, що корелює із загальноєвропейським трендом на уніфікацію стандартів захисту вразливих груп.

Європейська модель протидії ГЗН на сучасному етапі розвитку доктрини базується на безальтернативному визнанні насильства формою дискримінації та грубим порушенням фундаментальних прав людини. Слід наголосити, що цей стандарт детермінований докорінним переходом від сприйняття конфлікту як «приватної справи» до його кваліфікації як неправомірного втручання у сферу приватного автономного життя. Як зауважує В. Стоянова [81], європейський правопорядок вимагає від держави виконання позитивних зобов'язань, що фактично виключає пасивність правоохоронної системи та корелює з принципами Стамбульської конвенції, яка виступає засадничим чинником формування безпекового середовища, де захист гідності особи є концептуально важливим пріоритетом.

Центральним елементом цієї моделі є стратегія «4Р» (запобігання, захист, кримінальне переслідування, комплексна політика), яка виступає засадничим чинником подолання дефіциту правового захисту. Дослідження Дж. Шелдон-Шерман, наприклад, [82, с. 367–412], доводять, що європейська модель захисту прав людини зобов'язана ґрунтуватися на автономії волі, де держава діє як гарант недоторканності. Поряд із цим, стандарт належної обачності зобов'язує державні інституції діяти превентивно, що відіграє визначальну роль у забезпеченні юридичної визначеності статусу потерпілої особи..

Дослідження Н. Першак щодо адаптації правових систем до європейських цінностей, зокрема, [83, с. 24–29], свідчать, що жертвоцентричність європейської моделі виступає інструментом реального захисту, а не декларативною нормою. Також важливо відзначити, що європейський стандарт виключає формалізм, вимагаючи, щоб інтереси постраждалих осіб мали пріоритетне значення у кримінальному переслідуванні. Водночас В. Лук'янець-Шахова та інші [84, с. 38–41] акцентує увагу на тому, що в європейській практиці ефективність розслідування

ГЗН оцінюється через здатність держави мінімізувати ризики повторної віктимізації. Таким чином, європейська модель постає як динамічна система, де правоохоронна діяльність детермінована потребою забезпечення фактичної, а не формальної рівності.

Таким чином, важливо розрізнити два «європейські» нормативні напрямки, які формують стандарти протидії ГЗН:

1. Система Ради Європи (Європейська конвенція з прав людини, практика ЄСПЛ, Стамбульська конвенція, механізм GREVIO);

2. Правопорядок Європейського Союзу (цінності й цілі Союзу, Хартія основних прав ЄС, акти вторинного права, політики «мейнстрімінг» та права жертв злочинів).

Окреслені напрямки не дублюють один одного, вони різняться за юридичною природою, механізмами імплементації та інституційним забезпеченням, але разом формують «європейський стандарт», на який орієнтуються держави-члени та країни-кандидати.

Система Ради Європи забезпечує європейський стандарт протидії ГЗН через Європейську конвенцію з прав людини (ЄКПЛ) і практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Хоча ЄКПЛ не містить спеціальної статті про ГЗН, а її положення (зокрема, право на життя, заборона катувань і нелюдського поводження, право на повагу до приватного і сімейного життя, заборона дискримінації) створюють нормативну основу, в межах якої ЄСПЛ виробив стандарти державної відповідальності за незапобігання, неефективне розслідування, формальне реагування та толерування насильства.

Ключовим елементом підходу ЄСПЛ є визнання того, що насильство в сім'ї або насильство за ознакою статі може порушувати Конвенцію не лише через сам факт посягання приватною особою, а й через бездіяльність або неефективність держави. Наведене означає, що держава зобов'язана:

- створити належну нормативну базу;
- забезпечити дієві засоби захисту (у тому числі, швидкі обмежувальні заходи);

- проводити ефективні розслідування;
- мінімізувати ризики повторного насильства;
- запобігати вторинній віктимізації через ставлення правоохоронців і судів.

Особливо значущим для формування стандарту є рішення *Opuz v. Turkey* 2009 року [32], у якому ЄСПЛ концептуально визнав домашнє насильство не “приватною справою”, а явищем, що може становити форму дискримінації за ознакою статі, якщо державні органи системно не забезпечують захист. У подібних справах суд наголошує, що навіть за наявності формальних норм державна відповідальність може наставати, якщо органи влади знають або повинні знати про реальну та негайну загрозу і не вживають адекватних заходів для її відвернення.

Інший важливий стандарт випливає з практики щодо сексуального насильства. Зокрема, у справі *Aydin v. Turkey* 1997 року [85] суд визнав сексуальне насильство настільки тяжким посяганням, що за певних умов воно може досягати рівня катувань у розумінні статті 3 ЄКПЛ. Звідси випливає вимога особливої інтенсивності державної реакції:

- ретельне, швидке і неупереджене розслідування;
- адекватний доступ постраждалої особи до процедур захисту;
- забезпечення доказових стандартів, що не відтворюють стереотипи і не перекладають тягар доказування на жертву.

Надалі ЄСПЛ послідовно розвиває й уточнює ці підходи, зокрема щодо:

- необхідності оцінки ризиків, застосування термінових захисних заходів і превентивного реагування;
- недопустимості «приватизації» насильства у практиці державних органів;
- вимоги належної юридичної кваліфікації та реального покарання;
- зв'язку між бездіяльністю держави і дискримінаційним ефектом для постраждалих.

У результаті в межах Ради Європи сформувався стандарт, відповідно до якого реальний захист від ГЗН є маркером ефективності держави як гаранта прав людини і верховенства права, тобто, держава повинна реагувати не формально, а

результативно, забезпечуючи особі захист, доступ до правосуддя і відновлення порушених прав.

Наступним, більш спеціалізованим рівнем стандартів Ради Європи є Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція, 2011). Її особливість полягає у комплексному правовому підході, тобто, конвенція не зводить протидію ГЗН до криміналізації діянь, а встановлює інтегровану систему державних обов'язків за моделлю «4Р»:

1. Попередження (prevention) – зміна соціальних і культурних моделей поведінки, протидія стереотипам, освіта, підвищення обізнаності, навчання фахівців. У межах міжнародно-правового підходу, закріпленого Конвенцією, пріоритетного значення набувають не лише превентивні заходи, а передусім обов'язок держави криміналізувати основні форми насильства, забезпечити належний захист жертв і скоординувати політику у цій сфері. Відповідні положення Конвенції виходять із того, що насильство щодо жінок і домашнє насильство не можуть тлумачитися як приватна справа, а потребують чіткого нормативного визначення заборонених форм поведінки, створення ефективних механізмів правового та інституційного захисту постраждалих осіб, а також узгодженої діяльності всіх компетентних суб'єктів. Саме тому держави-учасниці зобов'язані не лише вживати заходів для зміни соціальних і культурних моделей поведінки жінок і чоловіків з метою усунення упереджень та стереотипів (ст. 12), інтегрувати принципи гендерної рівності, ненасильницького вирішення конфліктів та взаємної поваги в освітні програми всіх рівнів (ст. 14), проводити регулярні інформаційні кампанії щодо неприпустимості насильства (ст. 13), залучати засоби масової інформації та приватний сектор до просування стандартів недискримінації (ст. 17), але й формувати цілісну систему кримінально-правового реагування, захисту жертв та міжінституційної координації. Отже, у правовому сенсі Конвенція закріплює комплексний характер позитивних зобов'язань держави, в межах якого криміналізація форм насильства, захист постраждалих осіб і координація політики постають взаємопов'язаними складовими єдиного механізму протидії насильству.

2. Захист (protection) – доступ до спеціалізованих служб, притулків, кризових центрів, правової допомоги, медичної та психологічної підтримки. У системі Конвенції його слід розглядати не ізольовано, а в тісному зв'язку з обов'язком держави криміналізувати форми насильства, забезпечити реальний захист жертв і скоординувати державну політику у цій сфері. Саме тому положення статей 18–28 спрямовані на формування цілісного механізму, в межах якого кримінально-правове визнання насильства як суспільно небезпечного діяння поєднується з обов'язком держави гарантувати постраждалим особам доступ до спеціалізованих служб підтримки, включно з притулками та кризовими центрами (ст. 22–23), безкоштовної психологічної, медичної та соціальної допомоги (ст. 20), належного інформування про права та доступні механізми захисту (ст. 19), а також спеціальних заходів підтримки для вразливих категорій осіб, зокрема дітей, осіб з інвалідністю та мігрантів (ст. 26). Особливого значення набуває положення про те, що доступ до захисту не може ставитися у залежність від готовності жертви співпрацювати з правоохоронними органами, оскільки такий підхід спрямований на недопущення вторинної віктимізації, усунення примусу та забезпечення узгодженої взаємодії між правоохоронними, соціальними, медичними й іншими уповноваженими інституціями.

3. Переслідування (prosecution) – криміналізація й ефективне розслідування ключових форм насильства, пропорційність санкцій, оперативні заходи поліції, гарантії процедур. У системі Конвенції воно охоплює комплекс кримінально-правових зобов'язань держави, що полягають у криміналізації ключових форм насильства, забезпеченні їх ефективного розслідування, встановленні пропорційних санкцій, запровадженні оперативних заходів поліохоронного реагування та дотриманні належних процедурних гарантій. Відповідний блок закріплений у статтях 33–48 Конвенції, які зобов'язують держави криміналізувати психологічне насильство (ст. 33), переслідування (сталкінг) (ст. 34), фізичне та сексуальне насильство, включно зі згвалтуванням (ст. 35–36), а також примусові шлюби, калічення жіночих статевих органів, примусову стерилізацію та аборт (ст. 37–39). Поряд із цим Конвенція вимагає не обмежуватися формальним

закріпленням заборон, а гарантувати їх практичну дієвість через ефективне розслідування, пропорційність санкцій і невідкладне реагування з боку поліції (ст. 49–50), що спрямовано на усунення безкарності та забезпечення реального доступу постраждалих осіб до правосуддя. У наведеному аспекті зазначені положення перебувають у тісному зв'язку з практикою ЄСПЛ, яка кваліфікує бездіяльність держави щодо запобігання насильству, його належного розслідування та покарання винних як порушення статей 2, 3 та 14 Європейської конвенції з прав людини.

4. Узгоджені політики (integrated policies) – міжвідомча координація, збір даних, національні стратегії та плани, фінансування, участь громадянського суспільства. У межах Конвенції вони охоплюють обов'язок держави забезпечити не лише формальне визнання проблеми насильства, а й цілісну координацію всіх напрямів протидії йому, включно з криміналізацією відповідних форм насильства, захистом жертв та міжвідомчою взаємодією. Інтеграційний підхід, закріплений у статтях 7–11, передбачає узгоджену діяльність органів державної влади, систематичний збір і аналіз статистичних даних, розробку національних стратегій і планів протидії насильству, належне фінансування відповідних заходів, а також залучення громадських організацій до формування та реалізації державної політики. Такий підхід має принципове значення, оскільки саме належна координація політики забезпечує практичну дієвість кримінально-правових заборон і реальність механізмів захисту постраждалих осіб. Отже, наведений принцип спрямований на подолання фрагментарності державних заходів та формування системного механізму реагування, у межах якого криміналізація форм насильства, захист жертв і координація політики виступають взаємозалежними елементами єдиної правозахисної моделі.

Важливо, що Конвенція фактично кодифікує те, що ЄСПЛ виробляв у практиці як «позитивні обов'язки» та належну обачність, а також задавав параметри підходу, орієнтованого на жертву (жертвоцентричності), відповідно до якого захист і підтримка постраждалих не можуть залежати від їх «готовності» бути процесуальним інструментом держави; навпаки, державні механізми мають мінімізувати ризики повторного насильства та вторинної травматизації.

Окремо слід підкреслити інституційну новизну Конвенції, що полягає у моніторингу її виконання здійснює спеціалізований орган – GREVIO, що переводить стандарти з площини декларацій у площину верифікованих зобов'язань. Саме цей наглядовий механізм забезпечує регулярну оцінку, рекомендації державам, публічну відповідальність і стандартизовані підходи до аналізу політик.

Таким чином система Ради Європи формує «ядро» європейських стандартів протидії ГЗН, що складається сумарно як «права людини + недискримінація + позитивні обов'язки + модель 4Р + міжнародний контроль».

На відміну від Ради Європи, яка концентрується на універсальних стандартах прав людини, Європейський Союз формує доктрину до протидії ГЗН як елемент більш широкої архітектури, відповідно до якої цінності Союзу, рівність як ціль, антидискримінаційні політики, права жертв злочинів, гендерний мейнстрімінг. Наведене не означає, що право ЄС завжди прямо регулює криміналізацію певних діянь, натомість воно часто задає рамки і мінімальні стандарти, які держави-члени реалізують у національних системах.

1. Первинне право ЄС і принципи гендерної рівності. Європейський конституціоналізм у праві ЄС спирається на положення установчих договорів:

1) Стаття 2 Договору про Європейський Союз (ДЄС) закріплює основні цінності, серед яких рівність і права людини є наріжними принципами, на яких ґрунтується діяльність Європейського Союзу. Визнання рівності як однієї з основних цінностей ЄС сприяє інтеграції цих принципів у всі аспекти політики Союзу, включаючи внутрішню та зовнішню політику, економічні стратегії, а також правову діяльність, що підкреслює важливість забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян, що є критично важливим у контексті протидії дискримінації та сприяння соціальній інтеграції.

2) Стаття 3 ДЄС визначає рівність жінок і чоловіків як одну з основних цілей Європейського Союзу, що має бути досягнута через різноманітні ініціативи, програми та політики, що зобов'язує держави-члени здійснювати активні заходи для подолання гендерної нерівності, впроваджуючи відповідні механізми в

законодавчі та інституційні процеси, що забезпечують справедливі можливості для представників обох статей.

3) Стаття 8 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) встановлює принцип «гендерний мейнстрімінг», що передбачає інтеграцію гендерної рівності в усі політики та діяльність ЄС що означає, що гендерна рівність повинна бути врахована на всіх етапах розробки та впровадження політичних рішень, програм та фінансування, що є важливим кроком для забезпечення реальних змін у суспільстві, сприяючи зниженню гендерної нерівності в усіх сферах життя.

4) Стаття 19 ДФЄС надає Союзу компетенцію для боротьби з дискримінацією, зокрема за ознакою статі, раси, етнічного походження, релігії, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, що зобов'язує ЄС вживати необхідних заходів для забезпечення недискримінації в усіх сферах діяльності, що включає правозастосування, політики зайнятості та освіти.

2. Хартія основних прав ЄС як правова рамка захисту. Хартія основних прав ЄС (юридично обов'язкова з часу набрання чинності Лісабонським договором) закріплює низку норм, що релевантні для протидії ГЗН. Хоча Хартія не визначає ГЗН прямо, вона забезпечує фундаментальну «людиноцентричну основу», зокрема, гідність, недоторканність, заборона нелюдського поводження, повага до приватного життя, заборона дискримінації та принцип рівності жінок і чоловіків. Її функція у правопорядку ЄС полягає у тому, що вона визначає стандарт, якого мають дотримуватися інституції ЄС та держави-члени у сфері застосування права ЄС. Аналіз ГЗН вимагає уваги до таких положень Хартії основних прав Європейського Союзу:

1) Статті 2–3 гарантують право на життя та фізичну і психічну недоторканність, що зобов'язує держави забезпечувати захист від насильства, включаючи домашнє. Бездіяльність у цьому контексті вважається порушенням основних прав.

2) Стаття 21 забороняє дискримінацію за ознакою статі, що розширює розуміння гендерно зумовленого насильства як системної дискримінаційної практики, а не лише індивідуальних правопорушень.

3) Статті 34–35 гарантують право на соціальний захист, медичні послуги та реабілітацію для постраждалих від насильства.

Отже, Хартія закріплює людиноцентричний підхід, де захист постраждалих є юридичним обов'язком для держав-членів ЄС. Хоча Україна не є членом ЄС і Хартія не має прямої юридичної сили, її положення використовуються як орієнтир для гармонізації законодавства та застосовуються в правовій доктрині і судовій практиці.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що Хартія формує логічну основу для політик протидії гендерно зумовленому насильству, починаючи з принципу гідності та недоторканності особи, що є фундаментом для захисту прав людини в ЄС. Наведене поєднується з принципом недискримінації, зокрема за ознакою статі, що розширює розуміння гендерно зумовленого насильства як системної проблеми, а не лише індивідуальних випадків. Інтеграція принципу «гендерного мейнстрімінгу» у всі сфери політики забезпечує врахування гендерної рівності на всіх етапах розробки та впровадження політичних рішень, що зобов'язує держави та інституції ЄС активно формувати стратегії та механізми для запобігання та протидії насильству, створюючи комплексний підхід до захисту постраждалих і боротьби з гендерною нерівністю.

3. Вторинне право ЄС: мінімальні стандарти захисту і підтримки жертв. Рівень вторинного права є «операційним», тобто, саме тут закріплюються процедурні гарантії, організаційні стандарти і мінімальні вимоги до національних політик. Також важливою опорою є Директива 2012/29/ЄС про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту жертв злочинів [86], яка формує жертвоцентричний стандарт, тобто, доступ до інформації, підтримки, захист від повторної віктимізації, спеціальні гарантії для вразливих осіб, належну комунікацію з органами влади. У контексті ГЗН ці положення мають принципове

значення, оскільки нерідко саме процесуальні бар'єри, стигма та вторинна травматизація роблять правовий захист формальним.

На сучасному етапі розвитку доктрини до протидії ГЗН Директива 2012/29/ЄС про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів [86] виступає засадничим чинником у формуванні нової архітектури кримінального правосуддя. Її положення детерміновані необхідністю повної суб'єктивізації постраждалої особи, що корелює з позитивними зобов'язаннями держави щодо захисту людської гідності. Слід наголосити, що Директива вимагає від національних правових систем перегляду ролі потерпілого, де право на захист від насильства розглядається не як декларація, а як релевантний інструмент обмеження свавілля та гарантування безпеки у сфері приватного автономного життя. Крізь призму зазначеного, цей акт виступає інструментом подолання латентної дискримінації, що часто супроводжує провадження у справах про ГЗН.

Особливу увагу вбачається за необхідне підкреслити на ст. 22 Директиви, яка впроваджує механізм індивідуальної оцінки потерпілих для визначення їхніх специфічних потреб у захисті. У контексті протидії ГЗН окреслений механізм виступає інструментом своєчасної ідентифікації ризиків вторинної та повторної віктимізації, залякування чи помсти з боку агресора. Слід зауважити, що наведена оцінка має бути динамічною та ґрунтуватися на об'єктивних критеріях, що сприяє реалізації принципу юридичної визначеності статусу особи, а також детермінує перехід від формального підходу до реального врахування вразливості потерпілої, забезпечуючи застосування спеціальних заходів під час кримінального провадження за замовчуванням.

Разом із тим, норми ст. 18 та 23 Директиви регламентують комплекс заходів щодо захисту приватного життя та фізичної цілісності постраждалих, зокрема через мінімізацію контактів із правопорушником. Вказані положення виступають засадничим чинником створення безпечного процесуального середовища, що відіграє визначальну роль у забезпеченні якості доказової бази. Поза тим, вимога щодо проведення допитів у спеціально облаштованих приміщеннях

спеціалізованим персоналом прямо корелює з обов'язком держави запобігати ревіктимізації. Отже, наведене є інструментом реальної жертвоцентричності, де інтереси безпеки потерпілої особи мають пріоритет над процесуальною зручністю органів розслідування.

Також системно важливим є блок актів ЄС у сфері рівності та праці. Наприклад, Директива 2006/54/ЄС щодо рівних можливостей і рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності [87] має непрямий, але суттєвий зв'язок з протидією ГЗН. Зокрема, ст. 1 цієї директиви визначає її мету як забезпечення рівного ставлення до жінок і чоловіків на робочому місці, зокрема в аспектах найму, професійної підготовки та розвитку кар'єри, що є важливим кроком у боротьбі з дискримінацією, що має непрямий, але важливий ефект для протидії ГЗН, оскільки дискримінація на роботі, зокрема у вигляді сексуальних домагань або знущань, може виступати як форма гендерного примусу і контролю, що часто передує або є частиною ширшого паттерну насильства.

Директива також вимагає від роботодавців вжиття заходів для запобігання дискримінації, у тому числі сексуальним домаганням (ст. 2), що є важливим аспектом, оскільки сексуальні домагання можуть бути однією з форм ГЗН на робочому місці. Крім того, ст. 3 підкреслює необхідність створення механізмів для захисту працівників від дискримінації і забезпечення їх права на рівне ставлення, що має важливе значення для попередження ситуацій, коли економічна залежність або зловживання службовим становищем можуть стати основою для насильства.

Відповідно до ст. 4, Директива також зобов'язує держави-члени вжити ефективних заходів, щоб забезпечити доступ жінок і чоловіків до рівних можливостей на робочих місцях, що включає в себе створення умов для економічної автономії, що є важливим, оскільки економічна незалежність зменшує вразливість до насильства та допомагає жертвам вийти з насильницьких відносин, надаючи їм фінансову свободу для самостійного вирішення проблеми.

Крім того, економічна автономія є важливим фактором профілактики ГЗН, оскільки вона знижує вразливість осіб до маніпуляцій, контролю та примусу, зокрема в родинних або трудових відносинах. Директива 2006/54/ЄС сприяє

досягненню економічної незалежності через забезпечення рівних можливостей на ринку праці, що дає жінкам і чоловікам рівні шанси для кар'єрного розвитку, підвищення кваліфікації та доходів, що допомагає зменшити залежність від насильника, чи то в межах родини, чи в робочому середовищі, знижуючи ризик насильства, зокрема через економічне примушення або маніпуляції, тим самим виконуючи превентивну роль у боротьбі з ГЗН.

Отже, Директива 2006/54/ЄС не лише регулює рівні можливості на ринку праці, а й має прямий вплив на боротьбу з ГЗН через створення рівних умов для працівників і забезпечення їх захисту від дискримінації, що сприяє зменшенню структурних передумов насильства в суспільстві.

Таким чином, право ЄС формує модель, у якій протидія ГЗН інтегрується через:

- цінності, цілі та мейнстрімінг;
- стандарти фундаментальних прав;
- мінімальні стандарти захисту жертв;
- антидискримінаційні та соціальні політики, що зменшують вразливість.

Таким чином, практика Європейського суду з прав людини має визначальне значення не стільки як сукупність окремих рішень у справах про ГЗН, скільки як джерело усталених правових стандартів, що конкретизують зміст позитивних зобов'язань держави. У межах зазначеного підходу Суд сформував стандарт належної обачності («due diligence»), відповідно до якого відповідальність держави виникає не лише у випадку прямого втручання її органів у права людини, а й тоді, коли компетентні органи знали або повинні були знати про реальну загрозу насильства, однак не вжили належних, своєчасних і достатніх заходів реагування. Саме тому практика ЄСПЛ відходить від сприйняття домашнього чи ГЗН як «приватної справи» і розглядає його як сферу, у якій держава зобов'язана гарантувати безпеку, гідність і недоторканність особи. У цьому полягає її принциповий стандартний внесок: насильство приватної особи не усуває міжнародно-правової відповідальності держави за бездіяльність або формальне реагування. З аналізу практики ЄСПЛ випливають чотири базові стандарти:

1. Перший – обов’язок запобігати насильству, що охоплює оцінку ризиків, виявлення повторюваних загроз, превентивне реагування та застосування термінових захисних заходів.

2. Другий – обов’язок забезпечити ефективний захист постраждалої особи, включно з реальним доступом до правових засобів, захисних приписів, безпечних умов звернення по допомогу та недопущенням ситуації, коли захист залежить виключно від процесуальної активності жертви.

3. Третій – обов’язок ефективного розслідування, який передбачає оперативність, неупередженість, належну юридичну кваліфікацію діяння, збирання доказів без гендерних стереотипів та спрямованість на практичне притягнення винних до відповідальності.

4. Четвертий – обов’язок захисту від повторного насильства, що вимагає від держави не обмежуватися одноразовим реагуванням, а діяти так, щоб мінімізувати ризики рецидиву, вторинної віктимізації та помсти з боку кривдника.

Отже, практика ЄСПЛ виробляє стандарт результативної, а не суто формальної державної присутності у сфері протидії насильству.

Таким чином, на основі викладеного можна прийти до висновку, що європейські стандарти протидії ГЗН доцільно подати як багаторівневу матрицю, що поєднує нормативну, процедурну та інституційну компоненти:

1. Нормативний рівень:

– ГЗН розглядається як порушення прав людини та/або прояв дискримінації;
– забезпечується пріоритет гідності, недоторканності, рівності та недискримінації.

2. Рівень позитивних зобов’язань («due diligence»):

– держава повинна запобігати, захищати, розслідувати, карати та відновлювати порушені права;

– бездіяльність або формалізм можуть породжувати відповідальність держави.

3. Жертвоцентричний стандарт:

- захист і підтримка постраждалих (інформація, правова допомога, притулки, психологічні та соціальні послуги);

- мінімізація вторинної віктимізації;

- спеціальні гарантії для вразливих груп.

4. Комплексний підхід 4P та узгоджені політики:

- профілактика як обов'язок, а не декларація;

- міжвідомча координація, збір даних, фінансування, участь громадянського суспільства;

- міжнародний нагляд (GREVIO) як механізм підсилення відповідальності.

Таким чином, на основі проведеного аналізу вбачається за необхідне підкреслити, що представлена матриця європейських стандартів протидії ГЗН детермінує перехід від фрагментарного реагування до системного забезпечення антропоцентричних цінностей. Генезис цієї моделі зумовлений відмовою від сприйняття насильства як «приватної справи» та його переосмисленням як структурного механізму відтворення нерівності, що прямо корелює з порушенням фундаментальних прав людини. У сучасному конституційному дискурсі нормативний рівень матриці є засадничим чинником захисту сфери приватного автономного життя, де пріоритет гідності та недоторканності особистості стає обов'язковим вектором правоохоронної діяльності.

Переходячи від концептуального аналізу матриці до практичної площини її втілення, вбачається за необхідне підкреслити, що інституційна основа реалізації конституційно-правового механізму протидії ГЗН виступає визначальним чинником дієвості задекларованих прав. На сучасному етапі розвитку доктрини ефективність державних інституцій детермінована не лише наявністю спеціалізованих підрозділів, а також якістю їхньої міжвідомчої взаємодії, що корелює із принципом належного урядування. Аналіз досвіду держав-членів ЄС крізь призму зазначеного надає змогу констатувати, що успішна імплементація стандартів Стамбульської конвенції прямо залежить від створення автономної та ресурсно забезпеченої системи суб'єктів, чия діяльність спрямована на подолання латентності насильства.

З огляду на викладене, критичний аналіз інституційного досвіду держав-членів ЄС надасть змогу виокремити алгоритм удосконалення української моделі. Окрім того, доцільно акцентувати увагу на необхідності посилення ролі органів місцевого самоврядування як первинної ланки захисту, що має бути детерміновано чітким розмежуванням компетенцій. Також вбачається за необхідне підкреслити, що інституційна спроможність держави у сфері ГЗН виступає засадничим чинником довіри до правоохоронної системи.

2.2. Конституційно-правові моделі протидії гендерно зумовленому насильству в окремих державах-членах ЄС

Для порівняльно-правового аналізу доцільно звернутися до моделей Іспанії, Швеції, Португалії та Німеччини, оскільки вони репрезентують різні, але взаємодоповнювальні підходи до протидії ГЗН, зокрема, інтегровану спеціалізовану модель, стратегічно-превентивну модель та модель мережевої підтримки потерпілих. Їхній досвід є релевантним для України з огляду на можливість адаптації нормативних, інституційних і гарантійних рішень.

Нормативна основа іспанської моделі протидії ГЗН має виразне конституційне підґрунтя, зокрема, вона спирається на принцип реальної та ефективної рівності, обов'язок публічної влади усувати перешкоди для її здійснення, заборону дискримінації за ознакою статі, а також на право кожної особи на життя, фізичну й моральну недоторканність. Саме тому насильство щодо жінок у наведеній моделі не трактується як суто приватний або сімейний конфлікт, а розглядається як форма структурної нерівності, що зачіпає конституційні гарантії гідності, безпеки, свободи та недискримінації [88].

Центральним спеціальним актом є Закон Іспанії 1/2004 про комплексні заходи захисту від ГЗН [89]. Його значення полягає в тому, що закон поєднує кримінально-правові, процесуальні, соціальні, трудові, освітні, медичні та інституційні інструменти в єдину систему реагування. У ст. 1 наведеного закону ГЗН визначено як прояв дискримінації, нерівності та владних відносин чоловіків щодо жінок. До

нього віднесено фізичне й психологічне насильство, сексуальні посягання, погрози, примус і свавільне позбавлення свободи, а після подальших змін також насильство проти неповнолітніх родичів чи близьких осіб з метою завдання шкоди жінці.

Інституційна архітектура іспанської моделі побудована за принципом спеціалізації та міжвідомчої координації. Закон передбачає урядову делегацію з питань ГЗН, яка формує державну політику, координує дії компетентних органів і готує макроопитування щодо насильства проти жінок; поряд із нею діє Державна обсерваторія насильства щодо жінок, яка щорічно аналізує динаміку таких правопорушень і ефективність захисних заходів. Окрему роль відіграють спеціалізовані суди з питань насильства щодо жінок, що розглядають пов'язані кримінальні та, у визначених випадках, цивільні аспекти справ, а також спеціалізовані підрозділи прокуратури.

Гарантії захисту потерпілих в Іспанії мають не декларативний, а сервісно-процесуальний характер, зокрема, жінка отримує право на інформацію, комплексну соціальну допомогу, безоплатну правничу допомогу, захист у межах судового провадження, трудові й економічні гарантії. Важливо, що захист охоплює не лише саму потерпілу, а й дітей та осіб, які перебувають під її опікою або піклуванням. Окремо передбачено конфіденційність персональних даних, адреси, місця роботи та навчання дітей, а суд може обмежувати поширення відомостей чи зображень, які ідентифікують потерпілу або членів її сім'ї [90].

Значною практичною перевагою іспанської моделі є поєднання правового захисту з інструментами оцінювання ризику. Система VioGén [91], створена Міністерством внутрішніх справ Іспанії, акумулює інформацію щодо конкретних випадків гендерного насильства та використовується для поліпшення захисту потерпілих, координації поліції й інших залучених органів, що свідчить про перехід від реактивної моделі, коли держава втручається переважно після вчинення правопорушення, до превентивної моделі, у якій ризик повторного або ескалаційного насильства оцінюється системно.

Сильні сторони моделі полягають у її комплексності, спеціалізації та стабільній політичній інституціоналізації. GREVIO у тематичному звіті 2024 року

[92] позитивно оцінила сталу прихильність Іспанії до протидії насильству проти жінок, розширення законодавчої та політичної бази, ухвалення закону Іспанії 2022 року про комплексні гарантії сексуальної свободи, багаторічний спільний план щодо насильства проти жінок на 2023–2027 роки, створення цілодобових центрів допомоги потерпілим від сексуального насильства та зростання фінансування відповідних заходів. Водночас GREVIO звернула увагу на потребу посилити підготовку суддів, правоохоронців, соціальних, медичних та освітніх працівників, а також на необхідність кращого захисту жінок із вразливих груп.

Отже, на основі викладеного можна дійти до висновку, що потенціал запозичення для України полягає не в механічному перенесенні іспанських норм, а в адаптації ключової логіки моделі. У цьому контексті ГЗН має розглядатися як порушення конституційних прав, а не лише як побутовий конфлікт, захист потерпілих має охоплювати кримінальне переслідування, соціальну підтримку, правничу допомогу, економічні гарантії, захист дітей і конфіденційність даних, інституційна система має спиратися на спеціалізовані судові або процесуальні механізми, міжвідомчу координацію, єдину систему оцінювання ризиків і регулярний моніторинг ефективності. Для України найбільш релевантними є іспанські підходи до спеціалізації органів, інтегрованого супроводу потерпілої та цифрового ризик-менеджменту, оскільки саме окреслені елементи формують не фрагментарну реакцію держави, а послідовну конституційно-правову політику захисту гідності, безпеки й рівності.

Проте нормативна основа шведської моделі протидії ГЗН спирається на конституційний принцип рівності, недискримінації та активного обов'язку публічної влади протидіяти нерівному становищу осіб за ознакою статі. У шведському Основному законі про форму правління закріплено, що публічні інституції мають сприяти рівності в суспільстві та протидіяти дискримінації, зокрема за ознакою статі [93]. Тому насильство щодо жінок у Швеції розглядається не лише як кримінальне правопорушення, а як порушення конституційної ідеї рівної гідності, особистої безпеки та фактичної рівності між жінками й чоловіками [94].

Кримінально-правова частина моделі ґрунтується на положеннях Кримінального кодексу Швеції, зокрема на конструкції повторюваних посягань у близьких відносинах. Особливе значення має склад грубе порушення недоторканності жінки, який застосовується тоді, коли чоловік вчиняє систематичні насильницькі, принизливі або контрольні дії щодо жінки, з якою він перебуває або перебував у шлюбних чи подібних до них відносинах, що є важливим, оскільки фіксує не ізольований епізод, а повторюваний характер насильства, психологічного тиску й підриву самоповаги потерпілої [95].

Інституційна архітектура Швеції має міжвідомчий і знаннево-орієнтований характер. Центральну роль відіграє Шведське агентство з питань гендерної рівності, яке координує реалізацію національної політики у сфері протидії чоловічому насильству щодо жінок, домашньому насильству, сексуальному насильству, насильству честі, проституції та торгівлі людьми [96]. У квітні 2026 року уряд Швеції представив нову десятирічну національну стратегію щодо суспільства, вільного від насильства, пригнічення та експлуатації, що підтверджує довгостроковий характер цієї політики.

Важливим елементом інституційної моделі є Національний центр знань з питань чоловічого насильства щодо жінок при Уппсальському університеті. Він поєднує дослідницьку, освітню, методичну та сервісну функції, зокрема, проводить навчання фахівців і студентів, розробляє методи допомоги жінкам, які пережили насильство, узагальнює знання та забезпечує роботу національних ліній підтримки, що підсилює не лише реагування після вчинення насильства, а й професійну спроможність системи – поліції, соціальних служб, медиків, освітян і судових органів.

Гарантії захисту потерпілих у Швеції формуються через поєднання кримінального переслідування, соціальної підтримки, кризових сервісів, телефонних ліній допомоги, притулків і спеціалізованої роботи муніципальних соціальних служб. Потерпіла особа може звернутися по допомогу анонімно; офіційні інформаційні ресурси наголошують, що дзвінки на лінії підтримки є безоплатними, не потребують розкриття імені та охоплюються обов'язком

конфіденційності. Окремо функціонують сервіси для жінок, дітей, молоді та осіб, які зазнають контролю, погроз або насильства з боку родини чи партнера.

Сильні сторони моделі полягають у тому, що Швеція не обмежує протидію гендерно зумовленому насильству лише кримінальним покаранням. Її модель поєднує конституційну рівність, кримінально-правову відповідальність, соціальну державу, превенцію, міжвідомчу координацію, дослідницьку експертизу й навчання фахівців. GREVIO у тематичному звіті щодо Швеції відзначила прогрес у законодавстві та освіті, водночас наголосила на потребі подальшого посилення професійної підготовки та більшої уваги до безпеки жінок і дітей у справах щодо опіки й контактів із батьками, що свідчить, що модель є розвиненою, але не статичною, зокрема, вона постійно коригується через моніторинг, міжнародні стандарти та оцінку практичних ризиків.

Потенціал запозичення для України полягає в адаптації трьох ключових елементів шведської моделі:

1. Доцільним є закріплення чіткішого зв'язку між гендерно зумовленим насильством і конституційними гарантіями рівності, гідності, безпеки та недискримінації.

2. Варто посилити спеціалізовану інституційну координацію між поліцією, прокуратурою, судами, соціальними службами, медичними закладами та освітніми установами.

3. Для України практично цінним є шведський акцент на системному знанні, зокрема, підготовці фахівців, національних методичних центрах, конфіденційних лініях підтримки, оцінюванні повторюваного насильства й захисті потерпілої не лише після злочину, а на ранніх стадіях ризику.

Тому окресленні елементи запозичення шведської моделі може посилити українську модель від фрагментарного реагування до цілісної конституційно-правової політики захисту людини.

Натомість нормативна основа португальської моделі протидії ГЗН має конституційний характер, оскільки виходить із принципу рівної соціальної гідності та рівності перед законом. Конституція Португальської Республіки [97] прямо

визначає просування рівності між жінками й чоловіками як одне з фундаментальних завдань держави, а також забороняє привілеї, обмеження чи позбавлення прав за ознакою статі. Отже, насильство щодо жінок у португальській моделі розглядається не лише як кримінально карана поведінка, а як посягання на конституційні засади гідності, рівності, особистої недоторканності та недискримінації.

Спеціальну нормативну основу становить Закон № 112/2009 про запобігання домашньому насильству, захист і допомогу потерпілим, який надалі був істотно змінений, зокрема Законом № 57/2021, в якому сформовано комплексний режим реагування, зокрема, статус потерпілої особи, терміновий характер проваджень, захисні заходи, теледопомогу, електронний контроль кривдника, передачу даних компетентним органам та залучення соціальних сервісів. Водночас кримінально-правова основа моделі пов'язане зі ст. 152 Кримінального кодексу Португалії, де домашнє насильство охоплює фізичне, психологічне, сексуальне, економічне насильство, обмеження свободи та жорстоке поводження щодо партнера, колишнього партнера, особи в аналогічних відносинах або вразливої особи [98].

Інституційна архітектура португальської моделі ґрунтується на поєднанні державної координації, правоохоронного реагування, соціальної підтримки та участі спеціалізованих організацій. Центральну роль виконує Комісія з питань громадянства та гендерної рівності – SIG, яка координує Національну мережу підтримки потерпілих від домашнього насильства – RNAVVD. До цієї мережі входять структури підтримки, притулки, служби екстреного розміщення, соціальні служби, правоохоронні органи, органи юстиції та неурядові організації, що є суттєвим, оскільки потерпіла особа не залишається лише в межах кримінального провадження, а включається в систему правового, психологічного, соціального й безпекового супроводу [99].

Гарантії захисту потерпілих у Португалії мають процедурний і соціальний вимір. При зверненні до поліції потерпілій особі надається спеціальний статус із роз'ясненням прав і обов'язків. Зокрема, передбачаються термінові захисні заходи, обмеження контактів із кривдником, електронний моніторинг виконання заборони

наближення, теледопомога та можливість кризового розміщення. Окрім того, важливим елементом є поширення захисту на дітей і молодих осіб, які зазнали шкоди через перебування в ситуації домашнього насильства, зокрема, після змін 2021 року вони прямо охоплені режимом підтримки потерпілих, а інформація про такі випадки передається до органів захисту дітей та сімейних судів.

Сильною стороною моделі є поступовий перехід від вузького розуміння домашнього насильства до ширшої концепції насильства щодо жінок і домашнього насильства як системного явища, що проявляється у створенні бази даних щодо насильства проти жінок і домашнього насильства, стандартизації збору інформації правоохоронними та судовими органами, врахуванні сексуального насильства, переслідування, зґвалтування, економічного контролю та повторної віктимізації. GREVIO у звіті 2025 року [100] відзначила прогрес Португалії в законодавчих реформах, зокрема зміну визначення зґвалтування на модель, засновану на відсутності згоди, а також реформи 2020–2021 років у сфері домашнього насильства.

Водночас португальська модель не є безпроблемною, що посилює її аналітичну цінність для порівняльного дослідження. GREVIO наголосила, що Португалія досягла значного прогресу, але потребує подальших дій для повної відповідності Стамбульській конвенції, зокрема у сфері системної підготовки суддів, правоохоронців, соціальних і медичних працівників, розвитку мультиагентської координації, доступності спеціалізованих служб, збільшення кількості притулків і повнішого врахування потреб жінок, які зазнають перехресної дискримінації. Отже, сильна сторона Португалії полягає не лише у наявності норм, а й у постійному зовнішньому моніторингу та готовності коригувати політику відповідно до міжнародних стандартів.

Потенціал запозичення для України полягає в адаптації кількох елементів португальської моделі:

1. Доцільно посилити конституційно-правове обґрунтування протидії ГЗН як складової захисту рівності, гідності та безпеки людини.

2. Практичну цінність має модель офіційного статусу потерпілої особи з чітким переліком прав, процедурних гарантій і каналів допомоги.

3. Для України релевантними є міжвідомча мережа підтримки, електронний контроль виконання захисних заходів, спеціалізовані кризові сервіси, системний збір даних і включення дітей-свідків домашнього насильства до кола осіб, які потребують захисту.

Отже, наведені елементи можуть зміцнити українську модель, перевівши її від реактивного реагування на окремі випадки до цілісної політики попередження, захисту та відновлення прав потерпілих.

Нормативна основа німецької моделі протидії ГЗН формується на перетині конституційних гарантій гідності, особистої свободи, фізичної недоторканності та рівності. Основний закон ФРН закріплює недоторканність людської гідності, право на життя і фізичну цілісність, рівність жінок і чоловіків, а також обов'язок держави сприяти фактичному здійсненню рівноправності та усуненню наявних недоліків [101]. У цьому контексті насильство щодо жінок не зводиться до приватного конфлікту, а розглядається як порушення конституційного обов'язку держави захищати особу від посягань на гідність, свободу, безпеку та рівність.

Галузеву правову основу становить Закон про цивільно-правовий захист від насильства і переслідування – *Gewaltschutzgesetz* [102], який полягає в тому, що особа, яка зазнала насильства, погроз або переслідування, може отримати судові захисні приписи, зокрема, заборону наближатися, входити до житла, контактувати телефоном, електронною поштою чи іншими способами, а також рішення про передання спільного житла потерпілій особі у користування. Тому німецька модель поєднує кримінально-правове переслідування винної особи з цивільно-правовим механізмом негайного просторового й комунікаційного відмежування кривдника від потерпілої.

Інституційна архітектура Німеччини має федеративний характер. У цьому контексті федеральний рівень визначає загальні правові стандарти, тоді як землі та муніципалітети організовують значну частину практичної допомоги – притулки, консультаційні центри, кризове розміщення, взаємодію поліції, соціальних служб і

судів. Наведена модель є багаторівневою, в рамках якої поліція здійснює первинне реагування та заходи безпеки, сімейні суди розглядають захисні приписи, прокуратура і кримінальні суди реагують на кримінальні правопорушення, а спеціалізовані консультаційні структури супроводжують потерпілу поза межами судового процесу. Додатковим загальнонаціональним елементом є Hilfetelefon «Gewalt gegen Frauen» – цілодобова, анонімна й безоплатна лінія підтримки за номером 116 016 та через онлайн-консультації [103].

Гарантії захисту потерпілих у німецькій моделі мають процесуальний, соціальний і безпековий характер. Потерпіла особа може звернутися до суду по захисний припис, отримати тимчасове відокремлення від кривдника, скористатися консультаційними службами, кризовим притулком, правовою допомогою та підтримкою спеціалізованих сервісів. Важливим є те, що захист не обмежується реакцією після винесення вироку, тобто, він спрямований на зменшення ризику повторного насильства ще до завершення кримінального провадження. У практичному вимірі наведене означає пріоритет безпеки потерпілої, збереження за нею життєвого простору та перенесення тягаря обмежень на кривдника, а не на особу, яка постраждала.

Сильні сторони моделі полягають у поєднанні конституційного підґрунтя, судового захисту, поліцейського реагування, соціальної підтримки та федерально-земельної координації. Німеччина не будує систему лише навколо кримінального покарання, тобто, німецька модель охоплює превенцію, кризове втручання, захисні приписи, консультації, притулки, міжвідомчу взаємодію та збір даних. Окреме значення має те, що GREVIO у межах моніторингу Стамбульської конвенції аналізує німецьку систему саме через призму довіри, підтримки, захисту та доступу до правосуддя, тобто не лише через наявність норм, а й через спроможність потерпілих реально скористатися цими механізмами [104].

Сучасним трендом німецької моделі є перехід від фрагментарної допомоги до суб'єктивного права на захист, консультування й підтримку. У 2025 році ухвалено Gewalthilfegesetz – Закон про забезпечення доступу до захисту та консультацій у випадках гендерно зумовленого й домашнього насильства [105]. Його метою є

формування надійної системи допомоги, яка охоплює захист, втручання, пом'якшення наслідків насильства, превенцію, розвиток притулків і спеціалізованих консультаційних служб. Водночас цю реформу доцільно розглядати як додатковий орієнтир, а не як завершену головну модель, оскільки закон набрав чинності переважно 28 лютого 2025 року, обов'язок земель щодо належної мережі послуг починає діяти з 1 січня 2027 року, а індивідуальне право на захист і консультацію – з 1 січня 2032 року.

Потенціал запозичення для України полягає в адаптації кількох елементів німецької моделі:

1. Варто посилити конституційне обґрунтування протидії ГЗН як складової захисту гідності, безпеки, рівності та фізичної недоторканності.

2. Практично цінною є модель швидких судових захисних приписів із реальним відмежуванням кривдника від потерпілої, включно із житлом, комунікацією та наближенням.

3. Для України перспективним є сучасний німецький орієнтир на суб'єктивне право потерпілої на захист і підтримку, але з урахуванням того, що в самій Німеччині ця реформа ще перебуває на етапі поетапного впровадження.

Саме тому для української правової системи доцільним є не механічне копіювання, а поступове закріплення гарантованого доступу до притулків, консультацій, кризового реагування, спеціалізованого супроводу дітей і стабільного державного фінансування таких послуг.

На основі викладеного у табл. 2.1 наведено порівняльну характеристику конституційно-правових моделей протидії ГЗН в Іспанії, Швеції, Португалії та Німеччині за ключовими критеріями, зокрема, нормативною основою, інституційною архітектурою, гарантіями захисту потерпілих, сильними сторонами моделей, проблемними аспектами та потенціалом запозичення для України. Зіставлення засвідчує, що попри спільну орієнтацію цих держав на захист гідності, рівності, безпеки та недискримінації, кожна з них сформувала власний акцент:

- 1) Іспанія – на спеціалізації та ризик-орієнтованому реагуванні;
- 2) Швеція – на превенції, знаннях і підготовці фахівців;

- 3) Португалія – на сервісній мережі підтримки потерпілих;
 4) Німеччина – на швидких захисних приписах і поступовому закріпленні суб’єктивного права на захист, консультування та підтримку.

Для України значення має не механічне копіювання окремої моделі, а поєднання найбільш ефективних елементів, а саме, спеціалізованої інституційної координації, офіційного статусу потерпілої особи, гарантованого доступу до кризових сервісів, системної оцінки ризиків, підготовки фахівців і реального механізму невідкладного відмежування кривдника від потерпілої.

Таблиця

Результати порівняльного аналізу механізмів протидії ГЗН за Іспанською, Шведською, Португальською та Німецькою моделями

Критерій	Іспанія	Швеція	Португалія	Німеччина
1	2	3	4	5
Конституційна основа	Рівність, гідність, недискримінація, фізична й моральна недоторканність. Насильство щодо жінок розглядається як прояв структурної нерівності.	Рівність жінок і чоловіків, активний обов’язок держави протидіяти дискримінації. Акцент на фактичній рівності та соціальній відповідальності держави.	Рівна соціальна гідність, заборона дискримінації за ознакою статі, обов’язок держави просувати рівність.	Людська гідність, право на життя й фізичну цілісність, рівноправність жінок і чоловіків, обов’язок держави усувати фактичну нерівність.
Ключова нормативна база	Органічний закон 1/2004 про комплексні заходи захисту від гендерного насильства.	Кримінальний кодекс, спеціальні положення про повторюване насильство у близьких відносинах, зокрема грубе порушення недоторканності жінки.	Закон № 112/2009 про запобігання домашньому насильству, захист і допомогу потерпілим; ст. 152 Кримінального кодексу.	Закон про захист від насильства – Gewaltschutzgesetz; у 2025 році ухвалено Gewalthilfegesetz як новий орієнтир щодо права на захист і підтримку.
Домінантна модель реагування	Комплексна спеціалізована модель: право, суд, соціальна допомога, освіта, медицина, превенція.	Соціально-правова та знаннева модель: акцент на рівності, дослідженнях, навчанні фахівців і сервісах підтримки.	Мережево-сервісна модель: поєднання правового статусу потерпілої, кризового розміщення, теледопомоги й соціального супроводу.	Федеративна модель судово-соціального захисту: захисні приписи, притулки, консультації, поліція, землі й муніципалітети.

Інституційна архітектура	Урядова делегація з питань гендерного насильства, Державна обсерваторія, спеціалізовані суди, прокуратура, поліція, соціальні служби.	Шведське агентство з питань гендерної рівності, Національний центр знань при Уппсальському університеті, муніципальні соціальні служби, кризові центри.	Комісія з питань громадянства та гендерної рівності – SIG, Національна мережа підтримки потерпілих – RNAVVD, притулки, поліція, суди, НУО.	Федеральні органи, землі, муніципалітети, сімейні суди, поліція, прокуратура, консультаційні центри, притулки, загальнонаціональна гаряча лінія.
Гарантії для потерпілих	Право на інформацію, безоплатну правничу допомогу, соціальну підтримку, захист дітей, конфіденційність даних, судові захисні заходи.	Анонімна й безоплатна допомога, кризові сервіси, підтримка дітей і молоді, робота з випадками контролю, погроз і повторюваного насильства.	Статус потерпілої особи, термінові захисні заходи, теледопомога, електронний контроль кривдника, кризове розміщення, захист дітей.	Захисні приписи, заборона наближення й контакту, передання житла потерпілій, притулки, консультації, підтримка до завершення кримінального провадження.
Сильна сторона моделі	Найбільш виражена спеціалізація: окремі суди, державна обсерваторія, система VioGén, комплексне бачення гендерного насильства.	Сильний акцент на знаннях, профілактиці, підготовці фахівців і довгостроковій державній стратегії.	Розвинена мережа підтримки, формалізований статус потерпілої, практичні інструменти кризового реагування.	Ефективний механізм цивільно-правового захисту, федеративна мережа допомоги, сучасний рух до суб'єктивного права на підтримку.
Проблемні аспекти	Потреба постійного оновлення підготовки суддів, поліції, соціальних і медичних працівників; увага до вразливих груп.	Потреба кращого врахування безпеки жінок і дітей у справах щодо опіки та контактів із батьками.	Необхідність посилення доступності притулків, мультиагентської координації та підготовки фахівців.	Нерівномірність доступу до допомоги між землями; реформа 2025 року ще перебуває на етапі впровадження.
Найцінніший елемент для України	Спеціалізовані судові й координаційні механізми, єдина система оцінювання ризиків, захист дітей і конфіденційність.	Національний центр знань, системне навчання фахівців, фокус на повторюваному насильстві й ранньому виявленні ризиків.	Офіційний статус потерпілої особи, міжвідомча мережа підтримки, теледопомога, електронний контроль, кризове розміщення.	Швидкі захисні приписи, відокремлення кривдника від потерпілої, гарантований доступ до притулків і консультацій.
Загальний потенціал запозичення	Формування спеціалізованої, координованої та ризик-орієнтованої моделі.	Розвиток професійної підготовки, методичних центрів і доказової політики.	Посилення сервісної підтримки та процедурного статусу потерпілих.	Закріплення права на захист і підтримку як реальної державної гарантії.

Аналіз наведених у табл. 2.1 положень свідчить, що конституційно-правові моделі Іспанії, Швеції, Португалії та Німеччини мають спільну ціннісну основу, однак відрізняються за способом інституційного втілення. У всіх чотирьох державах протидія гендерно зумовленому та домашньому насильству пов'язується не лише з кримінально-правовим реагуванням, а й із захистом людської гідності, фізичної недоторканності, рівності та недискримінації. Наведене означає, що насильство щодо жінок розглядається як комплексне порушення конституційних прав, а не як ізольований приватний конфлікт. Особливо показовим є те, що в Іспанії та Швеції сильніше простежується зв'язок між насильством і структурною нерівністю, тоді як Португалія й Німеччина більше акцентують на поєднанні правового захисту, соціальної підтримки та гарантій безпеки.

Іспанська модель вирізняється найвищим рівнем спеціалізації. Органічний закон 1/2004 сформував цілісну систему, у якій поєднано судовий захист, діяльність прокуратури, поліції, соціальних служб, освітніх і медичних інституцій. Наявність Урядової делегації з питань гендерного насильства, Державної обсерваторії, спеціалізованих судів та системи VioGén свідчить про високий рівень централізації й координації. Сильним елементом цієї моделі є ризик-орієнтований підхід, за якого увага зосереджується не тільки на факті вже вчиненого правопорушення, а й на прогнозуванні повторного насильства, захисті дітей та конфіденційності потерпілих. Водночас ефективність цієї системи прямо залежить від постійного професійного навчання суддів, поліцейських, соціальних і медичних працівників.

Шведська модель має виразний соціально-правовий і знаннєвий характер. Її особливість полягає в тому, що держава розглядає протидію насильству як частину ширшої політики фактичної рівності жінок і чоловіків. Значну роль відіграють Шведське агентство з питань гендерної рівності, Національний центр знань при Упсальському університеті, муніципальні соціальні служби та кризові центри. На відміну від іспанської моделі, яка демонструє сильну судову спеціалізацію, шведський підхід спирається на дослідження, навчання фахівців, профілактику та раннє виявлення повторюваного насильства. Проблемним аспектом залишається необхідність глибшого врахування безпеки жінок і дітей у справах щодо опіки та

контактів із батьками, оскільки саме ця сфера часто створює ризик продовження контролю з боку кривдника.

Португальська модель характеризується розвиненою сервісною інфраструктурою та формалізованим статусом потерпілої особи. Закон № 112/2009 і положення Кримінального кодексу формують правову основу, яка поєднує кримінально-правову відповідальність, кризове розміщення, теледопомогу, електронний контроль кривдника та соціальний супровід. Особливе значення має Національна мережа підтримки потерпілих RNAVVD, що об'єднує державні органи, притулки, поліцію, суди та неурядові організації. Португальський досвід є цінним тим, що потерпіла особа не залишається лише учасницею кримінального провадження, а набуває окремого процедурного й соціального статусу. Водночас актуальними залишаються питання доступності притулків, якості міжвідомчої координації та рівня підготовки фахівців.

Німецька модель демонструє федеративний тип судово-соціального захисту, у якому вагому роль відіграють землі, муніципалітети, сімейні суди, поліція, прокуратура, консультаційні центри та притулки. Її центральним інструментом є захисні приписи, заборона наближення й контакту, а також можливість передання житла потерпілій особі. Такий підхід переносить акцент із вимушеного переміщення потерпілої на відокремлення кривдника, що має важливе значення для збереження безпеки, житла та соціальної стабільності постраждалої особи. Ухвалення Gewalthilfegesetz у 2025 році засвідчує рух до закріплення права на підтримку як реальної державної гарантії. Водночас федеративна структура зумовлює нерівномірність доступу до допомоги між землями, а нова реформа потребує практичного наповнення та належного фінансування.

Отже, порівняння чотирьох моделей показує, що для України найбільш перспективним є не механічне копіювання окремої національної системи, а вибіркоче поєднання тих інструментів, які відповідають конституційним засадам захисту гідності, рівності, недискримінації, особистої недоторканності та права на безпеку. Іспанський досвід є особливо значущим у частині формування спеціалізованої інституційної архітектури, зокрема, окремих судових механізмів,

міжвідомчої координації, єдиної системи оцінювання ризиків, захисту дітей та гарантій конфіденційності. Для України наведене має практичне значення, оскільки ефективна протидія ГЗН потребує не лише реагування після вчинення правопорушення, а й постійного виявлення ризиків, обміну інформацією між поліцією, судами, соціальними службами, медичними установами та органами місцевого самоврядування.

Шведська та португальська моделі є цінними для посилення превентивного й сервісного компонентів української системи. Шведський підхід акцентує на доказовій політиці, професійному навчанні, національному центрі знань, ранньому виявленні повторюваного насильства, роботі з контролем, погрозами та психологічним тиском, що є важливим для України, оскільки без сталої підготовки фахівців навіть формально якісні правові норми можуть залишатися малоефективними на практиці. Португальський досвід, своєю чергою, актуалізує потребу у формалізованому статусі потерпілої особи, розвитку кризового розміщення, теледопомоги, електронного контролю кривдника та міжвідомчої мережі підтримки. Такий підхід зміщує фокус із фрагментарної допомоги на комплексний супровід потерпілої особи від моменту звернення до стабілізації її правового, психологічного й соціального становища.

Німецька модель є важливою для України в аспекті закріплення реального, а не декларативного права на захист і підтримку. Особливого значення набувають швидкі захисні приписи, заборона наближення й контакту, можливість відокремлення кривдника від потерпілої особи, а також гарантований доступ до притулків, консультацій і супроводу до завершення кримінального провадження. Для української правової системи це означає необхідність посилення не тільки кримінально-правового реагування, а й цивільно-правових, адміністративних та соціальних механізмів негайного захисту. У підсумку оптимальна для України модель має поєднувати іспанську спеціалізацію, шведську доказовість і професійну підготовку, португальську сервісну підтримку та німецькі гарантії доступу до захисту. Саме така інтегрована система здатна забезпечити конституційно обґрунтований, ризик-орієнтований і практично дієвий механізм протидії ГЗН.

Таким чином, можна дійти до висновку, що Іспанія демонструє найбільш спеціалізовану модель, Швеція – найбільш знаннєво й превентивно орієнтовану, Португалія – сервісно-мережеву модель підтримки, а Німеччина – модель швидкого судового захисту з сучасним рухом до суб'єктивного права на допомогу. Для України найбільш доцільним є комбінований підхід: спеціалізація органів за іспанським зразком, навчально-методична база за шведським, статус потерпілої та кризова мережа за португальським, а також ефективні захисні приписи й гарантована підтримка за німецьким підходом.

2.3. Конституційні засади та національна модель протидії гендерно зумовленому насильству в Україні

Національна модель протидії ГЗН в Україні формується під впливом європейських правових стандартів, однак має власні конституційні та законодавчі особливості. Її основою є положення Конституції України, які визначають зміст і спрямованість діяльності держави у сфері забезпечення прав і свобод людини, а також спеціальне законодавство та практика його застосування. У цьому контексті доцільно проаналізувати конституційні засади, нормативне забезпечення та правозастосовну практику як ключові елементи національної моделі.

Конституційне підґрунтя протидії ГЗН в Україні формується не як сукупність розрізнених правових приписів, а як цілісна система основоположних прав і принципів, із яких випливає обов'язок держави запобігати насильству, реагувати на нього та забезпечувати відновлення порушених прав. Ключове значення має ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Саме ця норма формує конституційний міст до позитивних зобов'язань держави: протидія ГЗН не є факультативним напрямом соціальної політики, а становить безпосередній прояв головного обов'язку держави щодо утвердження й забезпечення прав і свобод людини.

Принцип рівності, закріплений у ст. 24 Конституції України, має принципове значення для розуміння ГЗН як прояву нерівності, а не як ізольованого приватного конфлікту. Заборона привілеїв чи обмежень за ознакою статі, а також вимога рівності жінок і чоловіків створюють правове підґрунтя для висновку, що насильство, зумовлене гендерними стереотипами, владним контролем, економічною залежністю чи дискримінаційним ставленням, порушує саму конституційну ідею рівноправності. Отже, ГЗН має кваліфікуватися не лише як делікт проти конкретної особи, а і як форма підриву конституційного принципу рівності.

Особливе місце у цій системі посідає ст. 28 Конституції України, яка гарантує кожному право на повагу до його гідності та забороняє катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. У контексті ГЗН гідність виступає не абстрактною моральною категорією, а юридичним критерієм оцінки фізичного, психологічного, сексуального, економічного чи контрольного впливу на потерпілу особу. Будь-яке насильство, що принижує, підпорядковує, ізолює або позбавляє особу автономії, є посяганням на гідність, тому не може бути виправдане традиціями, сімейною «приватністю», залежністю потерпілої від кривдника чи соціальними стереотипами.

Зміст ст. 27 і 29 Конституції України посилює безпековий вимір протидії гендерно зумовленому насильству. Право на життя та право на свободу й особисту недоторканність покладають на державу обов'язок діяти не лише після настання тяжких наслідків, а й на стадії реальної загрози. Наведене означає, що правоохоронні органи, суди, соціальні служби та органи місцевого самоврядування мають забезпечувати невідкладне реагування, оцінку ризиків, ізоляцію кривдника, захист дітей, доступ до медичної, психологічної та правничої допомоги. У цьому аспекті ГЗН постає як пряме порушення конституційних прав на життя, безпеку, свободу та особисту недоторканність.

Важливим елементом протидії латентним формам насильства є ст. 32, яка гарантує невтручання в особисте і сімейне життя, проте встановлює межі такого захисту у випадках, коли йдеться про порушення конституційних прав інших осіб,

що спростовує застарілі доктрини про «закритість» сімейних конфліктів для правосуддя. Одночасно ст. 55 забезпечує кожному право на судовий захист, що створює процесуальну можливість для реалізації компенсаторних механізмів та притягнення винних до відповідальності за вчинення гендерно зумовлених деліктів.

Системна протидія ГЗН базується також на положеннях ст. 43 Конституції України, яка гарантує право на належні, безпечні і здорові умови праці, що виключає будь-які форми сексуальних домагань чи дискримінації на робочому місці, та ст. 49, що покладає на державу обов'язок забезпечувати охорону здоров'я, включаючи надання безоплатної медичної та психологічної допомоги потерпілим. Ст. 51 прямо визначає, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка, а кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї, що нівелює патріархальні установки як підґрунтя для домашньої тиранії. Водночас ст. 52 проголошує рівність дітей незалежно від походження та покладає на державу обов'язок щодо утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, убезпечуючи їх від насильства в інституційних закладах. Кінцевим елементом цієї правозахисної архітектури виступає ст. 64, яка встановлює неможливість обмеження прав на життя, гідність та особисту недоторканність навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, підтверджуючи абсолютний характер захисту від гендерно зумовлених посягань.

Таким чином, протидія ГЗН має безпосереднє конституційне підґрунтя та впливає із системи основоположних прав і принципів, закріплених у Конституції України. Її конституційна природа полягає в тому, що насильство одночасно порушує рівність, гідність, безпеку, свободу, особисту недоторканність і право на ефективний захист. Тому держава зобов'язана не лише проголошувати недопустимість таких посягань, а й формувати дієву систему попередження, реагування, підтримки потерпілих і притягнення винних до юридичної відповідальності.

Центральним елементом є категорія гідності, яка згідно зі ст. 28 Конституції України є недоторканною та первинною щодо будь-яких правових обмежень.

Захист гідності виключає можливість виправдання насильства традиціями, релігійними переконаннями чи приватним характером сімейних відносин. Водночас забезпечення субстантивної (фактичної) рівності, закріпленої у ст. 24, вимагає від держави впровадження спеціальних тимчасових заходів для подолання структурної нерівності та усунення соціальних бар'єрів, що роблять жінок вразливішими до насильства, що забезпечує перехід від формальної рівності перед законом до реальної безпеки та рівноправності в усіх сферах життя.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] імплементує позитивні зобов'язання держави через створення комплексної системи превенції, яка включає запровадження термінових заборонних приписів, розгортання мережі спеціалізованих служб підтримки та обов'язкове реагування правоохоронних органів на кожне повідомлення про інцидент. Наведені у законі України заходи є практичним втіленням обов'язку держави гарантувати безпеку особи, що передбачає не лише покарання винних, а й активне втручання в ситуацію для недопущення повторних актів агресії, а нормативне закріплення окреслених механізмів трансформує право на захист із теоретичної декларації у дієвий інструмент збереження життя та здоров'я постраждалих. Зокрема, К. Гурковська [106, с. 100–102; 107] акцентує, що в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні закон продемонстрував адаптивність, однак виявив прогалини у регіональному забезпеченні доступу до послуг.

Захист людської гідності в межах закону України [2] стає ключовим критерієм кваліфікації протиправних діянь, оскільки будь-яка форма домашнього насильства визнається грубим порушенням прав людини, що принижує честь та особистість. Законодавець відмовляється від розгляду сімейних конфліктів як «приватної справи», натомість утверджуючи пріоритет недоторканності особи над традиційними уявленнями про автономію сім'ї, що забезпечує відновлення суб'єктності постраждалої особи та надання їй статусу захищеного учасника правовідносин, чия гідність перебуває під особливою охороною правопорядку.

Забезпечення субстантивної рівності реалізується через урахування специфічних потреб вразливих груп та подолання гендерних стереотипів, які

історично зумовлювали нерівний розподіл влади у приватній сфері. Закон України [2] впроваджує спеціальні заходи, спрямовані на вирівнювання фактичного становища жінок і чоловіків, враховуючи системний характер ГЗН, що передбачає не лише формальну рівність перед законом, а й створення умов, за яких постраждалі отримують реальний доступ до правосуддя, економічної незалежності та психологічної реабілітації, що є необхідним для повного подолання наслідків дискримінації та насильницьких практик.

Кримінальний кодекс України втілює позитивні зобов'язання держави через встановлення чітких санкцій за вчинення гендерно зумовлених злочинів, зокрема домашнього насильства (ст. 126-1) та сексуального насильства (ст. 153). Зокрема, введення ст. 126¹ КК України стало важливим кроком у криміналізації систематичного насильства. О. Зінсу [108, с. 282–284] підкреслює, що криміналізація ГЗН відображає зміну парадигми від розуміння насильства як «побутового конфлікту» до його визнання суспільно небезпечним явищем. Разом із тим, у працях С. Абламського і Ю. Лук'яненко, наприклад, [109, с. 238–244], зазначається, що кримінальна відповідальність повинна супроводжуватися належними процесуальними гарантіями, інакше вона втрачає превентивний потенціал. Отже, криміналізація цих діянь свідчить про перехід від пасивного спостереження до активного захисту потерпілих, де держава бере на себе обов'язок не лише розслідувати факти агресії, а й застосовувати заходи обмежувального характеру, що забезпечує невідворотність покарання та створює превентивний бар'єр, що гарантує безпеку особи в приватному та публічному просторі.

Захист людської гідності є засадничим принципом кримінально-правової кваліфікації, що відображено у змінах до статей про статеві злочини, де ключовим критерієм стає відсутність вільної згоди, що підтверджує недоторканність особистості та визнає будь-яке посягання на фізичну або психічну цілісність актом приниження честі та гідності, що не має виправдання. Держава, встановлюючи відповідальність за переслідування (сталкінг) або примус до шлюбу, утверджує пріоритет індивідуальної волі людини над застарілими соціальними установками чи силовими методами впливу.

Забезпечення субстантивної рівності у кримінальному праві проявляється через врахування особливої вразливості потерпілих та систематичного характеру гендерного насильства при призначенні покарання. Обтяжуючі обставини, пов'язані зі вчиненням злочину на ґрунті статевої належності або в присутності дитини, спрямовані на подолання фактичної нерівності та захист тих, хто перебуває в економічній чи психологічній залежності від кривдника. Таким чином, кримінально-правові норми функціонують як інструмент відновлення соціальної справедливості, забезпечуючи реальний, а не декларативний захист прав людини незалежно від статі.

Таким чином, на основі викладеного слід зробити висновок про те, що конституційна модель протидії ГЗН в Україні базується на ієрархічно вибудованій системі норм, де людина, її життя та гідність визнаються найвищою соціальною цінністю згідно зі ст. 3 Конституції України. Наведене підґрунтя трансформує роль держави з пасивного спостерігача на активного суб'єкта, що несе позитивні зобов'язання щодо створення безпечного середовища. Через положення спеціального законодавства та Кримінального кодексу України ці зобов'язання реалізуються у формі криміналізації домашнього насильства, впровадження термінових заборонних приписів та розбудови мережі сервісів підтримки, що забезпечує перехід від декларативного захисту до фактичної превенції та невідворотності покарання за посягання на особисту недоторканність.

Центральним елементом моделі виступає категорія людської гідності, яка згідно зі ст. 28 Конституції України є абсолютною та недоторканною. У синергії з нормами Кримінального кодексу України, що визначають відсутність вільної згоди як ключовий критерій сексуального насильства, правова система утворює пріоритет фізичної та психічної цілісності особи над будь-якими патріархальними стереотипами чи приватними інтересами. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] остаточно нівелює концепцію «сімейної автономії» у випадках агресії, кваліфікуючи насильство як грубе порушення прав людини, що підлягає публічному осуду та правовому реагуванню незалежно від сфери його вчинення.

Визнання людської гідності центральною конституційною категорією змінює саму логіку правового реагування на ГЗН, оскільки у центрі правового захисту перебуває не формальний статус сімейних чи інтимних відносин, а автономія, безпека й недоторканність особи. Тому будь-яке посилення на «внутрішній характер» сімейного конфлікту, емоційну залежність потерпілої, матеріальну спільність із кривдником чи традиційні уявлення про розподіл ролей у сім'ї не може зменшувати обсяг державного реагування. Насильство в такому контексті постає не як приватна суперечка, а як форма примусу, приниження та контролю, що безпосередньо зачіпає конституційно охоронювану гідність людини.

Особливого значення набуває зв'язок між гідністю, тілесною автономією та вільною згодою. Кримінально-правове розуміння сексуального насильства через критерій відсутності добровільної згоди відображає сучасний конституційний підхід, за яким особа не може розглядатися як об'єкт владного, сексуального чи психологічного підпорядкування. Вільна згода є юридичним вираженням особистої автономії, а її відсутність свідчить про посягання не лише на статеву свободу, а й на гідність, психічну цілісність та право людини самостійно визначати межі допустимої поведінки щодо себе.

У цьому аспекті Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] виконує не лише регулятивну, а й концептуальну функцію, оскільки остаточно переводить насильство у сімейній чи близькій сфері з площини «приватної справи» у площину публічно значущого порушення прав людини, що узгоджується з конституційним обов'язком держави захищати людину, її гідність, безпеку та недоторканність незалежно від того, де саме вчинено посягання – у публічному просторі, на робочому місці, у сім'ї чи в інтимних відносинах. Сам факт близьких відносин між потерпілою особою і кривдником не пом'якшує правової оцінки насильства, а навпаки, вимагає посиленого реагування через ризик повторюваності, залежності та латентності таких діянь.

Отже, категорія людської гідності формує основу національної моделі протидії ГЗН, яка об'єднує конституційні приписи про рівність, особисту недоторканність, свободу, безпеку та судовий захист із галузевими механізмами

кримінального, адміністративного й соціально-захисного реагування. Саме тому ефективність протидії ГЗН має оцінюватися не лише за кількістю притягнутих до відповідальності осіб, а й за тим, наскільки правова система реально відновлює автономію потерпілої особи, гарантує їй безпеку та запобігає повторному приниженню її гідності.

Водночас утвердження людської гідності як базової конституційної цінності вимагає від держави не декларативного, а практично вимірюваного захисту, що охоплює своєчасне виявлення ризиків, невідкладне припинення насильницької поведінки, ефективне розслідування, доступ потерпілої особи до правничої, медичної, психологічної та соціальної допомоги, а також недопущення її повторної віктимізації у взаємодії з правоохоронними, судовими й соціальними інституціями. У цьому полягає зміст позитивних зобов'язань держави: вона має не лише утримуватися від порушення гідності людини власними діями, а й активно створювати такі правові та організаційні умови, за яких особа, що зазнала ГЗН, отримує реальний, а не формальний захист, що посилює конституційну природу протидії ГЗН, оскільки пов'язує її з обов'язком держави забезпечити ефективність прав людини у приватній, сімейній, трудовій та публічній сферах, а також підтверджує, що будь-яке толерування насильства, затягування реагування чи перекладання відповідальності на потерпілу особу є не лише недоліком правозастосування, а й відступом від конституційного принципу поваги до людської гідності.

Водночас, як зазначає К. МакКрадден [110, с. 682–688], конституційна гідність постає не лише моральною категорією, а юридичним критерієм оцінки державної політики, що зобов'язує органи влади запроваджувати активні механізми захисту особи від принижень та дискримінації. У контексті ГЗН наведене означає, що держава не може залишатися нейтральною у випадках приватного насильства, відсутність ефективного реагування може розглядатися як порушення позитивних зобов'язань.

Забезпечення субстантивної рівності становить динамічну складову цієї моделі, оскільки ст. 24 Конституції вимагає не лише формальної рівноправності, а

й подолання фактичних диспропорцій між жінками та чоловіками. Кримінально-правові механізми враховують системний характер ГЗН, встановлюючи обтяжуючі обставини за злочини на ґрунті статевої належності або в умовах економічної залежності, що створює умови для реального доступу постраждалих до правосуддя та компенсаторних інструментів, що вирівнює їхнє становище у правовідносинах та сприяє усуненню структурних бар'єрів, які історично зумовлювали вразливість перед агресією.

Таким чином, українська модель протидії ГЗН функціонує як цілісна архітектура, де пряма дія конституційних норм забезпечує легітимність державного примусу та соціального захисту. Вона базується на принципі нульової толерантності до дискримінації, де кожен законодавчий акт – від профільного закону до статей Кримінального кодексу України виступає інструментом реалізації конституційних гарантій, що гарантує невідчужуваність прав на свободу та безпеку, роблячи захист від гендерно зумовлених посягань імперативною вимогою сучасного демократичного правопорядку.

Водночас критичний аналіз конституційної моделі протидії ГЗН виявляє суттєвий розрив між високим рівнем задекларованих принципів та механізмами їхньої практичної імплементації. Основний недолік полягає в абстрактності змісту позитивних зобов'язань держави, які у ст. 3 та 27 Конституції України сформульовані як загальний обов'язок «утверджувати і забезпечувати» права людини. Також слід наголосити на тому, що відсутність у тексті Конституції України прямої згадки про гендерну зумовленість насильства як специфічну форму дискримінації призводить до того, що правозастосовні органи часто ігнорують структурну природу цієї проблеми, зводячи її до побутових конфліктів, що нівелює конституційний імператив захисту гідності, оскільки держава зосереджується на реагуванні на наслідки (фізичні ушкодження), а не на системній превенції причин нерівності.

Другим системним недоліком є декларативність механізмів забезпечення субстантивної рівності, передбаченої ст. 24. Хоча Конституція України забороняє привілеї чи обмеження за ознакою статі, вона не містить чітких вимог щодо

впровадження спеціальних тимчасових заходів (позитивної дискримінації) для захисту вразливих груп у контексті ГЗН, що створює ситуацію «формальної нейтральності», за якої законодавство розглядає учасників насильницьких інцидентів як абстрактно рівних суб'єктів, ігноруючи реальний дисбаланс влади та економічну залежність потерпілих. Як наслідок, кримінально-правові норми (зокрема ст. 126-1 КК України) стикаються з проблемою доказування «систематичності», що суперечить абсолютній цінності людської гідності та принципу невідкладної допомоги.

Третім критичним аспектом є конфлікт між правом на недоторканність приватного життя (ст. 32) та необхідністю державного втручання для припинення насильства. Відсутність у Конституції чітко артикульованого пріоритету захисту від ГЗН над автономією сім'ї створює простір для маніпуляцій під час судового розгляду, де інтереси збереження «цілісності родини» часом переважають над безпекою особи, що підриває концепцію гідності як непорушного блага, оскільки правова система залишає лакуни для латентного насильства, яке не виходить за межі приватної сфери. Таким чином, без деталізації конституційних гарантій через призму міжнародних стандартів (Стамбульської конвенції), існуюча конституційна модель протидії ГЗН залишається фрагментарною та залежною від політичної волі виконавчої влади.

Натомість, соціально-правовий аспект протидії ГЗН базується на концепції, за якою юридична відповідальність кривдника є лише одним із елементів комплексної системи захисту. Зокрема, О. Балухтіна, В. Кузьмін, М. Кузьміна [111, с. 15–17] обґрунтовано підкреслюють, що відсутність розвиненої інфраструктури соціальної підтримки нівелює ефективність найсуворіших кримінальних норм, оскільки постраждала особа часто залишається в економічній чи житловій залежності від агресора. Таким чином, реалізація конституційного права на безпеку вимагає створення матеріальних умов – притулків, кризових кімнат та центрів медико-психологічної реабілітації, які забезпечують реальну альтернативу перебуванню в небезпечному середовищі.

Ефективність протидії ГЗН прямо залежить від якості інституційної взаємодії між Міністерством соціальної політики України, Національною поліцією України, судами та громадськими організаціями. Наведений багатокомпонентний механізм функціонує як єдина система стримувань і протидій, де кожен суб'єкт виконує специфічну роль, зокрема, від превенції та соціального супроводу до правоохоронного реагування та відправлення правосуддя. Проте результативність окресленої співпраці визначається належним ресурсним забезпеченням та чіткою координацією дій, що запобігає дублюванню функцій або усуненню відповідальних органів від вирішення критичних ситуацій.

Ключовим фактором життєздатності цієї моделі виступає рівень правосвідомості населення та професійної підготовки фахівців. Наявність розвинених правових інститутів не гарантує захисту, якщо суспільна думка толерує насильство або якщо представники державних органів керуються гендерними стереотипами під час виконання посадових обов'язків. Соціально-правовий аспект передбачає активну просвітницьку діяльність та зміну ціннісних орієнтирів, що перетворює формальні норми закону на дієві стандарти поведінки. Тільки за умови синергії правових санкцій, соціальних гарантій та високої правової культури конституційна модель захисту гідності набуває субстантивного наповнення.

Таким чином, критичний аналіз соціально-правового аспекту виявляє суттєві недоліки, серед яких ключовим є дефіцит ресурсного забезпечення, що призводить до нерівномірного доступу до спеціалізованих послуг у різних регіонах країни. Брак координації між суб'єктами інституційної взаємодії часто спричиняє вторинну віктимізацію постраждалих, коли через неузгодженість дій поліції та соціальних служб особа змушена багаторазово відтворювати травматичний досвід у межах різних процедур. Більше того, низький рівень правосвідомості та вкорінені гендерні стереотипи серед представників правоохоронної та судової систем блокують реалізацію конституційних гарантій, перетворюючи субстантивну рівність на недосяжну декларацію.

Окреслені інституційні та ментальні бар'єри створюють ситуацію, за якої правова система реагує лише на видимі прояви насильства, ігноруючи його

глибинні передумови, а відсутність єдиної бази даних та недостатнє фінансування превентивних програм унеможливають перехід від стратегії покарання до стратегії повного викорінення насильницьких практик. Таким чином, конституційна модель протидії ГЗН потребує негайного посилення виконавчих механізмів, які б гарантували реальну захищеність гідності особи незалежно від її соціального статусу чи місця проживання.

Таким чином, якщо конституційні норми формують нормативну основу, а законодавство – регулятивну рамку, то саме інституційний механізм визначає реальну ефективність державної відповіді на ГЗН. Перехід від нормативних декларацій до практичного захисту здійснюється через розгалужену систему органів, що функціонують на трьох взаємопов'язаних рівнях: стратегічно-координаційному, правозастосовчому та контрольно-наглядovому, що покликано забезпечити цілісність державної політики, де стратегічне планування поєднується з безпосереднім реагуванням на правопорушення та моніторингом дотримання прав людини.

Стратегічно-координаційний рівень інституційної моделі очолює Урядовий уповноважений з питань гендерної політики спільно з Міністерством соціальної політики України. К. Левченко [112, с. 202–207] справедливо підкреслює, що державна гендерна політика набуває реального змісту лише за наявності централізованого координаційного механізму, здатного інтегрувати принципи рівності в усі сфери державного управління. Діяльність цих суб'єктів спрямована на розробку та впровадження Національної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що виступає інструментом імплементації конституційного принципу рівності у довгостроковій перспективі. Окрім того, К. Левченко [112, с. 202–207] наголошує, що стратегічне планування у сфері прав людини повинно розглядатися як форма реалізації позитивних зобов'язань держави. Національні стратегії та плани дій (зокрема до 2030 року) створюють алгоритми міжвідомчої взаємодії, що є критично важливим для подолання системного характеру насильства. У цьому контексті Україна демонструє формування стійкої інституційної архітектури, де кожна управлінська ланка має

визначену компетенцію щодо запобігання дискримінації та захисту потерпілих, що відповідає європейським стандартам належного врядування.

Попри структурну завершеність, реалізація стратегічного рівня стикається з низкою деструктивних факторів, серед яких виділяється значна регіональна нерівномірність впровадження політик. Відсутність уніфікованих стандартів надання послуг у територіальних громадах призводить до того, що рівень захищеності особи залежить від спроможності місцевого бюджету, а не від вимог Конституції України, що породжує географічну асиметрію в реалізації прав людини, де жителі великих міст мають доступ до розгалуженої мережі шелтерів, тоді як у віддалених районах інституційні механізми залишаються номінальними.

Критичним недоліком стратегічного рівня є хронічна нестача державного фінансування та надмірна залежність від міжнародної донорської підтримки, що ставить під загрозу сталість інституційного механізму, оскільки ключові сервіси для постраждалих часто існують лише в межах короткострокових грантових проєктів. Без переходу на стабільне бюджетне утримання та подолання кадрового дефіциту в органах соціального захисту, стратегічне планування ризикує залишитися сукупністю програмних документів, не підкріплених реальними інструментами захисту людської гідності.

Тому трансформація інституційних стратегій у реальні гарантії безпеки наштовхується на глибоке протиріччя між формальним змістом права та матеріальними умовами його реалізації. Попри нормативну прогресивність та відповідність міжнародним стандартам, національний механізм протидії ГЗН стикається з низкою конституційно значущих викликів, що ставлять під сумнів ефективність державного захисту. Головною проблемою у цьому контексті стає розрив між формальною рівністю, задекларованою у законах, та матеріальною (субстантивною) рівністю, яка потребує активного втручання держави для вирівнювання стартових можливостей і забезпечення безпеки вразливих груп.

Як зазначає А. М. Стіліану [113, с. 11–17], формальне закріплення рівності само по собі не усуває структурної нерівності, що роками вкорінювалася у суспільних відносинах. У правозастосовчій практиці це проявляється через

тотальну економічну залежність багатьох постраждалих від кривдників, що робить конституційне право на свободу від насильства фактично неможливим для реалізації без зовнішньої фінансової допомоги. Відсутність у держави системних механізмів економічної реабілітації жертв перетворює правовий захист на тимчасовий захід, який не вирішує проблему по суті, а лише відтерміновує наступний акт агресії.

Складність доступу до правосуддя виступає ще одним критичним бар'єром, що підриває конституційний принцип рівності. Стигматизація постраждалих, яка досі побутує серед представників правоохоронних органів, призводить до знецінення травматичного досвіду та відмови у відкритті проваджень за відсутності видимих тілесних ушкоджень, що створює ситуацію, за якої жертва психологічного чи економічного насильства залишається поза межами правового поля, оскільки механізми доказування таких деліктів є занадто складними та неадаптованими до специфіки гендерних правопорушень.

Зі свого боку, К. Левченко і Г. Жуковська [112, с. 202–207] слушно акцентують увагу на тому, що матеріальна рівність передбачає активну роль держави у створенні умов для реального захисту, а не лише формальну констатацію прав. Такий підхід вимагає від законодавчої та виконавчої гілок влади впровадження спеціальних компенсаторних інструментів, покликаних нівелювати гендерну асиметрію влади. Без розбудови системи безоплатної правової допомоги, спеціалізованих судово-медичних експертиз та гарантованого соціального житла конституційна модель залишається правовим ідеалом, відірваним від суворих реалій життя постраждалих.

Таким чином, подолання цих викликів можливе лише через перехід до політики позитивних дій, де держава бере на себе відповідальність за усунення соціально-економічних причин насильства. Зміщення акценту з формального судочинства на матеріальну підтримку та психологічне відновлення особи є необхідною умовою для виконання конституційних зобов'язань перед людиною. Лише за умови інтеграції соціального захисту в правову процедуру українська

модель зможе забезпечити реальну недоторканність гідності та рівність прав, що проголошені найвищою цінністю держави.

Слід зазначити, що проблема зловживання механізмом примирення сторін у справах про ГЗН створює глибоку суперечність між приватною автономією волі та публічним обов'язком держави. У національній судовій практиці значна частина проваджень за статтею 126-1 КК України та справами про легкі тілесні ушкодження припиняється через примирення, що часто стає наслідком тиску, економічної залежності або залякування потерпілої особи, що породжує фундаментальне конституційне питання: чи може приватна згода сторін нівелювати публічний інтерес держави у захисті людської гідності та забезпеченні невідворотності покарання за системні порушення прав людини.

Практика Європейського суду з прав людини, зокрема у справах *Oruz v. Turkey* [32] та *Volodina v. Russia* [114], чітко вказує на те, що держава несе позитивну відповідальність за захист особи навіть у випадках, коли жертва формально відмовляється від претензій або відкликає заяву. ЄСПЛ наголошує, що домашнє насильство не є виключно приватною справою, оскільки воно підриває загальні засади правопорядку та людську гідність. Таким чином, українська модель, яка тривалий час розглядала такі правопорушення як справи приватного обвинувачення, входить у прямий конфлікт із міжнародними зобов'язаннями щодо ефективного розслідування та превенції насильства.

Наведене свідчить про нагальну потребу посилення публічного елемента у переслідуванні за систематичне та ГЗН. Держава повинна виступати активним суб'єктом обвинувачення, який продовжує процес незалежно від зміни позиції потерпілої особи, якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що відмова від захисту спричинена страхом або нерівним розподілом влади. Обмеження можливості примирення в таких категоріях справ є необхідним кроком для реалізації ст. 3 Конституції України, де захист життя та здоров'я особи ставиться вище за формальні процедурні компроміси, що лише консервують ситуацію насильства.

Утвердження публічного характеру обвинувачення у справах про ГЗН забезпечує сталість правового захисту та запобігає безкарності, яка стимулює рецидиви. Тільки через обмеження інституту примирення у випадках, де порушено фундаментальні права людини, можна досягти субстантивної рівності та реального захисту гідності. Отже, наведена трансформація кримінального процесу перетворює право на безпеку з особистого вибору на гарантований державою стандарт, що не залежить від маніпуляцій чи зовнішнього тиску на вразливу сторону правовідносин.

Ситуація збройного конфлікту радикально трансформує архітектуру захисту прав людини, виводячи на передній план Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» [115]. У цьому контексті конституційні гарантії стикаються з новими викликами, які Ю. Романченко та інші [116, с. 34–41] кваліфікують як фактори різкого підвищення латентності сексуального насильства та критичного ускладнення процесів документування злочинів. Екстремальні умови воєнного стану створюють нові форми інтерсекційної вразливості, де гендерна належність поєднується зі статусом внутрішньо переміщеної особи, перебуванням в окупації або втратою економічних ресурсів, що вимагає від держави специфічних алгоритмів реалізації позитивних зобов'язань.

Тут виникає особливий конституційний, що полягає у пошуку балансу між вимогами національної безпеки та безумовним захистом прав людини. Ст. 64 Конституції України чітко встановлює межі обмежень прав і свобод, визначаючи недоторканність гідності та захист від жорстокого поводження як абсолютні цінності, що не підлягають звуженню навіть у період дії воєнного стану, й означає, що заходи національної безпеки повинні інтегрувати гендерно чутливі підходи, забезпечуючи постраждалим доступ до правосуддя та реабілітації в умовах, коли традиційні інституційні механізми працюють у режимі обмежених ресурсів.

Інтеграція положень Резолюції 1325 [117] у національну правову систему стає інструментом зміцнення конституційного ладу, оскільки участь жінок у процесах прийняття рішень та секторі безпеки посилює стійкість держави до зовнішніх загроз. Доказовий підхід дослідників підтверджує, що ігнорування гендерного

аспекту під час війни призводить до консервації насильницьких практик у постконфліктний період. Таким чином, конституційна модель протидії насильству в умовах війни трансформується у стратегію всеохопної безпеки людини, де захист від гендерно зумовлених посягань визнається невід'ємним складником національної оборони та соціальної згуртованості.

У цьому контексті фундаментальна реалізація конституційних засад протидії ГЗН неможлива без валідного інформаційного підґрунтя, що робить проблему недостатності статистики та моніторингу критичним викликом для правової системи. Хоча Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» [2] прямо передбачає збір гендерно дезогрігованих даних, практична реалізація цієї норми стикається з розпорошеністю відомостей між різними відомствами. Відсутність єдиного аналітичного центру призводить до того, що дані Національної поліції України, Міністерства охорони здоров'я України та органів соціального захисту часто не корелюються між собою, створюючи фрагментарну картину, яка не відображає реального масштабу латентного насильства.

І. Берніелл і Л. Берніелл [118, с. 22–29] обґрунтовано зазначають, що без достовірної та повної статистики неможливо об'єктивно оцінити ефективність існуючого правового механізму та якість виконання державою своїх позитивних зобов'язань. Обмеженість доступу до відкритих даних та відсутність уніфікованих методик моніторингу заважають проведенню глибокого наукового аналізу та розробці стратегій, заснованих на доказах, що створює умови для прийняття управлінських рішень, які базуються на припущеннях, а не на реальних потребах постраждалих, що суттєво гальмує поступ у напрямку досягнення субстантивної рівності та надійного захисту людської гідності.

Відсутність інтегрованої системи моніторингу також нівелює можливість відстежувати ефективність судового розгляду та реальну дієвість обмежувальних приписів. У ситуації, коли державні інституції не володіють повнотою інформації про динаміку правопорушень, конституційний принцип невідворотності покарання та превенції стає декларативним. Таким чином, створення єдиного державного

реєстру випадків ГЗН з чіткими критеріями верифікації є безальтернативною умовою для розбудови прозорої та дієвої системи національної безпеки людини.

Таким чином, на основі викладеного слід зазначити, що підсумковий аналіз функціонування національної моделі протидії ГЗН в Україні свідчить про завершення етапу формування багаторівневої системи, що об'єднує конституційний фундамент, спеціалізоване законодавство та кримінально-правові механізми, й доповнюється адміністративно-превентивними заходами, соціально-реабілітаційними інструментами та розгалуженою інституційно-координаційною моделлю. Ключовим досягненням сучасної реформи є успішна інтеграція міжнародних стандартів, зокрема Стамбульської конвенції, що зумовило криміналізацію систематичного насильства, впровадження інституту заборонних приписів та стратегічне планування на державному рівні.

Попри нормативну прогресивність, практична реалізація моделі виявляє суттєві прогалини, пов'язані із фрагментарністю виконання законодавчих приписів та короткостроковістю захисних заходів. Проблеми доказування латентних форм агресії, як-от психологічного чи економічного тиску, часто залишають постраждалих без реальної підтримки правосуддя. Регіональна нерівність у доступі до спеціалізованих сервісів та недостатня матеріалізація принципу рівності вказують на те, що формальні юридичні гарантії ще не трансформувалися у повсюдну безпекову інфраструктуру, яка б забезпечувала захист гідності незалежно від соціально-економічного контексту.

Українська модель на поточному етапі характеризується нормативною зрілістю, проте демонструє брак повної інституційної стабільності. Для подолання виявлених дефіцитів критично необхідним є посилення публічного інтересу у переслідуванні за гендерно зумовлені правопорушення, що передбачає відмову від надмірного використання інституту примирення сторін у випадках систематичної агресії, що забезпечить пріоритет конституційних цінностей життя та здоров'я над процесуальною автономією волі в умовах нерівного розподілу влади між учасниками конфлікту.

Подальше вдосконалення системи потребує розширення строків дії захисних приписів та уніфікації статистичних даних через створення єдиного аналітичного центру моніторингу ГЗН. Пропонована централізація інформації забезпечить можливість прогнозування ризиків та оцінки реальної ефективності державного реагування. Одночасно актуальним завданням постає інтеграція «воєнного аспекту» у правову модель, що враховує специфіку документування та розслідування насильства, вчиненого в умовах збройного конфлікту, де вразливість особи набуває інтерсекційного характеру.

Кінцевою метою реформування має стати перехід від формальної до матеріальної рівності, де держава бере на себе активну роль у створенні умов для повної реабілітації та незалежності постраждалих вимагає не лише юридичних санкцій, а й системного фінансування соціальних програм, подолання стигматизації та підвищення правосвідомості як державних службовців, так і суспільства в цілому. Лише за такої умови конституційні засади протидії насильству набудуть субстантивного наповнення, гарантуючи кожній людині реальну недоторканність її гідності та свободи.

Удосконалення конституційної моделі протидії ГЗН потребує переходу до системної інтеграції прав людини в кожен елемент державної архітектури. На нормативному рівні критично необхідним є закріплення ГЗН як специфічної форми дискримінації та грубого порушення прав людини безпосередньо у правозастосовчій доктрині, що передбачає утвердження абсолютного пріоритету гідності та недоторканності особи над будь-якими концепціями «традиційних цінностей» чи сімейної автономії, й перетворює конституційні принципи рівності на імперативні вказівки для судів, зобов'язуючи їх оцінювати кожен акт насильства через призму системного пригнічення, а не як ізольований побутовий конфлікт.

Рівень позитивних зобов'язань вимагає відходу від декларативності на користь жорсткого стандарту відповідальності держави. Держава несе обов'язок не лише формально криміналізувати діяння, а й активно запобігати, захищати, розслідувати, карати та відновлювати порушені права з належною ретельністю. Будь-яка бездіяльність правоохоронних органів, ігнорування повідомлень про

погрози або судовий формалізм повинні автоматично визнаватися порушенням конституційних зобов'язань держави, що створює правовий механізм, де неефективність системи превенції стає підставою для юридичної відповідальності державних інституцій перед постраждалою особою.

Впровадження жертвоцентричного стандарту передбачає перебудову всієї процедури правового захисту навколо потреб і безпеки постраждалих, що охоплює безумовне забезпечення безоплатної правової допомоги, розгалуженої мережі притулків та довгострокових соціально-психологічних послуг як гарантованих державою благ. Мінімізація вторинної віктимізації стає обов'язковим процесуальним критерієм, що вимагає впровадження спеціальних гарантій для вразливих груп (дітей, осіб з інвалідністю, ВПО) та виключення практик, які змушують потерпілу особу знову переживати травму під час слідчих дій, що трансформує правосуддя з карального інструменту на механізм комплексної реабілітації особистості.

Реалізація комплексного підходу 4Р (запобігання, захист, кримінальне переслідування, політика) вимагає узгодженості всіх державних політик, де профілактика розглядається як бюджетно підкріплений обов'язок, а не лише інформаційна кампанія. Міжвідомча координація має базуватися на єдиних стандартах збору даних та участі громадянського суспільства у моніторингу ефективності заходів. Міжнародний нагляд (зокрема через механізми GREVIO) виступає зовнішнім гарантом підсилення відповідальності держави, забезпечуючи постійний аудит національної моделі. Тільки через синергію цих чотирьох рівнів конституційна модель України зможе досягти субстантивної стійкості, перетворивши захист від ГЗН на невід'ємну частину національної безпеки.

Таким чином, національна модель протидії ГЗН в Україні ґрунтується на конституційних принципах, розвинутій законодавчій базі та практиці її застосування. Водночас її ефективність значною мірою залежить від узгодженості нормативного регулювання, інституційної спроможності та якості правозастосування, що зумовлює необхідність подальшого удосконалення відповідного механізму.

2.4. Інституційний елемент конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах ЄС

Європейська правова думка трансформувала сприйняття ГЗН із сукупності розрізнених деліктів у фундаментальну категорію правового аналізу, що базується на визнанні системної природи порушень прав людини. У цій парадигмі насильство виступає не випадковим актом агресії, а прямим наслідком історично сформованого та соціально відтворюваного дисбалансу влади між статями, й ґрунтується на розумінні того, що формальна нейтральність законодавства часто ігнорує реальні умови вразливості, тому європейська наука акцентує увагу на подоланні структурної нерівності, яка закорінена у патріархальних соціальних інститутах та культурних стереотипах.

Еволюція від формально-юридичного до субстантивного розуміння рівності відображає відмову від концепції «однакового ставлення» на користь «справедливого результату». У європейській юриспруденції матеріальна рівність вимагає від держави врахування реального розподілу владних ресурсів у приватній та публічній сферах, оскільки однакове застосування норм до суб'єктів із кардинально різним рівнем захищеності лише консервує існуючу дискримінацію, що створює теоретичне підґрунтя для впровадження спеціальних правових механізмів, які компенсують фактичну нерівність, забезпечуючи постраждалим реальний доступ до правосуддя та соціальних гарантій незалежно від їхнього економічного чи соціального статусу.

Центральним елементом цієї моделі виступає концепція позитивних зобов'язань держави, де ГЗН розцінюється як прояв інституційного збою в системі захисту прав людини. Правова доктрина ЄС, спираючись на практику ЄСПЛ, стверджує, що держава стає співвідповідальною за акти насильства, якщо її органи виявляють пасивність або ігнорують гендерну специфіку злочину. Таким чином, ГЗН у європейському вимірі виступає маркером якості демократичного ладу: ефективність правової системи визначається здатністю держави ідентифікувати та

демонтувати приховані механізми домінування, що робить захист гідності особи безумовним пріоритетом над приватними чи корпоративними інтересами.

У працях провідних європейських і міжнародних дослідників, таких як С. Волбі [118, с. 107–119] та Дж. Гірн [119, с. 212–219], ГЗН концептуалізується як фундаментальний інструмент підтримання патріархального соціального порядку, й має системний характер і безпосередньо впливає з інституційних форм дискримінації, де насильство виступає не випадковим збоєм у поведінці індивіда, а механізмом відтворення асиметрії влади. Л. Келлі [120, с. 169–185] доповнює цей аналіз концепцією «континууму насильства», обґрунтовуючи взаємозв'язок між повсякденним приниженням та тяжкими злочинами, що вимагає від правової системи цілісного сприйняття безпеки особи як безперервного стану захищеності в усіх сферах життя.

Саме ці доктринальні напрацювання заклали інтелектуальний фундамент для радикальної переорієнтації правових систем держав-членів ЄС. Завдяки працям С. Фредман [121] та Р. Рубіо-Марін [122, с. 162–167] відбувся перехід від вузького «реактивного кримінального реагування» до комплексної моделі позитивних обов'язків держави. Окреслений підхід, втілений у стратегії 4Р (запобігання, захист, кримінальне переслідування, політика), покладає на державні інституції відповідальність за превентивну зміну соціальних стандартів. Відтепер держава зобов'язана не лише карати за скоєне, а й активно демонтувати гендерні стереотипи, які легітимізують агресію, що перетворює право на захист із формальної норми на реальний соціальний актив.

Формування наднаціональних стандартів, зокрема через механізми Стамбульської конвенції та Директив ЄС, виступає гарантом того, що захист від ГЗН стає уніфікованою вимогою для всіх держав-членів. Така інтеграція наукової думки у правотворчу практику створює середовище, де правова норма функціонує як інструмент соціальної інженерії, спрямований на викорінення структурних причин нерівності. Отже, сучасна європейська модель забезпечує перетворення приватного болю постраждалих на об'єкт публічного захисту та системної державної опіки, утверджуючи недоторканність гідності як вищу правову цінність.

У результаті ГЗН у європейській доктрині концептуалізується як фундаментальне порушення основоположних прав на людську гідність, особисту недоторканність та свободу від жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження, що в поєднанні з його кваліфікацією як прояву системної дискримінації за ознакою статі вимагає від держав виходу за межі виключно карального реагування. Окреслене розуміння трансформує проблему насильства на об'єкт комплексного міжгалузевого та міжсекторального регулювання, де правовий захист базується на синергії превенції, соціальної підтримки та юридичної відповідальності, забезпечуючи перехід до моделі субстантивної рівності, що слугує фундаментом для сучасних конституційно-правових механізмів у державах-членах ЄС, чії практичні моделі репрезентують різноманітність правових традицій та інструментів реалізації позитивних зобов'язань держави у сфері безпеки людини.

Інституційний елемент конституційно-правового механізму протидії ГЗН охоплює систему органів державної влади та інших суб'єктів, наділених повноваженнями у сфері запобігання, виявлення, припинення та реагування на відповідні правопорушення. Ефективність функціонування зазначеного механізму значною мірою залежить не лише від наявності відповідних інституцій, але й від рівня їх координації, спеціалізації та спроможності забезпечувати комплексний підхід до протидії насильству.

За функціональним призначенням у державах-членах ЄС можна виокремити кілька основних типів інституцій, що формують механізм протидії ГЗН:

1. Це органи виконавчої влади, які визначають державну політику, координують національні стратегії, розподіляють фінансування та здійснюють моніторинг ефективності заходів.

2. Правоохоронні органи, які виконують функцію первинного реагування, фіксації факту насильства, оцінки ризику, застосування термінових обмежувальних заходів і передачі матеріалів до органів правосуддя.

3. Суди, які ухвалюють захисні приписи, вирішують кримінально-правові та цивільно-правові наслідки насильства, зокрема питання опіки над дітьми, користування житлом, заборони контакту чи наближення.

4. Спеціалізовані органи та координаційні центри, які акумулюють експертизу, проводять навчання, формують методичні стандарти та контролюють міжвідомчу взаємодію.

5. Соціальні служби, притулки, кризові центри й консультаційні установи, які забезпечують практичну підтримку потерпілих, без якої юридичний захист часто залишається декларативним.

У науковому вимірі доцільно класифікувати європейські інституційні моделі не за географічною ознакою, а за домінантним способом організації державного реагування. Першою є централізована координаційна модель, характерна для Швеції, у якій головний акцент зроблено на стратегічному управлінні, національній політиці гендерної рівності, системній підготовці фахівців і діяльності спеціалізованих знанневих центрів. Її сутність полягає в тому, що протидія насильству сприймається як довгостроковий напрям державної політики, а не як суто кримінально-правова реакція на окремий випадок. Другою є спеціалізована модель, репрезентована Іспанією, де ключовим елементом виступають спеціалізовані суди, органи прокуратури, координаційні структури та інструменти оцінки ризиків. Зазначена модель вирізняється високим рівнем професійної концентрації знань і процедурною адаптацією правосуддя до специфіки ГЗН. Третьою є мережева модель, характерна для Португалії, у якій основний акцент зроблено на поєднанні державних і недержавних суб'єктів, притулків, служб екстреного розміщення, консультаційних центрів, соціальних служб і правоохоронних органів у єдину систему підтримки потерпілих. Додатково можна виокремити судово-захисну федеративну модель, притаманну Німеччині, де важливе місце посідають швидкі цивільно-правові захисні приписи, заборона контакту, виселення кривдника та поступовий перехід до загальнонаціонального права на захист, консультування й підтримку.

Ключовою ознакою європейських моделей є їх інтегрований характер. Їх успішність визначається не ізольованою діяльністю поліції, суду чи соціальної служби, а здатністю цих інституцій діяти синхронно: поліція має оперативно ідентифікувати ризик, суд – швидко ухвалити захисне рішення, соціальні служби – надати потерпілій безпечний простір і супровід, а спеціалізовані органи – забезпечити методичну єдність, навчання фахівців і моніторинг результатів. Саме тому предметом аналізу виступає не перелік органів, а рівень їх координації, ступінь спеціалізації, якість взаємодії, доступність сервісів для потерпілих і здатність системи запобігати повторному насильству. У цьому полягає принципова відмінність європейського підходу: держава не лише реагує на вже вчинене посягання, а вибудовує інституційну інфраструктуру безпеки, зорієнтовану на раннє виявлення ризиків і відновлення автономії потерпілої особи.

Отже, інституційні моделі держав-членів ЄС характеризуються інтегрованістю, спеціалізацією та орієнтацією на міжвідомчу взаємодію. Їх об'єднує спільна логіка, відповідно до якої ГЗН розглядається як порушення основоположних прав людини, що потребує не лише кримінального покарання, а й скоординовані системи захисту, соціальної підтримки, правничої допомоги, оцінки ризиків і довгострокової превенції. Відмінності між моделями полягають у тому, який інституційний елемент є провідним:

- 1) У Швеції – стратегічна координація та знання політика;
- 2) В Іспанії – спеціалізоване правосуддя;
- 3) У Португалії – мережа підтримки потерпілих;
- 4) У Німеччині – швидкий судовий захист і поступове формування суб'єктивного права на допомогу.

Інституційна система протидії ГЗН в Україні є нормативно визначеною та охоплює широке коло суб'єктів, зокрема органи виконавчої влади, Національну поліцію України, суди, органи прокуратури, соціальні служби, центри безоплатної правничої допомоги, заклади охорони здоров'я, заклади освіти, служби у справах дітей, органи місцевого самоврядування, притулки, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги та громадські організації. Наведена структура формально

відповідає сучасному розумінню багаторівневої моделі протидії насильству, оскільки поєднує правозастосовний, соціальний, медичний, освітній і превентивний напрями. Водночас її ефективність залежить не від самої наявності цих суб'єктів, а від того, наскільки узгоджено вони діють у конкретній ситуації загрози.

Функціональна взаємодія українських інституцій має будуватися за логікою безперервного захисного маршруту потерпілої особи: первинне звернення або повідомлення про насильство має спричиняти швидке реагування поліції, оцінку ризиків, застосування термінового заборонного припису за наявності підстав, інформування соціальних служб, надання медичної, психологічної та правничої допомоги, а за необхідності – розміщення у безпечному місці. Суди, у свою чергу, мають забезпечувати подальший захист через обмежувальні приписи, вирішення пов'язаних сімейних і цивільних питань, а також притягнення винних до юридичної відповідальності. У наведеній моделі кожна інституція виконує окрему функцію, однак результат досягається лише за умови їх узгодженої дії, без перекладання відповідальності на інший орган або на саму потерпілу особу.

Проблемним аспектом української моделі залишається розрив між нормативною визначеністю системи та практичною якістю її функціонування. Насамперед ідеться про недостатню координацію між поліцією, соціальними службами, медичними установами, судами й органами місцевого самоврядування. У практиці це може проявлятися у несвоєчасному обміні інформацією, відсутності єдиної оцінки ризику, дублюванні повноважень, формальному перенаправленні потерпілої між установами та неоднаковій якості допомоги в різних територіальних громадах. Особливо вразливими є випадки психологічного, економічного та сексуального насильства, де доказування складніше, а потреба у спеціалізованій підготовці правоохоронців, суддів, соціальних працівників і медиків є особливо високою.

Ще одним недоліком є недостатній рівень спеціалізації інституцій. На відміну від іспанської моделі, де спеціалізоване правосуддя концентрує кримінальні та пов'язані цивільні аспекти справ про насильство, в Україні такі справи часто

розглядаються в межах загальних процедур, без належного врахування гендерної специфіки, повторюваності насильства, залежності потерпілої від кривдника, ризику вторинної віктимізації та зв'язку між безпекою жінки і безпекою дітей. Відсутність сталої спеціалізації також знижує якість індивідуальної оцінки ризиків і ускладнює формування єдиної правозастосовної практики. У результаті система може реагувати на окремих інцидент, але не завжди ідентифікує насильство як тривалий патерн контролю, примусу й приниження.

Слабкою ланкою залишається і сервісна інтеграція. Наявність притулків, мобільних бригад, центрів соціально-психологічної допомоги та громадських ініціатив не завжди формує для потерпілої зрозумілий і доступний маршрут захисту. В окремих громадах ресурси можуть бути обмеженими, спеціалісти – перевантаженими, а допомога – фрагментарною. Наведене створює ризик, що потерпіла особа формально має право на захист, але фактично не отримує достатньої підтримки для виходу з ситуації насильства: безпечного житла, психологічного супроводу, правничої допомоги, фінансової автономії та захисту дітей. Саме тому інституційне вдосконалення має стосуватися не лише правових процедур, а й реальної доступності сервісів.

Отже, інституційна система України є нормативно визначеною, однак потребує підвищення рівня координації та ефективності функціонування. Її подальший розвиток має бути спрямований на посилення міжвідомчої взаємодії, запровадження спеціалізованих підходів у поліції, прокуратурі й судах, уніфікацію оцінки ризиків, розвиток кризової інфраструктури, інтеграцію соціальних і правових сервісів, а також створення єдиного захисного маршруту для потерпілої особи. Лише за наведених умов нормативно закріплена система може стати реальною інституційною гарантією конституційних прав на гідність, безпеку, рівність і особисту недоторканність.

Порівняльний аналіз інституційного елементу протидії гендерно зумовленому насильству в державах-членах ЄС та Україні доцільно здійснювати за чотирма критеріями: рівнем централізації, ступенем координації, спеціалізацією та

орієнтацією на потерпілу особу. За рівнем централізації європейські моделі демонструють різні підходи:

- 1) Швеція тяжіє до стратегічно координованої державної політики;
- 2) Іспанія – до спеціалізованої інституційної системи;
- 3) Португалія – до мережевого сервісного підходу;
- 4) Німеччина – до федеративної моделі із сильним судово-захисним компонентом.

Україна формально має багаторівневу систему, однак її централізація часто проявляється переважно на нормативному рівні, тоді як практична реалізація значною мірою залежить від спроможності конкретної громади, органу поліції, суду чи соціальної служби.

За ступенем координації держави-члени ЄС поступово переходять до моделі, у якій різні інституції діють не паралельно, а взаємопов'язано. Найбільш зрілі моделі передбачають єдині протоколи реагування, стандартизовану оцінку ризиків, швидкий обмін інформацією, участь спеціалізованих служб і чітке розмежування відповідальності між суб'єктами. Українська система також містить елементи міжвідомчої взаємодії, однак її практична слабкість полягає у фрагментарності комунікації, нерівномірності сервісів і відсутності повністю інтегрованого маршруту потерпілої особи. У цьому аспекті для України особливо цінними є іспанська модель координації правосуддя й соціального супроводу, португальська модель національної мережі підтримки та шведський підхід до методичної єдності й підготовки фахівців.

За критерієм спеціалізації найбільш показовою є іспанська модель, де створення спеціалізованих судів із питань насильства щодо жінок змінює саму якість правосуддя. Спеціалізація означає не лише окрему назву органу, а наявність підготовлених суддів, прокурорів, поліцейських, соціальних працівників і психологів, здатних ідентифікувати повторюваність насильства, примусовий контроль, психологічну залежність, ризик ескалації та вторинну віктимізацію. Українська модель у цьому питанні залишається менш розвиненою. У цьому контексті хоча окремі суб'єкти мають спеціальні повноваження, повноцінної

інституційної спеціалізації на рівні правосуддя та наскрізної професійної підготовки поки недостатньо. Наведене знижує здатність системи бачити не лише факт правопорушення, а й його гендерно зумовлену природу.

За критерієм орієнтації на потерпілу особу європейські моделі дедалі більше рухаються до жертвоцентричного стандарту, відповідно до якого правова система має мінімізувати повторну травматизацію, забезпечити безпеку, конфіденційність, доступ до інформації, притулку, правничої та психологічної допомоги, а також враховувати інтереси дітей. У цьому вимірі важливими є не лише каральні механізми, а й соціально-захисна інфраструктура. Україна вже має нормативні підстави для такого підходу, однак потребує глибшої інтеграції сервісів, стабільного фінансування, єдиних стандартів допомоги та зміщення акценту з формального прийняття заяви на реальне відновлення безпеки й автономії потерпілої особи.

Таким чином, порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що головна відмінність між розвиненими європейськими моделями та українською системою полягає не у відсутності суб'єктів чи нормативних положень, а в рівні їх функціональної інтеграції. Європейські моделі демонструють перехід до спеціалізованої, координованої та сервісно орієнтованої архітектури, у якій кожна інституція працює на спільний результат – безпеку потерпілої особи та запобігання повторному насильству. Для України першочерговим завданням є не механічне запозичення окремої іноземної моделі, а формування власної інтегрованої системи, що поєднає централізовану координацію, спеціалізовану підготовку, швидкі захисні процедури, доступні сервіси підтримки та реальну міжвідомчу відповідальність за результат.

Отже, європейський досвід демонструє рух до «розумного правосуддя», де право перестає бути лише каральним мечем, а стає комплексною системою опіки. Держави ЄС доводять, що ефективність конституційної моделі визначається не кількістю вироків, а якістю превенції та швидкістю відновлення безпеки особи, й слугує цінним орієнтиром для України, акцентуючи на необхідності спеціалізації інституцій та технологізації захисту як обов'язкових умов досягнення субстантивної рівності.

Аналіз європейського досвіду протидії ГЗН відкриває для України стратегічні орієнтири у трьох фундаментальних площинах, що мають стати основою для системного оновлення вітчизняного правопорядку. На конституційному рівні критично важливим уроком є трансформація розуміння ролі держави, тобто, від пасивного арбітра до активного гаранта безпеки. Досвід Німеччини та Іспанії доводить, що принцип рівності має сприйматися не лише як заборона дискримінації, а як обов'язок держави активно усувати фактичні бар'єри, що заважають реалізації прав, що вимагає закріплення в національній доктрині стандарту позитивних зобов'язань («due diligence»), за яким ефективність правової системи оцінюється здатністю державних інституцій запобігати насильству ще на етапі виникнення перших загроз.

У інституційному розумінні Україна потребує переходу до спеціалізації правосуддя та впровадження «швидких» захисних процедур. Створення за іспанським зразком спеціалізованих судових складів або підрозділів забезпечило б концентрацію експертних знань та єдиний підхід до вирішення кримінальних і цивільних аспектів справ про насильство. Ключовим завданням тут постає скорочення часу реакції на звернення, де юридичне рішення про обмеження контактів кривдника з потерпілою особою має ухвалюватися протягом годин, а не днів, що зробить правовий захист оперативним і реальним, позбавляючи агресора можливості маніпулювати постраждалою особою в період процесуальної невизначеності.

Важливим технологічним уроком для України також є необхідність підсилення формальних заборон дієвими механізмами контролю. Впровадження систем електронного моніторингу наближення до постраждалої особи здатне радикально змінити рівень дотримання заборонних приписів, що переводить відповідальність за безпеку з плечей жертви на правоохоронну систему, що використовує геолокацію для автоматичного реагування на порушення встановленої дистанції. Для України наведене означає перетворення «паперового захисту» на фізичний бар'єр, що унеможливує повторну агресію та знижує рівень латентного страху в суспільстві.

На соціально-сервісному рівні європейські практики вказують на те, що інфраструктура допомоги є обов'язковою умовою реальності конституційних прав, а не додатковим благом. Без мережі доступних притулків, кризових центрів та гарантованої психологічної підтримки правова норма про рівність залишається декларативною. Україна має інтегрувати соціальний супровід безпосередньо в юридичний алгоритм захисту, забезпечуючи постраждалій особі економічну та житлову автономію від агресора, що вимагає уніфікації стандартів надання послуг на всій території країни, щоб рівень захищеності людини не залежав від бюджетної спроможності конкретної територіальної громади.

Шведський досвід «бачення» системного психологічного насильства ставить перед Україною виклик щодо вдосконалення методик доказування. Криміналізація патернів примусового контролю вимагає від вітчизняних правоохоронців та суддів переорієнтації з оцінки ізольованих епізодів на аналіз динаміки взаємин. Впровадження спеціалізованих судово-психологічних експертиз для оцінки «атмосфери страху» дозволить системі правосуддя ідентифікувати латентне насильство, яке руйнує особистість не менше за фізичні атаки, що забезпечить повноту захисту людської гідності як цілісного психофізичного стану.

Фундаментальним уроком також є необхідність налагодження міжвідомчої координації за принципом «єдиного вікна». Синергія дій поліції, медиків, соціальних працівників та юристів, як це демонструє європейська практика, виключає ситуації, коли постраждала особа змушена багаторазово переповідати свою травматичну історію різним відомствам. Створення єдиних протоколів оцінки ризиків та спільних баз даних забезпечить безперервність захисного процесу та унеможливить випадання справ із поля зору правосуддя на різних етапах реагування.

Отже, досвід ЄС підкреслює важливість роботи з кривдниками як невід'ємної частини превенції. Україна має розвивати програми зміни поведінки для агресорів, щоб не лише карати за вчинене, а й запобігати рецидивам через корекцію деструктивних соціальних установок. Таким чином, наведений комплексний підхід, де репресивні заходи поєднуються з виховною та реабілітаційною роботою, є

єдиним шляхом до створення безпечного соціального середовища, вільного від гендерних упереджень.

Завершальним висновком для України стає розуміння того, що правосуддя у справах ГЗН має бути жертвоцентричним за своєю суттю. Кожна зміна в законодавстві чи структурі органів повинна оцінюватися через призму того, чи додає вона безпеки конкретній людині. Імплементация європейських уроків дозволить вітчизняній моделі вийти за межі формального виконання міжнародних зобов'язань і стати дієвим інструментом утвердження конституційного ладу, де людина, її життя і гідність є найвищою соціальною цінністю.

Таким чином, на основі викладеного слід зазначити, що досвід держав-членів ЄС показує, що ефективна протидія ГЗН ґрунтується на створенні інклюзивної інфраструктури безпеки, що забезпечує юридичну відповідальність агресора разом з гарантіями соціальної автономії та негайного фізичного захисту постраждалої особи. Україна повинна сприймати європейську модель як цілісну систему державних зобов'язань, що включає спеціалізоване правосуддя, технологічний моніторинг та жертвоцентричні протоколи доказування.

Висновки до розділу 2

1. Узагальнено досвід європейських країн щодо протидії гендерно зумовленому насильству свідчить про поступовий перехід від репресивного підходу до комплексної стратегії, що включає превенцію, захист постраждалих, ефективне розслідування та покарання, на основі якого визначено, що основою цієї моделі є інтеграція принципів прав людини, недискримінації та жертвоцентричності, що забезпечує державну відповідальність за належну охорону приватного автономного життя. З'ясовано, що врахування інституційного досвіду ЄС надасть можливість здійснити виявлення ключових напрямків вдосконалення української правової системи, зокрема через посилення ролі місцевого самоврядування та чітке розмежування компетенцій.

2. Узагальнено, що порівняльно-правовий аналіз моделей Іспанії, Швеції, Португалії та Німеччини засвідчує формування в державах-членах ЄС спільної конституційно-правової логіки, за якої гендерно зумовлене насильство розглядається не як приватний чи побутовий конфлікт, а як порушення гідності, рівності, безпеки, особистої недоторканності та права на ефективний захист. Установлено, що результативними є моделі, у яких нормативне регулювання поєднується з інституційною спеціалізацією, міжвідомчою координацією, сервісною підтримкою потерпілих, оцінюванням ризиків і превенцією. Визначено, що іспанська модель вирізняється спеціалізацією та ризик-орієнтованим підходом; шведська – превенцією, системним знанням і підготовкою фахівців; португальська – мережею підтримки й офіційним статусом потерпілої особи; німецька – швидкими захисними приписами та переходом до суб'єктивного права на захист, консультування й підтримку. Доведено, що для України доцільним є не механічне запозичення окремої моделі, а поєднання найбільш ефективних елементів: спеціалізованої координації, єдиної системи оцінювання ризиків, доступу до кризових сервісів, захисту дітей, підготовки фахівців і невідкладного відмежування кривдника від потерпілої особи. Пропонований підхід здатний перевести національну систему від фрагментарного реагування до цілісної конституційно-правової політики захисту людської гідності, безпеки та фактичної рівності.

3. Узагальнено, що національна модель протидії гендерно зумовленому насильству в Україні має сформоване конституційне підґрунтя, оскільки базується на пріоритеті людської гідності, життя, безпеки, рівності, особистої недоторканності та права на ефективний захист. Установлено, що положення Конституції України, спеціального законодавства та Кримінального кодексу України формують багаторівневу систему реагування, яка охоплює криміналізацію систематичного насильства, термінові заборонні приписи, соціально-психологічну допомогу, правничий захист і стратегічне планування державної політики. Доведено наявність розриву між нормативною зрілістю цієї моделі та її практичною реалізацією, що проявляється у недостатній координації суб'єктів, нерівномірному доступі до сервісів у регіонах, складності доказування психологічного й економічного насильства, надмірному використанні примирення сторін та нестачі

єдиної системи статистичного моніторингу. Обґрунтовано, що подальше вдосконалення має здійснюватися через посилення позитивних зобов'язань держави, жертвоцентричний підхід, стабільне фінансування спеціалізованих служб, розвиток механізмів оцінки ризиків, обмеження формального примирення у справах про систематичне насильство та інтеграцію воєнного аспекту в систему захисту потерпілих. Отже, ефективна протидія гендерно зумовленому насильству в Україні має розглядатися як складова конституційної політики захисту людської гідності, фактичної рівності та безпеки, а не лише як окремий напрям кримінально-правового чи соціального реагування.

4. Установлено, що європейська доктрина протидії гендерно зумовленому насильству ґрунтується на переході від формально-карального реагування до комплексної конституційно-правової моделі, у якій насильство розглядається як прояв структурної нерівності, порушення людської гідності, особистої недоторканності та фактичної рівності. Встановлено, що в державах-членах ЄС ефективність такої моделі визначається не лише наявністю правових норм, а насамперед якістю інституційної взаємодії, рівнем спеціалізації органів, доступністю соціальних сервісів, стандартизованою оцінкою ризиків і здатністю держави діяти превентивно. Обґрунтовано, що європейські інституційні моделі мають різні організаційні акценти: шведська модель орієнтована на стратегічну координацію та знаннєву політику, іспанська – на спеціалізоване правосуддя, португальська – на мережеву підтримку потерпілих, німецька – на швидкий судовий захист і формування права на допомогу. Для України значущим визначено не механічне запозичення окремого зразка, а створення власної інтегрованої системи, що поєднує спеціалізовану підготовку суб'єктів, швидкі захисні процедури, електронний контроль, єдині протоколи оцінки ризиків, доступні кризові сервіси, роботу з кривдниками та реальну міжвідомчу відповідальність за результат. Зазначене спрямоване на перехід від фрагментарного реагування до сталої жертвоцентричної політики, у межах якої захист від гендерно зумовленого насильства визнається складовою конституційної безпеки, субстантивної рівності та охорони людської гідності.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

3.1. Імплементация положень Стамбульської конвенції як напрям удосконалення конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству в Україні

Стамбульська конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами є першим міжнародно-правовим документом, який системно інтегрує питання протидії ГЗН в комплексний правовий механізм. Вона встановлює універсальні стандарти щодо захисту фундаментальних прав людини, зокрема права на життя, особисту недоторканність та свободу від насильства, розглядаючи їх як непорушні права, що потребують пильного забезпечення державою [123].

Аналіз Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами у світлі сучасної юрилінгвістики та конституційної доктрини констатує її засадничу роль як першого міжнародно-правового інструмента, що детермінує комплексний правовий стандарт захисту прав людини через призму гендерно чутливого підходу. Генезис цього акта зумовлений необхідністю подолання системної дискримінації та латентного характеру домашнього насильства, що тривалий час розцінювалося як «сфера приватного автономного життя», а не як порушення публічного порядку. Вона запроваджує інноваційний алгоритм «4Р» (запобігання, захист, кримінальне переслідування, політика), який виступає концептуально важливим механізмом реалізації позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення безпеки особи та корелює з принципом верховенства права.

З позицій юридичної техніки та лінгвістичної експертизи, текст конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами демонструє високу дефінітивну дисципліну, чітко

розмежовуючи категорії «наси́льство стосовно жінок» та «домашнє наси́льство», що надасть змогу забезпечити однозначність правового регулювання. Втім, процес апроксимації положень конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами у національне законодавство України виявив певну колізійність норм, зокрема у частині термінологічної відповідності поняття «гендер» традиційним правовим конструкціям, що потребує ретельного герменевтичного тлумачення для запобігання хибним інтерпретаціям. Обґрунтованим видається твердження про те, що імплементація Стамбульської конвенції не лише створює правові запобіжники проти насильства, а й виступає інструментом трансформації правосвідомості, детермінуючи перехід від каральної парадигми до превентивно-захисної.

Аналіз імплементації Стамбульської конвенції крізь призму конституційно-правової доктрини виявляє фундаментальну трансформацію змісту позитивних зобов'язань держави у сфері захисту прав людини. Генезис цього процесу корелює з приписами ст. 3 Конституції України, яка утворює життя, здоров'я, честь і гідність особи як найвищу соціальну цінність. Ратифікація цього міжнародного інструмента виступає засадничим чинником переходу від формального визнання рівноправності до субстантивної моделі забезпечення безпеки особи, де держава бере на себе роль активного гаранта захисту від приватного свавілля.

Зокрема, Ю. Градиська [124, с. 55–56] зазначає, що ратифікація Стамбульської конвенції інтерпретується як стратегічний інструмент матеріалізації принципу людської гідності, а також обґрунтовує, що гідність виступає не лише етичною категорією, а й засадничою нормою конституційного ладу, яка детермінує обов'язок держави формувати таку інституційну архітектуру, що унеможливи́ває приватне свавілля. Крізь призму зазначеного, захист від насильства переходить із площини приватного конфлікту в площину публічно-правового обов'язку держави, що цілком корелює з антропоцентричним вектором Конституції України.

У контексті принципу верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України) імплементація положень Стамбульської конвенції детермінує необхідність дотримання стандарту правової визначеності, що знаходить відображення у

системному вдосконаленні кримінально-правових норм, що виступають інструментом легітимації права на недоторканність приватного життя. Уточнення диспозицій статей КК України у відповідність до правового співвідношення Стамбульської конвенції сприяє реалізації конституційної вимоги щодо індивідуалізації відповідальності та невідворотності покарання за посягання на фізичну та психічну цілісність індивіда.

Зокрема, у наукових пошуках Дж. Р. Колбо, Е. Х. Блейклі, Д. Енглман, викладених у [125, с. 285–292], пропонується глибинне розуміння статусу дитини як суб'єкта, що зазнає впливу насильства. Він обґрунтовує, що стан «свідка насильства» є формою посягання на психічну цілісність дитини, що детермінує потребу в особливому судовому захисті, що вимагає відходу від механічного застосування принципу паритету прав батьків у тих випадках, де безпека та психічне здоров'я дитини опиняються під загрозою через дії кривдника.

Досліджуючи межі втручання держави у сферу приватного автономного життя, В. Стоянова [126, с. 16–23], зокрема у контексті аналізу сутності верховенства права та доктрини прав людини, акцентує увагу на принципі правової визначеності як запобіжнику від дискреційного свавілля. Впровадження міжнародних стандартів детермінує перехід до концепції «належної обачності» («due diligence»), що означає, що виконання приписів ст. 3 Конституції України вимагає від правоохоронної та судової систем не лише формальної наявності норм, а й ефективного алгоритму реагування, який би враховував специфічну вразливість потерпілих від ГЗН.

З огляду на вимоги юридичної техніки, конституційно-правовий аспект імплементації передбачає гармонізацію міжгалузевих інститутів захисту прав потерпілих. Впровадження механізмів термінових заборонних приписів корелює з функцією держави щодо оперативного реагування на загрози правам людини, що є концептуально важливим для забезпечення дієвості конституційних гарантій безпечного середовища. У вказаному аспекті судова практика, орієнтована на стандарти ЄСПЛ, стає релевантним джерелом тлумачення конституційних норм щодо захисту від нелюдського поводження.

Важливим аспектом конституціоналізації положень Стамбульської конвенції виступає забезпечення рівності прав жінок і чоловіків (ст. 24 Конституції України) через подолання структурної нерівності. Запровадження спеціалізованих правових засобів захисту для осіб, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, не вбачається порушенням принципу рівності, а, навпаки, виступає засобом досягнення фактичного паритету, детермінованого особливою вразливістю певних соціальних груп, що підтверджує соціальну місію права як регулятора, що враховує об'єктивні контексти життєдіяльності людини.

Процес імплементації Стамбульської конвенції у вітчизняне законодавство виступає багатоаспектною трансформацією правової системи, що детермінує перехід від декларативних норм до дієвих механізмів захисту. Генезис цієї реформи пов'язаний із системним оновленням засадничих актів, насамперед Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, а також закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». У вказаному аспекті ключову роль відіграє подолання латентності насильства через запровадження чіткої дефінітивної бази, що корелює з міжнародними стандартами.

Аналізуючи оновлену парадигму кримінального законодавства, О. Володіна і В. Тітова [127, с. 442–443] стверджують, що криміналізація домашнього насильства є безальтернативним кроком для забезпечення конституційного права на недоторканність особи, а також наголошують на тому, що попередня латентність таких злочинів була зумовлена дефектністю процесуальних алгоритмів. Оновлення норм Кримінального кодексу України виступає релевантною відповіддю на вимогу держави захищати життя та здоров'я індивіда від будь-яких форм агресії, незалежно від сфери їхнього прояву.

Поряд із цим, концептуально важливою є реформа розділу Кримінального кодексу України про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності. Апроксимація норм до вимог Стамбульської конвенції призвела до впровадження моделі «добровільної згоди». Тому слід зробити висновок про те, що відсутність активного супротиву більше не є підставою для звільнення від відповідальності, що

докорінно змінює вектор доказування у кримінальному процесі, а також забезпечує реалізацію соціальної місії права щодо захисту тілесної автономії особи.

Крізь призму зазначеного, особливої уваги потребує інституційна спроможність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо надання захисту. Конституційний принцип поділу влади передбачає, що законодавче закріплення прав потерпілих повинно підкріплюватися належною виконавчою процедурою. Створення розгалуженої мережі центрів допомоги та шелтерів є формою матеріалізації конституційного права на соціальний захист і піклування, що безпосередньо впливає з обов'язку держави утверджувати права і свободи людини.

Поза тим, на сучасному етапі розвитку доктрини гостро постає питання герменевтичної апроксимації термінологічного апарату Конвенції до національної правової традиції. Вбачається за необхідне підкреслити, що використання поняття «гендер» у законодавстві України має тлумачитися як інструмент ідентифікації специфічних ризиків насильства, а не як замах на традиційні конституційні цінності, що забезпечує збалансоване поєднання міжнародних стандартів із національним правопорядком, що є засадничою умовою легітимності правових новел.

Зокрема, Ю. Бугайко [128] порушує критичне питання щодо апроксимації термінологічного апарату Стамбульської конвенції. Вона доводить, що запровадження категорії «гендер» у вітчизняне законодавче поле потребує суворої дефінітивної дисципліни для запобігання семантичним колізіям із традиційними конституційними конструкціями. Точність правничої термінології у цьому контексті виступає запорукою однозначності правозастосування та сприяє реалізації принципу юридичної визначеності при захисті прав вразливих соціальних груп.

Пропозиція щодо вдосконалення алгоритму правозастосування полягає у запровадженні обов'язкової конституційної експертизи законопроектів у сфері протидії насильству на предмет їх відповідності принципу пропорційності. Обґрунтованим видається твердження про те, що обмеження прав кривдника

(наприклад, через виселення з житла) є правомірним лише за умови превалювання інтересу захисту життя та здоров'я потерпілої особи, що сприяє неухильному дотриманню конституційного балансу приватних та публічних інтересів.

Тому слід наголосити, що імплементація Стамбульської конвенції виступає каталізатором оновлення конституційного ладу України в частині посилення антропоцентричності права. Виконання державою своїх позитивних зобов'язань у цій сфері є свідченням її відданості європейському вектору розвитку та спроможності забезпечити правовий порядок, у якому гідність людини є недоторканою не лише на папері, а й у реальній правозастосовчій практиці.

Системний аналіз інституційної складової імплементації Стамбульської конвенції детермінує розгляд механізмів моніторингу не як формальної процедури звітування, а як засадничого інструменту верифікації реального стану захищеності прав людини. На сучасному етапі розвитку доктрини публічного права функціонування багаторівневої системи контролю виступає гарантом переходу від декларативного визнання норм до їхньої фактичної матеріалізації у правозастосовчій практиці. Генезис цієї моделі зумовлений потребою у створенні динамічного міжнародно-правового фільтра, який забезпечує постійну адаптацію національного законодавства до мінливих викликів у сфері протидії ГНЗ та домашньому насильству.

Центральну детермінанту в архітектурі цього контролю посідає GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence), що є автономним експертним органом, чий правовий статус визначено положеннями глави IX Стамбульської конвенції. Мандат GREVIO охоплює здійснення об'єктивної та безпристрасної оцінки законодавчих ініціатив, інституційних спроможностей та адміністративних практик держав-учасниць. У контексті юридичної герменевтики діяльність цієї групи експертів формує автентичне тлумачення стандартів Стамбульської конвенції, що корелює з принципом «належної обачності» («due diligence») та виступає релевантним критерієм оцінки виконання державою своїх позитивних зобов'язань.

Юридична природа GREVIO виявляється у синергії фахового аудиту та стратегічного рекомендаційного впливу на правову систему. Залучення до складу групи провідних фахівців у галузях конституційного, кримінального права та кримінології забезпечує міждисциплінарний характер моніторингу, що є концептуально важливим для опрацювання складної природи насильства, а також виключає суб'єктивізм при оцінюванні та сприяє формуванню щільного термінологічного поля, у межах якого національні правові дефекти ідентифікуються крізь призму універсальних антропоцентричних цінностей.

Функціональний алгоритм моніторингу базується на циклічних оціночних раундах, які зобов'язують державу до ґрунтовної рефлексії над власною правовою системою шляхом подання національних доповідей, що вимагає від органів державної влади детальної дескрипції судової практики, статистичних показників та ефективності захисних приписів. Важливим запобіжником проти викривлення інформації виступає інститут альтернативних (тіньових) звітів неурядових організацій, що створює умови для змагальності та об'єктивності, забезпечуючи всебічне висвітлення реального стану дотримання прав потерпілих у позавідомчому аспекті.

Підсумковий оціночний звіт GREVIO, попри відсутність прямого імперативного характеру, відіграє роль авторитетного джерела «м'якого права», що детермінує вектор подальшої еволюції національного законодавства. Висновки експертів формують стандарт правової визначеності, на який орієнтуються національні суди та правоохоронні органи при інтерпретації норм щодо протидії насильству. У вказаному аспекті рекомендації GREVIO виступають каталізатором законотворчих змін, оскільки їх ігнорування створює передумови для констатації порушень прав людини на рівні Європейського суду з прав людини, що безпосередньо впливає на міжнародно-правову репутацію держави.

Для правової системи України взаємодія з механізмом GREVIO є екзистенційно важливою у контексті апроксимації вітчизняного законодавства до європейського правопорядку. Моніторингові процедури сприяють детекції системних лакун у правозастосуванні, зокрема щодо належної фінансової

детермінації мережі спеціалізованих служб підтримки та міжвідомчої координації поліції і соціальних служб, що стимулює трансформацію каральної парадигми правосуддя у превентивно-захисну, де головним критерієм ефективності закону виступає не лише факт винесення вироку, а й створення безпечного середовища, вільного від будь-яких проявів дискримінації та латентного насильства.

Таким чином, механізм моніторингу та звітності, закріплений Стамбульською конвенцією, виконує подвійну функцію: з одного боку, він є інструментом міжнародного контролю за дотриманням державами-учасницями взятих зобов'язань, а з іншого – виступає каталізатором внутрішніх правових і інституційних реформ. Для України це означає можливість не лише формального виконання положень Стамбульської конвенції, а й поступового формування сталого, ефективного та людиноцентричного конституційно-правового механізму протидії ГЗН.

Незважаючи на ратифікацію Стамбульської конвенції та імплементацію низки релевантних законодавчих актів, процес її повної та ефективної реалізації в правовому полі України характеризується як складний, багаторівневий та детермінований сукупністю структурних, доктринальних і соціально-організаційних дефектів. Окреслені проблеми мають системний характер, що підтверджує наукову тезу, відповідно до якої формальна апроксимація національних норм до міжнародних стандартів автоматично не гарантує їхньої належної матеріалізації у правозастосовчій діяльності без відповідної трансформації інституційної пам'яті та правосвідомості суб'єктів владних повноважень.

Однією з фундаментальних перешкод на шляху імплементації положень Стамбульської конвенції постає внутрішня колізійність та недостатня дефінітивна конкретизація окремих форм ГЗН у галузевому законодавстві. Хоча запровадження статті 126-1 Кримінального кодексу України виступає засадничим кроком у криміналізації домашнього насильства, її диспозиція містить надмірну кількість оціночних понять, що суттєво ускладнює процес доказування, насамперед у частині верифікації психологічного та економічного тиску. Дефіцит чітких юридичних

критеріїв систематичності та інтенсивності заподіяної шкоди зумовлює неоднаковість судової практики, детермінуючи ризик формалізму та правового нігілізму з боку правоохоронної системи.

Крім того, значний сегмент деліктів, ідентифікованих Стамбульською конвенцією як суспільно небезпечні, зокрема, сталкінг, переслідування з використанням цифрових технологій та різноаспектне кібернасильство, досі позбавлений системного закріплення в особливій частині Кримінального кодексу України, що нівелює правовий захист потерпілих у цифровому просторі та свідчить про незавершеність процесу гармонізації законодавства з вимогами Стамбульської конвенції щодо комплексності кримінально-правової репресії. Крізь призму зазначеного, релевантною вбачається розробка спеціальних складів злочинів, що враховували б сучасні способи порушення недоторканності приватного життя.

Окрему наукову та практичну проблему становить фрагментарність гармонізації норм у сферах соціального забезпечення, освіти та охорони здоров'я, що безпосередньо корелює з ефективністю превентивних заходів, передбачених статтями 15–16 Стамбульської конвенції. Відсутність нормативно закріплених алгоритмів міжгалузевої взаємодії нівелює системність державної стратегії запобігання насильству, перетворюючи її на сукупність ізольованих заходів. Обґрунтованим видається твердження про необхідність створення єдиного координаційного механізму, який забезпечував би безперервність супроводу особи від моменту виявлення ризику до повної реабілітації.

Стамбульська конвенція базується на парадигмі інтегрованого підходу, згідно з якою протидія ГЗН вимагає синергії дій органів правопорядку, юстиції, соціального захисту та інститутів громадянського суспільства. В українському правовому ландшафті цей принцип реалізується лише частково, що зумовлено дефіцитом уніфікованих протоколів взаємодії між суб'єктами владних повноважень. На практиці зазначене призводить до дублювання функцій або, навпаки, до виникнення зон безвідповідальності, де постраждала особа залишається віч-на-віч із правовим хаосом на різних етапах кримінального провадження чи отримання допомоги.

Суттєвим детермінантом низької ефективності правозастосування залишається недостатній рівень спеціалізованої підготовки посадових осіб органів місцевого самоврядування та служб соціальної підтримки. Брак знань щодо психології травми та динаміки насильства призводить до вторинної віктимізації потерпілих, що продукує глибоку недовіру до державних інституцій. У вказаному аспекті професійна етика та кваліфікація кадрів виступають не менш важливими чинниками, ніж буква закону, адже саме на рівні первинного контакту вирішується доля легітимності всього механізму захисту.

Додатковим деструктивним фактором виступає хронічне недофінансування інфраструктури спеціалізованої допомоги, зокрема, кризових центрів, шелтерів та мобільних бригад соціально-психологічної підтримки, що обмежує реалізацію права потерпілих на безпечне середовище, гарантованого статтею 18 Стамбульської конвенції, що стає особливо критичним в умовах правового режиму воєнного стану та різкого зростання кількості вразливих категорій населення. Матеріальна детермінація прав людини є обов'язковою умовою їхньої реальності, без якої будь-яка правова норма залишається декларативною.

Поряд із інституційними перешкодами, значний вплив на результативність імплементації мають стійкі соціокультурні стереотипи, що продовжують формувати толерантність до насильства в суспільстві. Збереження архаїчних уявлень про психологічний або економічний тиск як про «сферу приватного автономного життя», що не потребує втручання публічної влади, прямо суперечить правовому співвідношенню Стамбульської конвенції. Остання розглядає насильство як грубе порушення фундаментальних прав людини та загрозу публічному порядку, що вимагає активної превентивної та каральної ролі держави.

Редукція звернень потерпілих за правовою допомогою часто зумовлена страхом соціальної стигматизації, економічною залежністю від агресора та скептичним ставленням до спроможності правоохоронної системи надати дієвий захист. Недостатність системної комунікаційної політики та освітніх ініціатив обмежує процес формування нульової толерантності до насильства як соціальної норми. Крізь призму герменевтичного підходу, право має не лише карати, а й

виховувати, трансформуючи застарілі соціокультурні коди у цінності безпеки та взаємоповаги.

Ефективна реалізація положень Стамбульської конвенції є неможливою без функціонування верифікованої системи статистичного обліку та аналізу, що прямо передбачено її вимогами. Проте в Україні збір даних щодо випадків гендерно зумовленого насильства залишається фрагментарним та позбавленим методологічної цілісності. Відсутність централізованої бази даних, де акумулювалася б інформація від поліції, судів та соціальних служб, унеможливує проведення глибокого моніторингу та порівняльного аналізу динаміки правопорушень.

Таким чином, зазначені дефекти аналітичного забезпечення суттєво ускладнюють оцінку реальної результативності імplementованих норм та стримують перехід до доказової державної політики у сфері безпеки. Обмежене використання інструментів прогнозування ризиків не дозволяє формувати випереджальні превентивні стратегії, що є концептуально важливим для правової держави. Отже, подолання зазначених проблем вимагає комплексного підходу, а саме, від уточнення юридичних дефініцій до повної перебудови системи інституційної взаємодії та статистичного контролю.

Комплексна імplementація Стамбульської конвенції вимагає системної дескрипції правових та інституційних перетворень, що базуються на антропоцентричній парадигмі захисту прав людини. Генезис цього процесу детерміновано необхідністю подолання фрагментарності національного законодавства та побудови цілісної архітектури безпеки, де кожна нормативна новела корелює з принципом «належної обачності» («due diligence»), що передбачає не лише зміну диспозицій окремих статей, а й повну трансформацію методології правозастосування, що виступає концептуально важливим для реалізації позитивних зобов'язань держави.

Першочерговим вектором реформи постає вдосконалення дефінітивної дисципліни у Кримінальному кодексі України, насамперед у частині конкретизації ознак домашнього насильства (ст. 126-1 КК). Обґрунтованим видається твердження

про необхідність відходу від оціночних суджень на користь чітко верифікованих критеріїв психологічного та економічного тиску, що мінімізує суб'єктивізм слідчого та судді. Ретельна юридико-лінгвістична експертиза термінологічного апарату, на важливості якої акцентує Ю. Бугайко [128], забезпечує правову визначеність та запобігає колізійному тлумаченню норм, що є засадничою умовою дієвості кримінально-правової репресії.

Апроксимація національного права до стандартів Конвенції вимагає криміналізації специфічних форм агресії, як-от переслідування (сталкінг) та кібернасильство, що досі позбавлені належної уваги законодавця. Впровадження окремих складів злочинів за вказані діяння відповідає правовому співвідношенню Стамбульської конвенції та сприяє повноті правового захисту особи в цифровому просторі, що детермінує потребу в доповненні Особливої частини Кримінального кодексу України нормами, що враховують специфіку використання інформаційно-комунікаційних технологій для приниження гідності або обмеження волі потерпілих.

Суттєвим елементом комплексного підходу є перебудова системи інституційної взаємодії через запровадження уніфікованих протоколів «мультидисциплінарної відповіді». Ст. 7 та 18 Стамбульської конвенції встановлюють обов'язок держави забезпечити скоординованість дій правоохоронних органів, соціальних служб та медичних установ. На сучасному етапі розвитку доктрини релевантною постає розробка міжвідомчих інструкцій, які б чітко закріплювали «шлях постраждалої особи» – від моменту фіксації виклику до повної реабілітації, виключаючи ситуації процесуальної бездіяльності або дублювання функцій суб'єктами владних повноважень.

Особливої уваги потребує трансформація процесуальних алгоритмів у частині застосування термінових заборонних приписів (ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»). Правозастосовча практика має орієнтуватися на презумпцію пріоритету безпеки потерпілої особи над правом кривдника на володіння житлом, що корелює з позицією Ю. Градиської [124, с. 55–56] щодо матеріалізації принципу людської гідності як найвищої конституційної

цінності та вимагає від працівників поліції високого рівня підготовки у сфері методології оцінки ризиків летальності.

Інституційна спроможність держави прямо детермінована створенням спеціалізованих підрозділів у структурі судової влади та органів прокуратури. Спеціалізація суддів у справах про гендерно зумовлене насильство виступає інструментом подолання гендерних стереотипів та вторинної віктимізації під час судового розгляду, що сприяє формуванню професійного середовища, здатного до глибокого герменевтичного тлумачення норм Стамбульської конвенції крізь призму захисту вразливих груп, що є концептуально важливим для відновлення довіри до системи правосуддя.

Важливим компонентом реформи постає модернізація системи статистичного контролю та збору даних (ст. 11 Стамбульської конвенції). Фрагментарність існуючих обліків нівелює можливість проведення глибокого моніторингу та прогнозування ризиків. Створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства з автоматизованим обміном даними між Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України та Міністерством охорони здоров'я України виступає запобіжником проти латентності правопорушень, що забезпечує прозорість державної політики та стає базою для доказового планування превентивних стратегій.

У площині сімейного права імплементація Стамбульської конвенції вимагає ревізії підходів до визначення місця проживання дитини у випадках, коли один із батьків вчиняв насильство. Як обґрунтовують у своєму дослідженні Дж. Р. Колбо, Е. Х. Блейклі, Д. Енглман [125], статус дитини як свідка насильства має визнаватися формою безпосереднього посягання на її психічну цілісність, що детермінує відхід від формального паритету прав батьків у судовому процесі на користь принципу «найкращих інтересів дитини», що передбачає повне усунення ризиків повторної травматизації.

Ефективність імплементації неможлива без належної фінансової детермінації мережі спеціалізованих служб підтримки. Держава зобов'язана закріпити на законодавчому рівні сталі механізми бюджетного фінансування шелтерів та

кризових центрів, що відповідає вимогам статей 22–24 Стамбульської конвенції. Доступність таких сервісів у кожній територіальній громаді виступає гарантом реальності прав людини, перетворюючи юридичні гарантії на матеріальний захист для осіб, які опинилися в ситуації життєвої небезпеки. Тому пропонується:

1. Доповнити статтю 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» новим пунктом 4-1 такого змісту: «4-1) цифрове насильство – форма домашнього насильства або насильства за ознакою статі, що полягає в умисному використанні електронних комунікацій, інформаційно-комунікаційних систем, цифрових платформ, засобів геолокації, облікових записів, програмного забезпечення або інших цифрових технологій для переслідування, контролю, залякування, приниження, шантажу, незаконного поширення персональних даних чи приватної інформації, обмеження волевиявлення або створення загрози безпеці постраждалої особи». Пропоноване доповнення усуває прогалину щодо цифрового виміру ГЗН і надає правоохоронним органам, судам та соціальним службам чітку нормативну основу для реагування на онлайн-переслідування, контроль через цифрові засоби, незаконне поширення персональних даних і цифровий шантаж.

2. Викласти пункт 14 частини першої статті 1 цього Закону в такій редакції: «14) психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, примусовий контроль, ізоляцію, контроль у репродуктивній сфері, а також такі самі діяння, вчинені з використанням електронних комунікацій, цифрових платформ або інших інформаційно-комунікаційних технологій, якщо вони викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе, обмеження волевиявлення або шкоду психічному здоров'ю». Пропонована редакція зберігає чинну логіку статті 1, але конкретизує примусовий контроль і цифрову форму психологічного насильства.

3. Доповнити Закон новою статтею 6-1 «Міжвідомча взаємодія суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» такого змісту: «Стаття 6-1.

Міжвідомча взаємодія суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

1) Суб'єкти, визначені статтею 6 цього Закону, здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на основі єдиного міжвідомчого алгоритму реагування, що включає: прийняття повідомлення про насильство; первинну оцінку ризиків; невідкладне припинення насильства; направлення постраждалої особи до служб підтримки; забезпечення доступу до правничої, медичної, психологічної та соціальної допомоги; передачу інформації до Реєстру; судовий захист; контроль за виконанням захисних заходів.

2) Уповноважений підрозділ Національної поліції України невідкладно, але не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту фіксації факту домашнього насильства або насильства за ознакою статі, передає інформацію про такий випадок відповідному структурному підрозділу з питань соціального захисту населення, службі у справах дітей — якщо постраждалою особою є дитина або дитина стала свідком насильства, а також центру з надання безоплатної правничої допомоги.

3) Суб'єкти, що надають соціальні послуги, протягом двадцяти чотирьох годин з моменту отримання інформації про випадок насильства здійснюють первинну оцінку потреб постраждалої особи та забезпечують її направлення до відповідних загальних або спеціалізованих служб підтримки.

4) Повторне опитування постраждалої особи різними суб'єктами допускається лише у випадках, коли це є необхідним для захисту її прав або безпеки. Під час міжвідомчої взаємодії суб'єкти зобов'язані запобігати вторинній віктимізації, дотримуватися конфіденційності та забезпечувати пріоритет безпеки постраждалої особи.

5) Порядок міжвідомчої взаємодії суб'єктів затверджується Кабінетом Міністрів України та має містити стандартизований алгоритм дій для Національної поліції України, прокуратури, судів, органів соціального захисту, служб у справах дітей, закладів охорони здоров'я, центрів безоплатної правничої допомоги та спеціалізованих служб підтримки».

4. Доповнити статтю 16 Закону частиною 2-1 такого змісту: «2-1. Реєстр забезпечує автоматизований міжвідомчий обмін даними між суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з метою оцінки ризиків, запобігання повторному насильству, контролю за виконанням термінових заборонних і обмежувальних приписів, направлення постраждалих осіб до служб підтримки та моніторингу результативності державної політики у цій сфері. Внесенню до Реєстру підлягають відомості про форму насильства, наявність цифрового компоненту, результати оцінки ризиків, застосовані спеціальні заходи, направлення до служб підтримки, судові рішення та факти невиконання захисних заходів». Чинна стаття 16 уже визначає Реєстр як автоматизовану інформаційно-комунікаційну систему і прямо пов'язує його з попередженням повторних випадків, наданням допомоги, обліком і координацією суб'єктів. Запропонована редакція деталізує, які саме дані мають забезпечувати реальну координацію.

5. Доповнити частину другу статті 25 Закону новим пунктом 4 такого змісту: «4) заборона використовувати електронні комунікації, цифрові платформи, облікові записи, засоби геолокації або інші цифрові технології для контактування з постраждалою особою, її розшуку, переслідування, контролю, поширення інформації про неї або створення загрози її безпеці». Пропоноване доповнення необхідне, оскільки чинна частина друга статті 25 передбачає залишення місця проживання, заборону входу та заборону контактувати з постраждалою особою, але не деталізує цифрові способи контролю й переслідування.

6. Доповнити статтю 25 Закону частиною 5-1 такого змісту: «5-1. Якщо до закінчення строку дії термінового заборонного припису постраждала особа, її представник, орган опіки та піклування або інший уповноважений суб'єкт звернувся до суду із заявою про видачу обмежувального припису, дія термінового заборонного припису може бути продовжена уповноваженим підрозділом Національної поліції України до ухвалення судом рішення, але не більше ніж на десять діб, за умови наявності високого ризику повторного насильства». Пропоноване доповнення закриває проміжок між поліцейським реагуванням і

судовим захистом. Наразі терміновий заборонний припис виноситься строком до 10 діб, а обмежувальний припис видається судом на строк від одного до шести місяців.

Таким чином, слід наголосити, що запропонований комплексний підхід спрямований на демонтаж системних бар'єрів у захисті прав людини. Поєднання суворої дефінітивної дисципліни, інституційної координації та об'єктивного статистичного моніторингу виступає каталізатором оновлення правопорядку. Тільки за умови реалізації всіх зазначених компонентів Стамбульська конвенція стане не просто запозиченим міжнародним текстом, а реальним інструментом утвердження гідності особи, що є свідченням зрілості української правової держави та її відданості європейському вектору розвитку.

3.2. Оптимізація нормативного елементу конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству

Гармонізація національного механізму протидії ГЗН із конституційними стандартами держав-членів Європейського Союзу виступає фундаментальним вектором модернізації вітчизняного правопорядку. Цей процес детермінований необхідністю переходу від реактивної моделі кримінального переслідування до комплексної стратегії субстантивної рівності. У сучасному конституційному дискурсі утвердження людиноцентричності вимагає від держави виконання позитивних зобов'язань щодо створення безпекового середовища, де захист людської гідності виступає концептуально важливим пріоритетом. Як зазначають Т. Волошанівська [129–131], Г. Журавльова [132], а також О. Уварова і М. Ясеновська [133], ГЗН має розглядатися як специфічна форма дискримінації за ознакою статі, що не лише порушує права конкретної особи, а й відтворює структурну нерівність у приватній та публічній сферах, зокрема, у надзвичайних ситуаціях (наприклад, правовий режим воєнного стану). Крізь призму зазначеного, національна правова доктрина має трансформуватися від формального визнання прав до створення дієвих гарантій їхньої реалізації, що корелює з принципами правової держави. Системний зв'язок між конституційними цінностями та

галузевим законодавством забезпечує цілісність правового регулювання, мінімізуючи ризики правозастосовного волюнтаризму.

Трансформація правового розуміння ГЗН зумовлює його кваліфікацію не як латентної «приватної справи», а як грубого порушення фундаментальних прав людини та форми дискримінації. Європейська модель ґрунтується на принципі «належної обачності» («due diligence»), що зобов'язує державні інституції діяти превентивно для запобігання посяганням на фізичну та психічну недоторканність особи, а також виключає пасивність правоохоронної системи та забезпечує перехід до стратегії «4Р», яка охоплює запобігання, захист, переслідування та комплексну політику. Слід наголосити, що деприватизація агресії виступає інструментом руйнування патріархальних стереотипів, які тривалий час детермінували толерування насильства в українському суспільстві. Поряд із цим, інституційне зміцнення правоохоронних органів у цій сфері сприяє реалізації міжнародних стандартів захисту вразливих груп населення.

Конституційні стандарти захисту в межах Ради Європи формуються через динамічне тлумачення ЄКПЛ у практиці ЄСПЛ. Відсутність спеціальної норми про ГЗН у тексті ЄКПЛ компенсується через право на життя та заборону катувань, що накладає на державу обов'язок проводити ретельні та швидкі розслідування. Неefективність державної реакції на акти насильства розглядається як порушення позитивних зобов'язань, що детермінує виникнення міжнародно-правової відповідальності. У вказаному аспекті судова практика України має апроксимуватися до правових позицій ЄСПЛ, зокрема у справах «Oruz v. Turkey» та «Volodina v. Russia», де акцентовано увагу на системності державного невтручання. Релевантне застосування цих прецедентів забезпечить високий рівень правового захисту потерпілих від системної агресії.

Стамбульська конвенція виступає засадничим чинником уніфікації стандартів, кодифікуючи вимоги щодо жертвоцентричного правосуддя. У вказаному аспекті доступ постраждалих до засобів захисту не корелює з їхньою готовністю бути процесуальним інструментом обвинувачення. Навпаки, державні механізми мають бути спрямовані на мінімізацію ризиків повторної віктимізації та

враховувати вразливість осіб, що зазнали впливу латентної агресії. Доцільно акцентувати увагу на тому, що ратифікація цього інструменту в Україні створила нормативне підґрунтя для впровадження обмежувальних приписів та термінових заборонних приписів, що виступає концептуально важливим кроком у забезпеченні негайної безпеки особи, що перебуває під загрозою фізичного або психологічного тиску.

Правопорядок Європейського Союзу розглядає протидію ГЗН крізь призму Хартії основних прав ЄС, яка забезпечує людиноцентричну основу для всіх політик Союзу. Ст. 2–3 Хартії гарантують право на фізичну недоторканність, що зобов'язує держави-члени забезпечувати реальний захист від домашнього насильства. Бездіяльність органів влади в контексті системної дискримінації за ознакою статі кваліфікується як порушення наріжних принципів рівності. Слід зауважити, що конституційні суди держав-членів ЄС все частіше використовують положення Хартії як безпосереднє джерело права для скасування норм, що не відповідають критерію правової визначеності, що детермінує необхідність для України здійснювати постійний моніторинг відповідності національних актів конституційному доробку Суду ЄС.

Принцип гендерного мейнстрімінгу, закріплений у статті 8 Договору про функціонування ЄС, передбачає інтеграцію стандартів рівності в усі сфери державного управління, що вимагає від національного законодавця розробки міжсекторальних протоколів превенції та забезпечення координації між правоохоронними, соціальними та медичними службами, що сприяє подоланню фрагментарності державних заходів та формує системний механізм реагування на виклики ГЗН. Прикметно, що ефективність такої координації зумовлена наявністю єдиної бази даних та чітких алгоритмів взаємодії, що виключає дублювання функцій суб'єктами протидії. Крім того, професійна підготовка кадрового складу правоохоронних органів має включати розвиток соціальних навичок для коректної комунікації з потерпілими.

Вторинне право ЄС, зокрема Директива 2012/29/ЄС, встановлює мінімальні стандарти підтримки жертв злочинів, що виступає інструментом гарантування

правової визначеності. Держава зобов'язана забезпечити потерпілим доступ до спеціалізованих служб, притулків та безоплатної правової допомоги. Орієнтація на ці стандарти дозволяє забезпечити перехід від формального декларування прав до їхньої фактичної реалізації в межах національної правової системи. Необхідно констатувати, що впровадження системи оцінки ризиків на ранніх етапах звернення потерпілої особи сприяє превенції тяжких наслідків ГЗН. Водночас забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних є обов'язковою умовою довіри громадян до державних інституцій.

Відповідно до Директиви Європейського Парламенту і Ради 2010/41/ЄС [134], яка передбачає застосування принципу рівного підходу до чоловіків та жінок у сфері індивідуальної трудової та підприємницької діяльності, держава зобов'язана забезпечити рівні можливості для жінок і чоловіків у трудовій сфері, що, зокрема, має значення для попередження економічної залежності жінок від кривдників у випадках ГЗН. Тому Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/41/ЄС є важливим інструментом для усунення економічної дискримінації за ознакою статі, що часто є однією з основних перепон для втечі потерпілих від насильства і доступу до правової допомоги та ресурсів.

Директива Ради 2000/78/ЄС щодо встановлення рівноправного поводження у сфері зайнятості і професійної діяльності [135] надає державам-членам ЄС зобов'язання щодо недопущення дискримінації за ознакою статі при працевлаштуванні, що включає і забезпечення рівного доступу до безпечних умов праці для жінок, зокрема тих, що постраждали від домашнього насильства, що також підтверджує необхідність для держави не лише усувати дискримінацію в працевлаштуванні, а й сприяти створенню рівних можливостей для жертв насильства в економічній сфері.

Директива Ради 2004/113/ЄС про імплементацію принципів рівності чоловіків і жінок у доступі до товарів і надання послуг [136] підкреслює важливість забезпечення рівного доступу до послуг для жертв ГЗН, зокрема в сфері медичних, соціальних та правових послуг, що включає створення умов для безперешкодного доступу потерпілих до медичних установ, психосоціальних та юридичних послуг

без дискримінації за ознакою статі, що є важливим кроком у сприянні реабілітації та відновленню потерпілих від насильства.

Згідно з Директивою Ради 79/7/ЄЕС про поступове запровадження принципу однакового підходу до чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення [137], всі зміни в соціальній політиці повинні враховувати гендерну рівність, що забезпечує однакові права для жінок і чоловіків на соціальні виплати та пенсії, що є важливим чинником підтримки фінансової автономії потерпілих від ГЗН, й може стати основою для втечі від агресора та відновлення економічної незалежності.

Отже, застосування наведених Директив сприяє створенню правових механізмів, що зменшують економічну залежність жінок від кривдників, забезпечують рівний доступ до послуг і соціальних гарантій, а також запобігають дискримінації за ознакою статі в різних сферах життя, що має безпосереднє значення для ефективної протидії ГЗН.

Проте конституційно-правовий механізм захисту в європейських державах виключає формалізм у кваліфікації діянь. Пріоритет фундаментальних прав людини над будь-якими формами приватної автономії вимагає від правозастосовних органів активного втручання навіть у ситуації відсутності прямої заяви потерпілої особи, що детерміновано розумінням ГЗН як структурного механізму відтворення нерівності, що потребує проактивного державного втручання. Обґрунтованим видається твердження про те, що держава не може посылатися на недоторканність приватного життя, якщо в його межах вчиняються протиправні дії проти гідності особи. У цьому контексті дискреція органів поліції має бути обмежена чіткими конституційними критеріями захисту життя та здоров'я людини.

Апроксимація українського законодавства до стандартів ЄС вимагає імплементації технологічних інструментів моніторингу та створення спеціалізованих судових складів. Ефективність захисного механізму визначається не лише нормативною зрілістю, а й швидкістю трансформації конституційних гарантій у конкретні заходи безпеки. Системна інтеграція міжнародних стандартів виступає запорукою невідворотності відповідальності за посягання на особисту

недоторканність. Доречно відзначити, що цифровізація процесів фіксації доказів у справах ГЗН сприяє об'єктивізації розслідування та зменшує психологічне навантаження на жертву. Разом із тим, створення спеціалізованих центрів надання допомоги (на кшталт Барнахус) забезпечує комплексний підхід до реабілітації потерпілих.

На сучасному етапі розвитку доктрини гармонізація національного права з європейським правопорядком виступає гарантом незворотності демократичних перетворень. Утвердження принципів Хартії основних прав ЄС та Стамбульської конвенції в національній практиці сприяє зміні соціальних моделей поведінки та подоланню гендерних стереотипів, що виступає засадничим чинником утвердження правової держави, де людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю. Вбачається за необхідне підкреслити, що конституційний лад України має бути стійким до зовнішніх та внутрішніх викликів, пов'язаних із дискримінаційними практиками. Лише через глибинну ціннісну трансформацію правової системи можливе досягнення повної сумісності з європейським конституційним простором.

Отже, враховуючи концептуальні засади європейського конституціоналізму, висвітлюю ключові проблеми гармонізації національного механізму протидії ГЗН із релевантними стандартами держав-членів ЄС слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку доктрини ключовою проблемою виступає дефіцит ціннісної конвергенції між вітчизняною правозастосовною практикою та європейським людиноцентричним підходом. Традиційне сприйняття насильства як «сфери приватного автономного життя» детермінує пасивність суб'єктів протидії, що прямо суперечить конституційному принципу поваги до людської гідності. Гармонізація у цьому контексті потребує не просто механічної імплементації директив, а глибокої трансформації правосвідомості, де безпека особи визнається вищим пріоритетом за недоторканність сімейного вогнища у випадках агресії. Системний розрив між формальним законодавством та фактичним толеруванням латентного насильства детермінує необхідність перегляду стандартів втручання держави у «приватні» конфлікти.

Окрім того, неузгодженість національних процесуальних норм із принципом «належної обачності» («due diligence») створює бар'єри для реалізації позитивних зобов'язань держави. У правопорядках держав-членів ЄС відсутність активної скарги потерпілої особи не виступає легітимною підставою для припинення провадження, якщо існують об'єктивні ознаки загрози життю. Вітчизняна ж система часто демонструє надмірну залежність від волевиявлення вразливої особи, що в умовах психологічного тиску корелює з ризиком уникнення агресором відповідальності. У вказаному аспекті реформа має забезпечити перехід до публічного обвинувачення у справах ГЗН, що виступає інструментом гарантування невідворотності покарання незалежно від суб'єктивного стану жертви.

Проблема інституційної фрагментарності національного механізму зумовлює низьку ефективність міжсекторальної взаємодії, що суперечить європейській стратегії «4Р». Відсутність дієвих протоколів координації між поліцією, соціальними службами та судовою гілкою влади детермінує ситуації, коли захисні заходи залишаються декларативними. У державах-членах ЄС конституційний стандарт захисту реалізується через єдину архітектуру безпеки, де кожна ланка функціонує як елемент цілісної системи. Необхідно констатувати, що без створення єдиного моніторингового центру та спільної бази даних ризиків, національний механізм залишатиметься розрізненим набором повноважень, що не сприяє комплексному захисту потерпілих.

Недостатня правова визначеність у тлумаченні поняття «психологічне насильство» детермінує колізійність норм при кваліфікації діянь. У той час як європейські конституційні стандарти акцентують увагу на недоторканності психічної цілісності, вітчизняна судова практика часто вимагає матеріальних доказів шкоди, які складно фіксувати, що створює умови для безкарності за латентні форми контролю та залякування, що корелює з порушенням права на здоров'я в його широкому розумінні. Доцільно акцентувати увагу на розробці чітких лінгвістичних та юридичних критеріїв ідентифікації психологічної агресії, що забезпечить єдність правозастосування та захист від невидимих, але руйнівних форм насильства.

Відсутність спеціалізованих судових складів та належної підготовки суддівського корпусу виступає суттєвою перепорою на шляху до жертвоцентричного правосуддя. У практиці ЄСПЛ неодноразово наголошувалося, що вторинна віктимізація під час процесу є неприпустимою формою порушення людської гідності. Національна система часто ігнорує специфіку психоемоційного стану жертв ГЗН, що призводить до формалізованого та часом упередженого розгляду справ. Впровадження спеціалізації суддів, аналогічно до досвіду провідних держав ЄС, виступає засадничим чинником забезпечення об'єктивності та емпатичності правосуддя, що безпосередньо впливає на рівень довіри до державних інституцій.

Критичною проблемою є недостатність субстантивних гарантій доступу до безоплатної правової та медичної допомоги для осіб, що зазнали ГЗН. Хоча законодавство містить відповідні декларації, фактична доступність спеціалізованих притулків та експертної підтримки в регіонах залишається вкрай низькою. У сучасних умовах державотворення конституційне право на захист має підкріплюватися належним бюджетним фінансуванням соціальної інфраструктури. Разом із тим, європейський стандарт передбачає негайність надання такої допомоги, тоді як національні процедури часто детерміновані бюрократичними бар'єрами, що робить захист несвоєчасним і неефективним.

Недосконалість юридичної техніки при застосуванні обмежувальних приписів нівелює їхню превентивну функцію, закладену у Стамбульській конвенції. Частота порушень таких приписів через відсутність реального механізму контролю (наприклад, електронного моніторингу) свідчить про дефектність правозастосовного алгоритму. У європейському правовому просторі порушення судового наказу про безпеку розглядається як грубе нехтування конституційним ладом, що тягне за собою негайну і сувору реакцію. Крізь призму зазначеного, національний законодавець має посилити відповідальність за невиконання захисних заходів, перетворюючи їх із формальних документів на реальні інструменти фізичної безпеки особи.

На сучасному етапі розвитку доктрини спостерігається також проблема неузгодженості національної системи збору статистичних даних із критеріями Євростату. Відсутність дегрегованих даних за ознакою статі, віку та характеру відносин між сторонами не дає змоги здійснювати глибокий аналіз генези проблем та ефективності державної політики. Без верифікованої інформаційної бази неможливе стратегічне планування превентивних заходів, що корелює з вимогою ЄС щодо доказовості публічних політик. Системна гармонізація передбачає створення прозорого механізму звітності, який би сприяв об'єктивній оцінці стану протидії ГЗН та забезпечував підзвітність державних органів перед суспільством.

На основі проведеного герменевтичного аналізу та з урахуванням дефіцитів поточної нормативної моделі, пропонується низка стратегічних напрямів гармонізації національного механізму протидії ГЗН із конституційними стандартами держав-членів ЄС.

На нормативному рівні засадничим вектором виступає утвердження ГЗН не як локального конфлікту, а як системного порушення фундаментальних прав людини та прояву дискримінації, що детермінує необхідність внесення змін до преамбули та загальних положень закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», де пріоритет гідності, рівності та недоторканності особи має стати наріжним критерієм правозастосування. У вказаному аспекті апроксимація законодавства забезпечує перехід від формально-процедурного підходу до ціннісно-орієнтованого захисту, що корелює із засадами Хартії основних прав ЄС. Системне закріплення недискримінаційного підходу виступає інструментом руйнування латентних стереотипів, які тривалий час перешкоджали ефективному захисту вразливих груп населення. Разом із тим, це корелює з конституційним принципом пропорційності, де тимчасове обмеження свободи пересування агресора виправдане превенцією тяжкої шкоди життю та здоров'ю потерпілої особи.

На рівні позитивних зобов'язань («due diligence») пріоритетним вектором гармонізації виступає трансформація ролі держави від пасивної фіксації правопорушень до реалізації стратегії проактивного захисту, що детермінує

необхідність переходу від диспозитивного до публічно-правового характеру переслідування за акти ГЗН. Обґрунтованим напрямком реформування у вказаному аспекті є внесення змін до ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України в частині виключення домашнього насильства та суміжних складів злочинів із переліку справ приватного обвинувачення, що виступає фундаментальним інструментом імплементації європейських стандартів, що покладає на державу імперативний обов'язок захисту вразливої особи незалежно від факту подання або відкликання заяви, унеможливаючи використання психологічного тиску на жертву з метою закриття провадження та забезпечуючи невідворотність покарання за посягання на людську гідність. Крізь призму зазначеного, будь-який прояв процесуального формалізму чи інституційної бездіяльності посадових осіб розглядається як дефект правової системи, що породжує міжнародно-правову відповідальність і вимагає утвердження суворих санкцій як запоруки реального конституційного ладу та фізичної безпеки особи.

Жертвоцентричний стандарт детермінує необхідність розбудови архітектури підтримки, де мінімізація вторинної віктимізації стає імперативним процесуальним обов'язком, що у межах апроксимації до положень Стамбульської конвенції вимагає створення спеціалізованої судової вертикалі. Обґрунтованим напрямком реформування виступає доповнення закону України «Про судоустрій і статус суддів» нормами про обов'язкову спеціалізацію суддів з розгляду справ щодо гендерно зумовленого насильства та впровадження інституту судових психологів-асистентів, що виступає засадничим чинником переходу від формального юридичного аналізу до глибокого розуміння циклічності агресії та специфіки посттравматичних станів постраждалих. Поряд із цим, розширення доступу до безоплатної правової допомоги та розбудова мережі спеціалізованих притулків забезпечує субстантивні гарантії захисту вразливих груп, переорієнтовуючи правосуддя від репресивного фокуса на правопорушнику до людиноцентричної опіки над потерпілою особою, що зумовлює відповідність національної системи кращим практикам держав-членів ЄС, де захист інтересів постраждалих є обов'язковим елементом європейського конституційного простору.

Забезпечення правової визначеності вимагає уточнення дефініційного апарату національного законодавства у сфері психологічного та економічного насильства. Слід зауважити, що ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 126-1 Кримінального кодексу України потребують редакційного доопрацювання в частині деталізації ознак «систематичності» та «психологічних страждань». Релевантним кроком виступає встановлення об'єктивних критеріїв оцінки шкоди психічному здоров'ю, що базуються на міжнародних медичних стандартах. У вказаному аспекті чіткість правових норм виступає інструментом обмеження суддівської дискреції та забезпечує рівність громадян перед законом у питаннях захисту їхньої психічної цілісності.

Напрямок інституційної інтеграції передбачає створення національного координаційного органу з питань моніторингу ГЗН із повноваженнями щодо збору дегрегованих статистичних даних за стандартами Євростату. Внесення відповідних змін до профільного законодавства сприяє реалізації вимог ЄС щодо доказовості публічних політик, що виступає концептуально важливим для стратегічного планування ресурсів та оцінки ефективності правоохоронної системи. Системний збір інформації про генезис насильства, соціальний профіль сторін та результативність захисних заходів детермінує можливість своєчасного корегування державних механізмів, що зміцнює конституційні підвалини правопорядку та безпеки людини.

Комплексний підхід «4Р» та узгоджені політики вимагають створення інституційної синергії, де профілактика виступає засадничим обов'язком суб'єктів владних повноважень. Впровадження міжсекторальних протоколів координації, підкріплених внесенням змін до профільного законодавства в частині обов'язкового збору дегрегованих даних за стандартами Євростату, сприяє реалізації вимог щодо доказовості публічних політик. Важливо відзначити, що інтеграція міжнародного нагляду (зокрема, через механізм GREVIO) виступає додатковим чинником підсилення відповідальності держави. Крізь призму зазначеного, лише цілісна система, що охоплює превенцію, захист, покарання та комплексну підтримку,

забезпечує реальну гармонізацію національного механізму з європейським конституційним простором.

Отже, гармонізацію національного механізму протидії ГЗН із правом ЄС доцільно розуміти не як механічне перенесення норм Європейського Союзу у внутрішнє законодавство, а як системне приведення українського правового регулювання, інституційної практики та процедур захисту у функціональну відповідність до європейських стандартів прав людини, рівності, недискримінації та захисту потерпілих. Гармонізація має ширший зміст, ніж імплементація, оскільки охоплює не лише внесення змін до законів, а й узгодження правозастосування, судової практики, адміністративних процедур, статистичного обліку, професійної підготовки фахівців і міжвідомчої координації. Адаптація означає пристосування національних норм до змісту актів ЄС з урахуванням конституційної ідентичності України, структури її правової системи та інституційних можливостей. Імплементація є практичним етапом реалізації гармонізації, що включає транспозицію положень актів ЄС у законодавство, створення процедур їх застосування, підготовку суб'єктів правозастосування та контроль за фактичною дієвістю нових норм. Такий підхід доповнює викладену у тексті тезу про те, що гармонізація не може бути зведена до формального запозичення директив, а має означати трансформацію правосвідомості, процедур і державної практики у напрямі людиноцентричного захисту.

Механізм гармонізації доцільно подати у чотири етапи. Перший етап – нормативний аудит, тобто зіставлення актів ЄС із чинним законодавством України для виявлення прогалин, колізій і сфер неповної відповідності. На цьому етапі перевіряється, чи охоплює українське право всі форми насильства, передбачені європейськими актами, чи існують ефективні процедури захисту, чи закріплено оцінку ризику, чи є належний доступ до служб підтримки, чи збираються порівнювані статистичні дані. Другий етап – транспозиція, тобто внесення конкретних змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», законодавства про безоплатну правничу допомогу,

соціальні послуги, охорону здоров'я та захист персональних даних. Третій етап – інституційна адаптація, що передбачає створення протоколів взаємодії між поліцією, судами, прокуратурою, соціальними службами, медичними установами, кіберполіцією та службами підтримки. Четвертий етап – правозастосування і моніторинг, тобто перевірка того, чи нові норми реально працюють: чи видаються захисні приписи, чи фіксуються цифрові докази, чи застосовується індивідуальна оцінка потреб, чи потерпілі мають доступ до допомоги, чи зменшується повторна віктимізація.

Таким чином, слід зазначити, що гармонізація національного механізму із конституційними стандартами держав-членів ЄС детермінує перехід до стратегії проактивного захисту людської гідності через імплементацію принципів належної обачності та жертвоцентричного правосуддя. Системна трансформація нормативної бази та інституційної архітектури виступає засадничим чинником утвердження субстантивної рівності й забезпечення невідворотності відповідальності за будь-які прояви гендерно зумовленої агресії.

3.3. Інституційний та гарантійний елементи механізму протидії гендерно зумовленому насильству: проблеми та перспективи вдосконалення

Конституційні гарантії захисту осіб, які постраждали від ГЗН, базуються на фундаментальному визнанні людської гідності як найвищої соціальної цінності. Згідно зі ст. 3 Конституції України, саме утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що покладає на органи влади не просто пасивну роль невтручання, а активне позитивне зобов'язання створювати дієві механізми превенції, фізичного захисту та правосуддя. Глибокий зміст цієї норми полягає у тому, що будь-яке посягання на тілесну цілісність чи психічне здоров'я особи внаслідок гендерних стереотипів розцінюється як пряме порушення конституційного ладу. Особливого значення набуває ст. 21, яка проголошує рівність усіх людей у своїй гідності та правах, що в контексті ГЗН означає невід'ємне право потерпілої сторони на визнання її суб'єктності та отримання спеціалізованої

допомоги без будь-якої дискримінації за ознакою статі. Держава, за змістом цих положень, несе відповідальність за створення такого безпечного середовища, де право на життя та здоров'я захищене не лише декларативно, а й через інституційну спроможність правоохоронної системи.

Зокрема, О. Орловський і М. Боднарук [138, с. 130–131] наголошують на тому, що захист від ГЗН є невід'ємною складовою забезпечення антропоцентричного вектору Конституції України, а також стверджують, що державні гарантії мають виходити за межі формальної законності, трансформуючись у реальну безпеку особистості. Конституційний принцип поваги до гідності людини (ст. 3) зобов'язує законодавця створювати такі превентивні механізми, які б унеможливили саму появу насильства, а не лише реагували на його наслідки. У цьому контексті ГЗН розглядається як деструктивний чинник, що руйнує правовий статус особи та нівелює її соціальну цінність. Вони доводять, що гідність є невідчужуваною категорією, тому будь-яке насильство, продиктоване гендерними ролями, становить загрозу самому існуванню правової держави, що вимагає від юридичної системи визнання особливої вразливості постраждалих та впровадження стандартів захисту, що корелюють із міжнародним гуманітарним правом.

Система захисту нерозривно пов'язана з правом на недоторканність особистого і сімейного життя, закріпленим у ст. 32 Конституції. Будь-яке насильство в приватній сфері автоматично припиняє бути «особистою справою» і переходить у площину публічного інтересу, оскільки держава гарантує недоторканність житла та приватного простору кожному громадянину. Судовий захист прав і свобод, передбачений ст. 55, забезпечує кожній постраждалій особі юридичний інструментарій для оскарження бездіяльності посадових осіб або вимоги повного відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Важливим елементом є ст. 24, яка встановлює рівність прав жінок і чоловіків як принцип, що вимагає подолання структурної нерівності. Наведена конституційна норма зобов'язує законодавця впроваджувати спеціальні тимчасові заходи, як-от термінові заборонні приписи, що фактично вирівнюють становище сторін у конфлікті, де одна зі сторін є фізично або економічно вразливішою, що забезпечує

реалізацію конституційного принципу справедливості, де захист жертви переважає над формальною недоторканністю приватної власності агресора.

Зокрема, Г. Христова [139, с. 24–29] акцентує увагу на «позитивних зобов'язаннях» держави, що випливають із конституційного ладу. Згідно з її висновками, органи влади мають обов'язок втручатися у приватну сферу, якщо там відбувається системне порушення прав людини. Вона доводить, що пасивна позиція правоохоронних органів у випадках ГЗН є прямим порушенням ст. 55 Конституції України, оскільки держава повинна не просто визнавати право на захист, а активно гарантувати його через систему спеціалізованих інституцій. Вона також обґрунтовує, що відсутність швидкого реагування на сигнали про насильство фактично означає солідаризацію держави з агресором. Таким чином, ефективність конституційних гарантій прямо залежить від здатності державних інститутів діяти на випередження, забезпечуючи постраждалим безпеку в режимі реального часу.

Натомість, В. Гранкіна і Д. Баранюк [140, с. 58–60] розглядають захист від ГЗН крізь призму ст. 24 Конституції України, а також доводять, що ГЗН є найбільш гострою формою дискримінації, яка консервує ієрархічну нерівність у суспільстві. Її наукова позиція ґрунтується на тому, що конституційна гарантія рівності залишатиметься декларативною доти, доки держава не забезпечить специфічних захисних заходів для груп, що статистично найчастіше потерпають від агресії. Вони наполягають на тому, що рівність перед законом передбачає врахування фактичного стану нерівності, в якому перебуває жертва насильства. Отже, спеціальне законодавство про протидію ГЗН виступає не привілеєм, а необхідним інструментом реалізації конституційного принципу справедливості та подолання системного сексизму в правозастосовній практиці.

Окрім того, спираючись на дослідження Д. Пеплер та інші [141, с. 42–49] щодо процесуальних аспектів захисту постраждалих, можна прийти до висновку, що ст. 129 Конституції України, яка визначає засади судочинства, має інтерпретуватися з урахуванням психотравмуючого стану жертв ГЗН, а також обґрунтовує необхідність запровадження особливих режимів допиту та конфіденційності, щоб уникнути повторної віктимізації під час процесу. Для неї

доступ до правосуддя є не просто формальною можливістю подати заяву, а наявністю таких процедур, які забезпечують реальне відновлення прав потерпілої особи. Д. Пеплер та інші доводять, що право на справедливий суд включає обов'язок держави мінімізувати контакт постраждалої з кривдником, що є прямою реалізацією конституційної гарантії на захист від катувань та нелюдського поводження.

І. Коваленко [142, с. 167–169] піднімає питання балансу між конституційним правом на недоторканність приватного життя (ст. 32) та правом на захист від насильства, а також доводить, що насильство всередині сім'ї чи у приватних стосунках автоматично виводить ці відносини з-під абсолютного захисту права на приватність. Державне втручання у таких випадках є правомірним і необхідним, оскільки безпека людини та її фізична недоторканність мають безумовний пріоритет над автономією житла чи таємницею сімейних обставин. О. Бандурка стверджує, що «приватність» не може слугувати правовим імунітетом для вчинення злочинів, що забезпечує гармонізацію особистих прав із суспільним інтересом щодо викорінення насильства, роблячи кожную оселю простором, де діє конституційний правопорядок.

Міжнародно-правовий аспект цих гарантій набув найвищої сили після ратифікації Стамбульської конвенції, яка, відповідно до ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства і має пріоритетне значення у тлумаченні прав людини, а також, як зазначають І. Чичкало-Кондрацька, А. Дерев'яно, Д. Кондрацька [143, с. 42–45], деталізує конституційний принцип безпеки, покладаючи на державні інституції обов'язок забезпечувати постраждалих доступом до мережі притулків, безоплатної правової допомоги та спеціалізованих медичних послуг. У тому числі, як наголошують Є. Назимко, Т. Пономарьова і О. Ковальова [144, с. 67–69], зазначені міжнародні зобов'язання накладають на державу не лише обов'язок захищати права людини, а й зобов'язують її створювати та підтримувати ефективні механізми забезпечення доступу до належної допомоги, що сприяє якнайшвидшому відновленню постраждалих і мінімізації шкідливих наслідків насильства. Конституційні гарантії, що визнані на міжнародному рівні,

трансформуються з абстрактних гасел у конкретні алгоритми, закріплені в законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», де пріоритет інтересів постраждалої особи та невідворотність покарання кривдника визначають вектор розвитку правосуддя. У цьому контексті, спираючись на Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [145], значну роль відіграють міжнародні норми та зобов'язання, які закріплюють стандарти для національних систем, покращуючи доступ потерпілих до послуг захисту та підтримки. У цьому контексті також значну роль відіграють міжнародні норми та зобов'язання, зокрема Статут Ради Європи [146], який вимагає від держав-членів дотримання принципів рівності та прав людини, а також Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [147], що закріплюють універсальні стандарти захисту прав людини на міжнародному рівні.

Важливим є також те, що міжнародні правові акти, зокрема, як згадує О. Сасенко [148], Стамбульська конвенція, інтегруються в національну правову систему, що надає можливість Україні виконувати зобов'язання перед міжнародною спільнотою, одночасно забезпечуючи внутрішню узгодженість правових норм. Він зазначає, що подібні міжнародні механізми сприяють підвищенню рівня правової свідомості в суспільстві і розвитку інституцій, які гарантують права потерпілих, зокрема, через створення спеціалізованих органів, служб і програм, націлених на запобігання домашньому насильству та підтримку жертв. Таким чином, право на захист від ГЗН набуває не лише статусу конституційного, але й міжнародно визнаного права, яке забезпечується на національному та міжнародному рівнях. Згідно зі статтею 22 Конституції України, заборона звуження прав і свобод громадян у разі прийняття нових законів означає, що будь-які реформи в цій сфері повинні посилювати існуючі гарантії, надаючи додаткові механізми захисту для осіб, що зазнали насильства. Таким чином, право на захист від ГЗН стає невід'ємною частиною правового статусу особи, гарантованої всією потужністю державної машини та міжнародними зобов'язаннями України.

Зокрема, Р. Богданов, К. Левченко, М. Легенький, М. Легенька [149, с. 160–167] розглядають конституційні гарантії через статтю 9 Конституції України,

наголошує, що після ратифікації Стамбульської конвенції стандарти належної обачності держави стали невід'ємним елементом українського правового поля, а також аргументують, що держава тепер несе відповідальність не лише за прямі дії своїх агентів, а й за нездатність запобігти насильству з боку приватних осіб, що кардинально змінює парадигму захисту, роблячи його комплексним – від освітніх програм до жорсткого кримінального переслідування. Вони підкреслюють, що міжнародні договори з прав людини збагачують зміст конституційних норм, наповнюючи їх конкретними зобов'язаннями щодо фінансування кризових центрів та підготовки спеціалізованих кадрів.

Натомість, С. Філіпов [150, с. 155–158] вказує на те, що конституційне право на безпеку вимагає від держави розробки стратегій віктимологічної профілактики. Вчений вважає, що гарантії захисту постраждалих від ГЗН мають включати не лише правові санкції проти агресора, а й систему тривалої соціальної реабілітації. Згідно з його поглядами, конституційні норми щодо соціального захисту (ст. 46) повинні поширюватися на постраждалих від насильства як на осіб, що опинилися у критичних обставинах внаслідок протиправних дій. Натомість, як згадують Ю. Рега та інші [151] і Н. Аніщук [152], що без належної економічної підтримки та відновлення психологічного ресурсу постраждала особа залишається вразливою до повторних нападів, що нівелює саму сутність конституційної безпеки.

Також А. Блага і О. Кочемировська [153, с. 228–229] зазначають, що конституційні гарантії мають враховувати специфіку психологічного стану потерпілих, доводить, що право на безоплатну правничу допомогу (ст. 59) для жертв ГЗН має надаватися автоматично, без бюрократичних бар'єрів, оскільки економічна залежність від кривдника часто стає перешкодою для захисту, а також підкреслюють, що ефективність конституційних гарантій визначається здатністю держави забезпечити повну автономію постраждалої особи, що включає право на безпечне житло та професійну перепідготовку, що розглядається як частина права на достатній життєвий рівень. Конституційні гарантії протидії ГЗН в Україні передбачають, що захист людської гідності є основоположним принципом правового порядку, закріпленим в Конституції України. Як зазначають Г. Юровська

і Л. Жданкіна [154, с. 110–114], правова система країни має на меті не лише забезпечення рівності, але й реальну охорону прав людини, що включає заборону будь-якої форми насильства як порушення особистої гідності та фізичної недоторканності. Є. Назимко, М. Семенишин, Т. Пономарьова [155, с. 129–131] вказують на те, що нормативно-правова база України повинна не лише декларувати рівність, а й створювати ефективні механізми захисту потерпілих від гендерного насильства, що є частиною загального процесу реалізації гендерної політики, враховуючи міжнародні та європейські стандарти. У цьому контексті Конституція України, як основа національної правової системи, забезпечує правовий фундамент для протидії ГЗН, утверджуючи неприпустимість дискримінації за ознакою статі та сприяючи створенню умов для фактичної рівності. Також Б. Калиновський і Ю. Богдан [156] наголошують на важливості реалізації конституційного принципу рівності прав жінок і чоловіків в умовах воєнного стану, підкреслюючи, що особливо в цей період необхідно забезпечити рівний доступ до всіх правових і соціальних послуг для потерпілих від гендерного насильства, незалежно від соціального статусу чи обставин. Вони також зазначають, що в умовах надзвичайного стану важливо посилити контроль за ефективністю правового захисту, оскільки саме в таких ситуаціях жінки можуть стикатися з підвищеними ризиками насильства та дискримінації.

На основі викладеного слід зазначити, що проблеми розвитку конституційних гарантій захисту прав постраждалих від ГЗН в Україні мають комплексний характер, що охоплює розрив між формальним змістом Конституції України та правозастосовною практикою.

Першочерговою проблемою є певна декларативність статті 3 Конституції України, яка визначає людину та її здоров'я найвищою цінністю, проте не містить прямих механізмів реалізації цього принципу у випадках насильства, що вчиняється приватними особами. Існує системна складність у переході від негативного обов'язку держави (не порушувати права) до позитивного обов'язку активно втручатися для припинення насильства у приватній сфері, що створює ситуацію, де конституційні гарантії безпеки часто зупиняються на порозі

приватного помешкання, що суперечить міжнародному стандарту «належної обачності», згідно з яким держава несе відповідальність за нездатність забезпечити ефективний захист від дій агресора. Відсутність чіткої вертикалі відповідальності посадових осіб за ігнорування латентних ознак насильства призводить до того, що найвищі конституційні цінності залишаються теоретичними конструктами без належного адміністративного підкріплення. «Державна машина» часто демонструє реактивну модель поведінки, фокусує на наслідках злочину, замість того, щоб реалізувати конституційний імператив превенції через створення безпечного соціального простору.

Суттєвою перешкодою стає неоднозначне тлумачення ст. 32 Конституції України, що гарантує невтручання в особисте та сімейне життя. У судовій та правоохоронній практиці нерідко виникає хибний пріоритет недоторканності житла над правом потерпілої особи на фізичну цілісність, що призводить до затримок у застосуванні термінових заборонних приписів або виселенні кривдника, оскільки право власності та право на житло помилково трактуються як ієрархічно вищі. Наведена правова колізія нівелює конституційну вагу людської безпеки, перетворюючи «приватність» на інструмент приховування правопорушень, що вимагає чіткої детермінації переваги права на життя над майновими правами. Судова практика досі демонструє небажання обмежувати права агресора на користування спільним майном навіть за наявності реальної загрози життю іншої особи, що свідчить про глибоку кризу цінностей у системі правосуддя. Подолання цієї суперечності можливе лише через визнання того, що вчинення насильства автоматично припиняє дію імунітету приватності для правопорушника.

Хоча ст. 55 Конституції України гарантує кожному право на судовий захист, постраждалі від ГЗН стикаються з проблемою вторинної віктимізації під час процесу. Відсутність спеціалізованих судів або суддів, підготовлених до розгляду справ такої категорії, призводить до затягування розглядів та винесення вироків, що не відповідають тяжкості заподіяної шкоди. Процесуальне законодавство не повною мірою враховує вразливість постраждалих, що робить реалізацію конституційного права на справедливий суд надмірно обтяжливою та психологічно

виснажливою. Без належного впровадження стандартів дружнього до потерпілих правосуддя право на судовий захист перетворюється на формальну процедуру, позбавлену реальної відновлювальної сили. Часто під час засідань постраждалі змушені проходити через принизливі перехресні допити, які стають інструментом подальшого тиску з боку захисту агресора, що прямо суперечить конституційному принципу поваги до гідності.

Реалізація ст. 59 Конституції України щодо права на професійну правничу допомогу залишається проблемною через значні бюрократичні фільтри. Постраждалі від ГЗН часто перебувають у стані економічної залежності від кривдника, що унеможливорює самостійний збір доказів або найм приватного адвоката. Існуючі гарантії не забезпечують автоматичного призначення захисника в момент звернення до поліції, що залишає жертву беззахисною перед процесуальними маніпуляціями на початкових етапах розслідування. Нерівність у ресурсах між агресором, який часто зберігає контроль над сімейним бюджетом, та постраждалою особою створює структурний дисбаланс, який держава зобов'язана нівелювати. Відсутність спеціалізації адвокатів у питаннях гендерної чутливості часто призводить до того, що надана допомога має суто технічний характер, не враховуючи специфіку динаміки насильницьких стосунків.

Ст. 56 Конституції України передбачає право на відшкодування шкоди, проте механізм компенсації у випадках, коли агресором є приватна особа, залишається вкрай неефективним. Держава не бере на себе роль субсидіарного гаранта, коли стягнення коштів із кривдника є неможливим через його приховування доходів або відсутність майна, що призводить до того, що конституційне право на відшкодування залишається декларативним, а постраждалі самостійно несуть тягар фінансових витрат на лікування та психологічну реабілітацію. Створення державного фонду компенсації потерпілим від насильницьких злочинів є критичною необхідністю для реального наповнення цієї конституційної гарантії змістом. Без фінансової підтримки з боку держави процес виходу з циклу насильства для багатьох жертв залишається фізично та економічно недоступним, що консервує їхню вразливість.

Конституційний принцип соціального захисту (ст. 46) у контексті ГЗН реалізується фрагментарно, оскільки надання допомоги часто залежить від спроможності місцевих бюджетів, а не від непорушності державних стандартів. Існує гостра проблема географічної дискримінації: постраждалі в сільській місцевості мають критично менше шансів на отримання притулку чи психологічної підтримки порівняно з мешканцями мегаполісів. Відсутність конституційно визначеної мінімальної мережі сервісних центрів як обов'язкової інфраструктури безпеки робить захист прав людини вибірковим та нестабільним. Держава повинна розглядати наявність шелтерів не як соціальну послугу, а як базовий елемент конституційної гарантії права на життя, що вимагає централізованого підходу до фінансування та стандартизації послуг, щоб кожен громадянин, незалежно від місця реєстрації, мав доступ до екстреної допомоги.

Значний розрив між конституційною термінологією та понятійним апаратом міжнародного права перешкоджає ефективному захисту прав постраждалих. Відсутність чіткого визначення «гендерно зумовленого насильства» на рівні законодавства, що базується на конституційних засадах, призводить до помилкового ототожнення цього явища виключно з фізичною агресією. Психологічне та економічне насильство часто випадають із поля зору правоохоронців через складність їх кваліфікації в межах застарілих юридичних підходів, що вимагає модернізації тлумачення конституційних прав на гідність та особисту недоторканність, щоб вони охоплювали захист від усіх форм примусу та контролю. Лише інтеграція сучасного гендерного підходу в текст законів забезпечить повноцінне виконання державою своїх обов'язків перед постраждалими, гарантуючи їм не лише відсутність болю, а й справжню свободу від страху.

Тому на основі викладеного пропонуються перспективи розвитку конституційних гарантій захисту прав постраждалих від ГЗН в Україні, які полягають у переході від декларативного визнання прав до створення інклюзивної та проактивної системи державного захисту.

Ключовим напрямом розвитку є трансформація підходів до тлумачення ст. 3 Конституції України через впровадження принципу «належної обачності» («due diligence»). Держава має вийти за межі формального реагування на факти насильства, зосередившись на створенні превентивного середовища, де загроза життю та здоров'ю особи стає безумовною підставою для негайного державного втручання, що передбачає розробку нормативних актів, які встановлюють чітку відповідальність за бездіяльність органів влади, якщо така бездіяльність призвела до ескалації насильства або повторної віктимізації потерпілої особи.

Перспектива полягає у закріпленні обов'язку держави забезпечувати безпеку не лише в публічному просторі, а й у приватній сфері, що вимагає перегляду меж недоторканності житла у випадках реальної небезпеки для фізичної цілісності. Конституційні гарантії мають наповнюватися змістом через розширення мережі спеціалізованих сервісів, таких як кризові кімнати та шелтери, фінансування яких має стати статтею захищених видатків державного бюджету. Таким чином, право на життя трансформується з пасивної норми в активну систему інституційного захисту, де безпека постраждалої особи стає пріоритетом над формальними процедурними нормами.

Розвиток цього напрямку також потребує впровадження обов'язкових стандартів оцінки ризиків для правоохоронних органів, що дозволить ідентифікувати потенційно летальні випадки на ранніх етапах. Конституційні гарантії безпеки стануть дієвими лише тоді, коли правова система автоматично генеруватиме захисні заходи (наприклад, заборонні приписи) без необхідності додаткового доведення критичності стану потерпілої, що забезпечить реалізацію конституційного принципу справедливості, де захист вразливої сторони конфлікту забезпечується всією потужністю державних ресурсів.

Важливим вектором є реформування судової системи відповідно до вимог ст. 55 Конституції з метою створення спеціалізованих інструментів захисту для жертв ГЗН. Перспектива розвитку включає запровадження інституту спеціалізованих суддів та прокурорів, які володіють знаннями про психологію травми та динаміку циклу насильства, що забезпечить право на справедливий суд через мінімізацію

вторинної віктимізації, де процесуальні дії проводяться у спосіб, що максимально захищає психологічну стійкість та гідність потерпілої особи.

Паралельно необхідно реалізувати потенціал ст. 56 Конституції України шляхом створення Державного фонду компенсації постраждалим від насильницьких злочинів, який має забезпечувати негайні виплати на лікування, юридичну допомогу та соціальну адаптацію, незалежно від майнового стану агресора чи тривалості судового процесу, що гарантуватиме постраждалим реальне, а не лише номінальне право на відшкодування шкоди, що є критично важливим для їхнього виходу з економічної залежності від кривдника.

Удосконалення доступу до безоплатної правничої допомоги за статтею 59 Конституції України має відбуватися шляхом скасування будь-яких майнових цензів для постраждалих від ГЗН. Гарантований доступ до адвоката з моменту першого звернення за допомогою забезпечить якісне документування доказів та ефективне представництво інтересів у судах усіх інстанцій, що зміцнить конституційні засади рівності перед законом, надаючи постраждалим необхідний юридичний ресурс для протидії системному тиску з боку правопорушників.

Перспективи розвитку конституційних гарантій нерозривно пов'язані з наповненням ст. 24 Конституції реальним антидискримінаційним змістом, що визнає ГЗН як прояв структурної нерівності, що передбачає впровадження гендерного аудиту законодавства, щоб виключити норми, які прямо чи опосередковано сприяють толеруванню насильства. Державна політика має еволюціонувати від фрагментарних заходів до цілісної стратегії викорінення гендерних стереотипів через систему освіти та медіа-простір, що розглядається як реалізація права на вільний розвиток особистості.

Особливої ваги набуває розвиток конституційного контролю, де Конституційний Суд України через свої рішення зможе встановлювати стандарти захисту, що відповідають сучасним міжнародним вимогам. Інтеграція положень Стамбульської конвенції в національну судову практику через пряму дію норм Конституції України (ст. 8) створить надійний бар'єр проти будь-яких спроб звуження змісту прав потерпілих, що забезпечить єдність правового поля, де

міжнародні стандарти стають органічною частиною національної правової свідомості.

Кінцевою перспективою є створення такої моделі конституційного захисту, де право особи на безпеку та гідність не залежить від приватного чи публічного характеру правопорушення. Формування нульової толерантності до насильства на державному рівні має підкріплюватися ефективними санкціями та невідворотністю покарання, що зробить конституційні гарантії фундаментом для реальної безпеки кожного громадянина, що забезпечить не лише покарання винних, а й повне відновлення суб'єктності потерпілої особи, гарантуючи їй право на гідне життя без страху та примусу.

Слід зазначити, що інтеграція перспектив розвитку конституційних гарантій України у правове поле Європейського Союзу базується на синергії національного конституціоналізму та наднаціональних стандартів, де протидія ГЗН розглядається як невід'ємна умова сталого демократичного розвитку.

Право ЄС формує модель, у якій протидія ГЗН інтегрується через засадничі цінності людської гідності та рівності, закріплені у статті 2 Договору про Європейський Союз. Перспектива українських конституційних гарантій полягає у впровадженні механізму гендерного мейнстрімінгу, що вимагає ретельної оцінки кожного законодавчого акта на предмет його впливу на безпеку та права вразливих груп, що означає, що державні політики перестають бути нейтральними, а набувають активного спрямування на усунення структурних причин насильства, що повністю корелює з конституційним обов'язком держави утверджувати права людини як найвищу цінність. Системне впровадження гендерного підходу у бюджетний процес та стратегічне планування забезпечує ефективність використання державних ресурсів для подолання латентних форм нерівності. Конституційний принцип демократичної держави за таких умов наповнюється змістом через залучення громадянського суспільства до моніторингу реалізації антинасильницьких програм, що зміцнює інституційну довіру та соціальну згуртованість.

Модель ЄС вимагає суворого дотримання стандартів, визначених у Хартії фундаментальних прав ЄС, де право на фізичну та психічну цілісність (ст. 3) стає

непорушною основою для розробки національних захисних стратегій. Розвиток українського конституціоналізму в цьому напрямі передбачає імплементацію положень правового доробку ЄС («придбання громади»), що конкретизує зміст права на захист від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, що забезпечує перехід від декларативних гарантій до створення юридично зобов'язальних стандартів безпеки, де будь-який прояв ГЗН трактується як грубе порушення фундаментальних свобод, що підлягає безумовному припиненню правоохоронними органами. Посилення конституційного захисту через призму європейських стандартів вимагає від держави впровадження системи швидкого реагування на кіберпереслідування та психологічний тиск, що розглядаються як сучасні виклики особистій недоторканності. Таким чином, конституційне право на безпеку масштабується до рівня цифрового та інформаційного простору, гарантуючи людині комплексний захист у всіх сферах життєдіяльності.

Важливим аспектом є впровадження мінімальних стандартів захисту жертв, передбачених Директивою 2012/29/ЄС, що формує модель правосуддя, орієнтованого виключно на потреби та безпеку постраждалої особи. Перспектива для України полягає в уніфікації процесуальних гарантій, які забезпечують жертвам ГЗН право на індивідуальну оцінку потреб, спеціалізовану підтримку та надійний захист від повторної віктимізації під час кримінального провадження. Конституційні гарантії судового захисту за таких умов набувають практичного змісту через обов'язкове надання постраждалим спеціалізованої правничої допомоги та права на конфіденційність без зайвого процесуального обтяження. Важливим елементом є впровадження механізмів дистанційної участі в засіданнях, що виключає травмуючий візуальний контакт із правопорушником та забезпечує об'єктивність свідчень. Держава бере на себе зобов'язання щодо створення безбар'єрного середовища в органах правосуддя, де потерпіла особа сприймається як повноправний суб'єкт права, чії інтереси мають превалююче значення над технічними аспектами судочинства.

У цьому контексті важливими є принципи, закріплені у Факультативному протоколі до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок [157], що передбачає надання потерпілим від ГЗН права звертатися до міжнародних

органів у випадках недостатньо ефективного національного захисту. Європейська соціальна хартія (переглянута) [158], яка зобов'язує держави забезпечити соціальні права, в тому числі право на захист від насильства, а також доступ до медичних та правових послуг, виступає як основа для створення комплексної системи підтримки жертв насильства в рамках європейських стандартів. Крім того, Загальна декларація прав людини [159], яка проголошує право кожної людини на рівність перед законом та на ефективний захист від насильства, підкреслює важливість надання жертвам насильства правових механізмів для відновлення їхніх прав та гідності.

Завершальним елементом моделі ЄС є розвиток антидискримінаційних та соціальних політик, що мають на меті системне зменшення вразливості постраждалих осіб через зміцнення їхньої соціально-економічної стійкості. Конституційні гарантії соціального захисту мають трансформуватися у конкретні програми економічної автономії для тих, хто пережив ГЗН, включаючи гарантований доступ до ринку праці, надання спеціалізованого житла та безперервну психологічну реабілітацію, що забезпечує реалізацію принципу рівності можливостей, де держава не просто карає агресора, а активно створює умови для повної реінтеграції особи в суспільство, нівелюючи чинники фінансової залежності. Розширення соціальних гарантій передбачає також розвиток мережі кризових центрів, які функціонують на засадах довгострокової підтримки та сприяють відновленню людського капіталу постраждалих. Державна стратегія, інтегрована в європейський соціальний простір, спрямовується на подолання віктимної стигматизації та формування культури взаємоповаги, що є запорукою незворотності демократичних перетворень у сфері захисту прав людини.

Таким чином, на основі викладеного слід зазначити, що система конституційних гарантій захисту постраждалих від ГЗН базується на імперативному обов'язку держави утверджувати людську гідність через активні позитивні зобов'язання, що виключають формальний підхід до безпеки особи. Реалізація цих гарантій потребує подолання інституційних колізій між правом на приватність та правом на фізичну цілісність, забезпечуючи постраждалим безбар'єрний доступ до правосуддя та повну соціально-економічну реабілітацію відповідно до стандартів права ЄС.

Таким чином, напрями удосконалення мають бути спрямовані на перехід від декларативних гарантій до проактивної системи захисту постраждалих від ГЗН.

1. Впровадити у правозастосування стандарт «належної обачності», за яким бездіяльність органів влади у випадках відомого ризику насильства визнається порушенням позитивних зобов'язань держави.

2. Закріпити пріоритет права на життя, гідність і фізичну недоторканність над правом кривдника на приватність, житло чи користування спільним майном у ситуаціях реальної загрози.

3. Розширити мережу кризових кімнат, шелтерів і спеціалізованих служб підтримки із закріпленням їх фінансування як захищених видатків державного та місцевих бюджетів.

4. Запровадити обов'язкову стандартизовану оцінку ризиків для поліції, соціальних служб і судів з метою раннього виявлення потенційно летальних або повторюваних випадків ГЗН.

5. Створити спеціалізацію суддів, прокурорів, слідчих і адвокатів у справах щодо ГЗН для зниження вторинної віктимізації та підвищення якості правозастосування.

6. Забезпечити постраждалим від ГЗН автоматичний доступ до безоплатної правничої допомоги з моменту першого звернення до поліції або соціальної служби.

7. Створити Державний фонд компенсації постраждалим від насильницьких злочинів для покриття витрат на лікування, психологічну реабілітацію, правову допомогу та тимчасове проживання.

8. Конкретизувати поняття ГЗН у законодавстві, щоб фізичне, психологічне, економічне, сексуальне та цифрове насильство кваліфікувалися як різні форми посягання на гідність і безпеку особи.

9. Впровадити гендерний аудит законодавства для виявлення норм і практик, які прямо або опосередковано підтримують структурну нерівність чи толерування насильства.

10. Посилити конституційний контроль за дотриманням прав постраждалих через застосування стандартів Стамбульської конвенції, практики ЄСПЛ і принципу недопустимості звуження прав.

11. Запровадити єдину міжвідомчу систему обміну даними між поліцією, судами, прокуратурою, соціальними службами, медичними установами та службами підтримки.

12. Розвинути механізми цифрового захисту постраждалих, зокрема фіксацію кіберпереслідування, заборону онлайн-контактів, блокування незаконного контенту та захист персональних даних.

13. Включити до освітньої та медійної політики держави системні програми подолання гендерних стереотипів, оскільки профілактика ГЗН потребує зміни соціальних моделей поведінки.

14. Удосконалити процедури допиту й судового розгляду через дистанційну участь, конфіденційність, мінімізацію контакту з кривдником і залучення фахівців із психології травми.

15. Забезпечити економічну автономію постраждалих через тимчасове житло, професійну перепідготовку, соціальні виплати та програми працевлаштування після виходу з насильницького середовища.

Висновки до розділу 3

Визначено, що Стамбульська конвенція є ключовим міжнародно-правовим документом, який інтегрує питання захисту прав людини у сфері запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству через комплексний правовий механізм. Доведено, що її імплементація в Україні сприяє трансформації правосвідомості, від зміщення каральної парадигми до превентивно-захисної, хоча її ефективність обмежена колізіями в термінологічному апараті та відсутністю єдиного механізму взаємодії між інституціями. Підкреслено, що повна реалізація Стамбульської конвенції потребує не лише зміни законодавства, а й модернізації інституційної спроможності та системи моніторингу для забезпечення реального захисту прав потерпілих. Запропоновано комплексний підхід до імплементації

Стамбульської конвенції в Україні, який полягає у вдосконаленні термінологічної дисципліни, створенні єдиного координаційного механізму між інституціями, а також модернізації системи моніторингу та статистичного обліку, що спрямовано на гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, забезпечення ефективного правозастосування та створення належного захисту для потерпілих.

Запропоновано комплексний підхід до гармонізації національного механізму протидії ГЗН з конституційними стандартами держав-членів ЄС, який полягає у впровадженні принципів належної обачності, жертвоцентричного правосуддя та проактивного захисту людської гідності. З'ясовано, що системна трансформація нормативної бази та інституційної архітектури є необхідною умовою для досягнення субстантивної рівності в сфері захисту прав потерпілих, що передбачає активну роль держави в забезпеченні невідворотності відповідальності за гендерно зумовлену агресію. Підкреслено, що інтеграція міжнародних стандартів, зокрема через механізм GREVIO, є ключовим чинником для посилення державної відповідальності та забезпечення ефективного моніторингу у цій сфері.

З'ясовано, що система конституційних гарантій захисту постраждалих від ГЗН має базуватися на імперативному обов'язку держави утверджувати людську гідність через активні позитивні зобов'язання, що виключають формальний підхід до безпеки особи. Запропоновано перспективи розвитку системи конституційних гарантій захисту постраждалих від ГЗН, які полягають у подоланні інституційних колізій між правом на приватність і правом на фізичну цілісність, що забезпечить постраждалим безбар'єрний доступ до правосуддя та повну соціально-економічну реабілітацію відповідно до стандартів права ЄС. З'ясовано, що інтеграція міжнародних норм та розвиток антисексистських політик є ключовими для досягнення ефективного захисту прав постраждалих у національному правовому полі.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розробці комплексного конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, що інтегрує профілактичні, захисні, соціальні та правові компоненти для забезпечення реального захисту прав людини, а також у гармонізації національного механізму з міжнародними стандартами, зокрема Стамбульською конвенцією, для забезпечення ефективної реалізації прав постраждалих осіб. Зокрема, отримано такі результати:

1. Визначено поняття, становлення та основні концепції гендеру у конституційно-правовому аспекті як соціально детерміновані ролі та можливості жінок і чоловіків, що відображаються в юридичних нормах і вимагають забезпечення не лише формальної рівності, а й реальних умов для її досягнення через позитивні зобов'язання держави, недискримінацію та усунення фактичних соціальних бар'єрів, що надало змогу реалізувати механізми конституційного контролю, гендерно чутливого законодавства та державної політики рівних можливостей, які через інтеграцію принципів гендерної рівності в правову та соціальну сфери, сприяли усуненню дискримінаційних практик та забезпеченню рівних можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя;

2. Окреслено позитивні зобов'язання держави у сфері захисту від гендерно зумовленого насильства в конституційно-правовому аспекті, а саме, конституційно-правову парадигму, яка за рахунок удосконалення критеріїв ефективності механізмів захисту, інституційної координації та чутливого підходу до постраждалих осіб, забезпечує реальну можливість реалізації конституційного обов'язку держави захищати права осіб від насильницьких посягань, гарантування рівності та дотримання міжнародних стандартів;

3. Визначено форми гендерно зумовленого насильства та їх значення для конституційно-правового механізму протидії, що вимагає розробки спеціалізованих стратегій для ефективного запобігання, захисту постраждалих, забезпечення доступу до правосуддя та притягнення винних до відповідальності шляхом впровадження

елементів комплексного конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, який, завдяки інтеграції профілактики насильства, ефективних механізмів захисту постраждалих осіб, доступу до правосуддя, чіткої відповідальності правопорушників, гарантій матеріальної рівності, міжвідомчої співпраці та координації з міжнародними організаціями, забезпечує системний підхід до захисту прав осіб і запобігання насильству, створюючи інтегровані та взаємопов'язані механізми, які не лише надають постраждалим реальні можливості для захисту та відновлення прав, а й сприяють зміні соціальних норм і культурних стереотипів, що в цілому знижує рівень насильства в суспільстві;

4. Запропоновано поняття та структуру конституційно-правового механізму протидії гендерно зумовленому насильству, що включає комплексну систему правових, інституційних та процедурних заходів, спрямованих на забезпечення реального захисту прав людини, профілактику насильства, ефективне надання допомоги постраждалим та притягнення винних до відповідальності, з акцентом на інтеграцію міжнародних стандартів, міжвідомчу координацію, а також створення субстантивних механізмів захисту, які сприяють зміні соціальних норм і культурних стереотипів, що в цілому знижує рівень насильства в суспільстві;

5. Порівняно конституційні стандарти захисту від гендерно зумовленого насильства в Європейському Союзі та державах-членах, де ГЗН визнається не лише як порушення прав людини, а й як структурний механізм нерівності, що вимагає системного підходу до захисту прав людини, запобігання насильству, надання допомоги постраждалим, ефективного кримінального переслідування правопорушників та міжвідомчої координації, що, у свою чергу, ґрунтується на принципах недискримінації, рівності, жертвоцентричності та інституційної взаємодії, у відповідності з міжнародними стандартами та практикою ЄСПЛ, які, своєю чергою, запропоновано подавати як багаторівневу матрицю, яка шляхом поєднання нормативної, процедурної та інституційної компонент забезпечує системний підхід до запобігання насильству, з акцентом на пріоритет гідності, недоторканності, рівності та недискримінації, а також встановлює чіткі обов'язки держави щодо захисту прав постраждалих та зміцнення міжнародної відповідальності;

6. Проаналізовано конституційно-правові моделі протидії гендерно зумовленому насильству в окремих державах-членах ЄС, відповідно до яких гендерно зумовлене насильство розглядається як порушення основоположних прав людини, а не як приватний конфлікт. Узагальнено, що ефективними є моделі, де нормативне регулювання поєднується з інституційною спеціалізацією, міжвідомчою координацією та сервісною підтримкою потерпілих. Запропоновано для України не механічно запозичувати іноземні моделі, а поєднати найбільш ефективні елементи для створення цілісної системи захисту прав потерпілих;

7. Розкрито конституційні засади та національну модель протидії гендерно зумовленому насильству в Україні, що базується на пріоритеті людської гідності, рівності, безпеки та права на ефективний захист. Установлено, що, хоча нормативну основу сформовано, існують проблеми у координації дій між органами, доступності сервісів та ефективності захисту потерпілих. Доведено, що подальше вдосконалення моделі потребує посилення міжвідомчої взаємодії, розвитку жертвоцентричного підходу та інтеграції механізмів оцінки ризиків для забезпечення реального захисту прав людини;

8. З'ясовано інституційні основи реалізації конституційно-правового механізму на досвіді держав-членів ЄС та України, згідно з якими ефективність моделі протидії гендерно зумовленому насильству визначається не лише правовими нормами, а й якістю інституційної взаємодії, рівнем спеціалізації органів та доступністю соціальних сервісів. Установлено, що для України важливо створити власну інтегровану систему, що поєднує спеціалізовану підготовку суб'єктів, швидкі захисні процедури та ефективну міжвідомчу координацію, що надасть можливість перейти від фрагментарного реагування до комплексної жертвоцентричної політики;

9. Досліджено конституційно-правові аспекти імплементації положень Стамбульської конвенції в Україні, що виявляє перехід від декларативного визнання рівноправності до субстантивної моделі забезпечення безпеки особи через гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, де ключовими компонентами є чітка термінологічна конкретизація, створення багаторівневої інфраструктури безпеки, спеціалізоване правосуддя, оперативні

механізми захисту постраждалих, вдосконалення статистичного контролю та міжвідомча координація, а також комплексна імплементація через вдосконалення дефініцій у Кримінальному кодексі України, криміналізацію нових форм агресії, спеціалізацію судів і правоохоронних органів, створення єдиного реєстру випадків домашнього насильства та розвиток мережі спеціалізованих служб підтримки, що забезпечить системну трансформацію правопорядку та гарантування гідності особи в умовах реальної правової безпеки

10. Запропоновано стратегічні напрями гармонізації національного механізму протидії гендерно зумовленому насильству з конституційними стандартами ЄС через впровадження принципів належної обачності та жертвоцентричного правосуддя, що передбачає системну трансформацію нормативної бази, спеціалізацію інституцій, створення ефективних механізмів моніторингу та підтримки постраждалих осіб, що забезпечить реальну рівність і захист людської гідності, а також гарантуватиме ефективний захист від гендерно зумовленої агресії в рамках європейських стандартів;

11. Запропоновано перспективи розвитку системи конституційних гарантій захисту прав постраждалих від гендерно зумовленого насильства через інтеграцію принципів належної обачності та жертвоцентричного правосуддя, що забезпечує перехід від формального підходу до реального захисту прав людини через спеціалізовану судову практику, соціальну реабілітацію та усунення інституційних бар'єрів для постраждалих осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : міжнар. док. від 18 груд. 1979 р. № 995_207. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
3. Beauvoir S. de. *Le Deuxième Sexe*. Paris : Gallimard, 1949. 720 p.
4. Stoller R. J. *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. New York : Science House, 1968. 383 p.
5. Rubin G. *The Traffic in Women: Notes on the «Political Economy» of Sex. Toward an Anthropology of Women* / ed. R. Reiter. New York : Monthly Review Press, 1975. P. 157–210.
6. Scott J. W. *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*. *The American Historical Review*. 1986. Vol. 91. No. 5. P. 1053–1075.
7. Савчин М. В. *Конституціоналізм і природа конституції : монографія*. Ужгород : Ліра, 2009. 372 с.
8. Alexy R. *A Theory of Constitutional Rights* / transl. by J. Rivers. Oxford : Oxford University Press, 2002. 462 p.
9. Mishchenko M., Lukianets-Shakhova V., Rostetska S., Shvets S. *Constitutional and legal framework for gender equality in Ukraine and world countries*. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. No. 49. P. 165–174. DOI: 10.34069/AI/2022.49.01.18
10. Fredman S. *Discrimination Law*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2011. 336 p.
11. Okin S. M. *Justice, Gender, and the Family*. New York : Basic Books, 1989. 224 p.
12. Walby S. *Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice*. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*. 2005. Vol. 12. No. 3. P. 321–343. DOI: 10.1093/sp/jxi018

13. Gerhard U. *Debating Women's Equality: Toward a Feminist Theory of Law from a European Perspective*. New Brunswick, New Jersey : Rutgers University Press, 2001. 224 p.
14. MacKinnon C. A. *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1989. 350 p.
15. Оніщенко Н. М. *Правова система і держава в Україні : монографія*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 132 с.
16. Скрипнюк О. В. 20 років в європейському конституційному просторі: здобутки, проблеми реалізації та перспективи модернізації Конституції України. *Держава і право. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 72. С. 495–508.
17. Головатий С. П. Лекція: «Принцип людських прав – один із основоположних принципів українського конституційного ладу». *Право України*. 2017. № 7. С. 94–108.
18. Декларація про викорінювання насилля щодо жінок : міжнар. док. від 20 груд. 1993 р. № 995_506. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml
19. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : міжнар. док. від 11 трав. 2011 р. № 994_001-11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
20. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
21. MacKinnon C. A. *Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory*. *Signs*. 1982. Vol. 7, No. 3. P. 515–544.
22. Кириченко Т. С. Проблеми правового регулювання гендерного насильства в Україні та зарубіжних країнах. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 77–86. DOI: 10.32631/pb.2023.2.07
23. Vartyletska I., Shapovalova A. International legal standards and practices of European countries in combating domestic and gender-based violence. *Law Journal of*

- the National Academy of Internal Affairs*. 2024. Vol. 14 (3). P. 22–32.
DOI: 10.56215/naia-chasopis/3.2024.22
24. Андрусяк І. П. Понятійно-категоріальний апарат у сфері домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 18–20.
DOI: 10.32782/2524-0374/2024-3/1
25. Наливайко Л. Р., Сірко Л. П. Гендерно-правова експертиза: проблеми теорії та практики : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2023. 200 с.
26. Мельник Т. М., Кобелянська Л. С. 50/50 Сучасне гендерне мислення : словник. Київ : К.І.С., 2005. 280 с.
27. Грицанюк В. В. Особливості запобігання гендерно зумовленому насильству в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 46–51.
28. Сарнацька А., Симигіна Т. Гендерно зумовлене насильство: уразливі групи жінок та стратегії їх захисту. *Social Work and Education*. 2024. Т. 11. № 4. С. 465–480. DOI: 10.25128/2520-6230.24.4.2
29. Марценюк Т. Гендерне насильство: Що? Де? Коли? *Ресурсний центр «ГУРТ»*. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/35909/1843/>
30. Маєрчик М. Розвиток теорій гендеру і статі : розділ кн. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15668>
31. Petchesky R. P. Abortion and woman's choice: the state, sexuality, and reproductive freedom. Revised edition. Boston : Northeastern University Press, 1990. 412 p.
32. *Opuz v. Turkey* (Application No. 3401/02) : Judgment of the European Court of Human Rights from 9 June 2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:\[%22001-118510%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:[%22001-118510%22])
33. *Case of Eremia v. the Republic of Moldova* (Application No. 3564/11) : Judgment of the European Court of Human Rights from 28 May 2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-119968%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-119968%22])
34. *Case of Talpis v. Italy* (Application No. 41237/14) : Judgment of the European Court of Human Rights from 2 March 2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-171994%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-171994%22])

35. Case of Kurt v. Austria (Application No. 62903/15) : Judgment of the European Court of Human Rights from 15 June 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210463>

36. Case of Tkhelidze v. Georgia (Application No. 33056/17) : Judgment of the European Court of Human Rights from 8 July 2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-210854%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-210854%22]})

37. Негру Ф. С. Юридико-психологічний аналіз детермінант насилля в сім'ї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 229–231. DOI: 10.32782/2524-0374/2025-5/50

38. Зінсу О. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 178–182. DOI: 10.32839/2304-5809/2018-12-64-46

39. Левченко К. Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні: організаційно-правові аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 35 с.

40. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Дніпропетровськ, 2018. 544 с.

41. Степаненко О. В. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. *Нове українське право*. 2023. Вип. 3. С. 155–159. DOI: 10.51989/NUL.2023.3.22

42. Скрипнюк О. В. Соціальна держава в Україні : конституційно-правові основи, принципи та фактори побудови. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 10 (72). С. 5–13.

43. Заворотько І. Г. Сексуальне і гендерно-обумовлене насильство, пов'язане з конфліктом, як міжнародний злочин : дис. ... д-ра філософії : 293 «Міжнародне право». Київ, 2020. 301 с.

44. Степанчук К. С., Максимович Р. О. Сексуальне насильство під час збройних конфліктів: міжнародно-правові механізми відповідальності. *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. Вип. 89. Ч. 4. С. 226–231. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.4.33

45. Кравченко І. А. Економічне насильство як спосіб вчинення домашнього насильства: відмежування адміністративного правопорушення від злочину. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 153–157. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.02.29

46. Данилюк А. А. Економічне насильство в сім'ї: види та причини застосування. *Правова держава*. 2021. № 41. С. 76–82.

47. Сорока Л. В. Гендерний аспект протидії цифровому насильству. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 752–754. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-4/181

48. Мосол Н. О., Чернікова Л. Є. Гендерно зумовлене насильство в умовах надзвичайних ситуацій: міждисциплінарний огляд форм, причин і контекстів прояву. *Ментальне здоров'я*. 2025. № 3. С. 133–139. DOI: 10.32782/3041-2005/2025-3.23

49. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ : Основи, 2017. 256 с.

50. Оніщенко Н. Права людини в нових правових реаліях: гендерний вимір. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 159–166.

51. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Аналіз стану імплементації положень конвенції ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 885–890. DOI: 10.32842/2078-3736/2025.6.124.

52. Сіваш А. А., Шерстюк К. Д. Конвенція ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: значення та реалізація в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 804–808. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-11/196

53. Грідіна Н. Ю. Протидія гендерно обумовленому насильству як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 152–160. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-105-3.19

54. Бондар В. Адміністративно-правовий механізм протидії домашньому насильству на територіях, на яких ведуться бойові дії: проблеми реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2026. Вип. 86. Ч. 5. С. 397–402. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.86.5.58

55. Зубицька І. В. Запобігання та протидія домашньому насильству: міжнародні стандарти, європейський досвід, національні перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 454–458. DOI: 10.32782/2524-0374/2021-4/113

56. Салманова О. Ю., Казанчук І. Д. Адміністративно-правові засади міжвідомчої взаємодії Національної поліції України з іншими суб'єктами протидії домашньому насильству в умовах сьогодення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 2 (35). Ч. 2. С. 314–329. DOI: 10.32631/vca.2025.2.57

57. Ференц О. І. Щодо запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 370–372. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-3/88

58. Лисько Т. Д., Гора Л. В., Жуда В. І. Кримінально-правові заходи протидії домашньому насильству. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 412–414. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-9/101

59. Халюк С. О. Гендернозумовлене насильство як порушення прав людини в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право»*. 2024. № 4 (22). С. 800–811.

60. Шаповал К. А. Міжнародні та європейські стандарти правосуддя у справах, пов'язаних із домашнім насильством. *Право і безпека*. 2025. № 1 (96). С. 104–118. DOI: 10.32631/pb.2025.1.09

61. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / [Т. О. Перцева, В. В. Огоренко, Г. М. Кожина та ні.] ; за заг. ред. Т. О. Перцевої, В. В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.

62. Бортник Н. П., Сопільник Л. І. Запобігання насильства щодо дітей в сім'ї: віктимологічні аспекти. *Академічні візії*. 2025. Вип. 49. DOI: 10.5281/zenodo.18457704

63. Регушевський Е. Є. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина як складова правового порядку в Україні. *Нове українське право*. 2024. № 4. С. 101–108. DOI: 10.51989/NUL.2024.4.12

64. Чепульченко Т. О., Гречко Я. В., Залізко А. О. Проблеми гендерної політики в Україні: правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 77–81. DOI: 10.32782/2524-0374/2021-4/17

65. Перунова О. С. Основні принципи загально-профілактичних заходів у сфері гендерно обумовленого насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 99–103.

66. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право. Вид. 3-тє. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 59 с.

67. Гришко В. І., Киричук Б. С. Значення імплементації норм Стамбульської конвенції в контексті протидії випадкам насильства під час дії режиму воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 80. Ч. 2. С. 284–289. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.80.2.46

68. De Vido S. States' positive obligations to eradicate domestic violence: the politics of relevance in the interpretation of the European Convention on Human Rights. *European Society of International Law (ESIL) Reflections*. 2017. Vol. 6. Issue 6. URL: https://esil-sedi.eu/post_name-119/

69. Дякур М. Д. Адміністративно-правові механізми взаємодії органів влади щодо протидії домашньому насильству в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2025. Вип. 1. С. 45–55. DOI: 10.35774/nvlduvs2025.01.045

70. Baidarova O., Udovenko J., Chuiko O. Introduction of interagency collaboration in combating domestic violence against children in Ukraine. *Annual of Social Work*. 2022. Vol. 29. No. 1. P. 75–98. DOI: 10.3935/ljsr.v29i1.369

71. Gerasymenko G. V. Institutional Response to Domestic Violence in Ukraine: Novelties in the Legislation and Access to Services. *Demography and Social Economy*. 2019. Vol. 2. P. 11–22. DOI: 10.15407/dse2019.02.011

72. Горбунова Я. М. Право на захист від домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 69. С. 249–262. DOI: 10.24144/2307-3322.2021.69.42

73. Hrom N. O. The effectiveness of restraining orders as a tool for preventing and countering domestic violence. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrayiny imeni Ivan Cherniakhovskoho*. 2025. Вип. 2. С. 98–112. DOI: 10.32631/v.2025.2.12

74. Медвідь Л. П. Зміст та характеристика парламентського контролю за додержанням прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 175–179. DOI: 24144/2788-6018.2022.03.31

75. Правдюк А. Л. Парламентський контроль в Україні: проблеми реалізації. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). С. 41–49. DOI: 10.24412/2520-6990-2021-1097-41-49

76. Ромців О. І. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: діяльність у сфері забезпечення та захисту прав і свобод людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 3 (47). С. 222–228. DOI: 10.23939/law2025.47.222

77. Король Н. П., Король О. В. Роль суду в системі суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 34. № 1. С. 780–790. DOI: 10.32631/vca.2025.1.63

78. Коляда Н., Кочубей Т., Левченко Н., Войтовська А. Вплив гендерних стереотипів на виникнення насильства щодо жінок: аналіз сучасних тенденцій. *Social Work and Education*. 2025. Т. 12. № 2. С. 202–214. DOI: 10.25128/2520-6230.25.2.6

79. Правове регулювання та економічні свободи і права : монографія / [авт. кол.: М. В. Савчин, А. В. Андрушко, О. В. Батанов та ін.] ; за ред. М. В. Савчина. Ужгород : РІК-У, 2020. 224 с.

80. Бориславська О. Концепт конституційної ідентичності: між викликами війни та вимогами європейської інтеграції. *Український часопис конституційного права*. 2025. Вип. 3. С. 3–14. DOI: 10.30970/jcl.3.2025.1

81. Lukianets-Shakhova V., Ganus L., Bryl K., Nehoda Y., Rega I. The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience. *Revista De Gestão Social E Ambiental – RGSA*. 2023. Vol. 17. No. 4. DOI: 10.24857/rgsa.v17n4-030

82. Sheldon-Sherman J. A. L. The Missing «P»: Prosecution, Prevention, Protection, and Partnership—Rebalancing the 4P Paradigm in Human Rights and Criminal Justice Responses. *Penn State Law Review*. 2013. Vol. 117. Issue 2. P. 367–412.

83. Peršak N. Protecting the Victims of Gender-based Violence at EU Level: Sexual Integrity, Consent and the Directive on Combating Violence against Women and Domestic Violence. *European Constitutional Law Review*. 2025. Vol. 33. Issue 3. P. 219–238. DOI: 10.1017/S157401962500018X

84. Lukianets-Shakhova V., Pysarchuk V., Sokh K., Malatsai I., Tkachenko V. Ukraine's journey towards European integration: Successes and future outlook. *Multidisciplinary Reviews*. 2024. Vol. 8. DOI: 10.31893/multirev.2024spe077

85. Case of Aydin v. Turkey (Application No. 57/1996/676/866) : Judgment of the European Court of Human Rights from 25 September 1997. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58371%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58371%22]})

86. Директива 2012/29/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року, що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів, а також замінює рамкове рішення Ради 2001/220/jha. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/09/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0-2012-92.pdf>

87. Директива Ради 2006/54/ЄС «Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості» від 5 лип. 2006 р. URL: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=68315

88. The Spanish Constitution, 1978. *Boletín Oficial del Estado*. URL: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1978/BOE-A-1978-40001-consolidado.pdf>

89. Organic Act 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence. *Council of Europe*. URL: https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/countryinformationpages/spain/LeyViolenciadeGeneroingles_en.pdf

90. Guide to the rights for victims of gender-based violence and sexual violence. *Government Delegation against Gender Violence*. 2024. URL: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/wp-content/uploads/GUIDE-TO-RIGHTS-FOR-VICTIMS-OF-GENDER-BASED-VIOLENCE-AND-SEXUAL-VIOLENCE_ingles_2024.pdf

91. Comprehensive Monitoring System in Cases of Gender Violence – VioGén. *Ministerio del Interior*. URL: <https://sistemaviogen.ses.mir.es/publico/viogen/en/>

92. GREVIO publishes its first thematic report on Spain. *Council of Europe*. 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-first-thematic-report-on-spain>

93. The Instrument of Government (1974:152). *Sveriges Riksdag*. URL: <https://www.riksdagen.se/globalassets/05.-sa-fungerar-riksdagen/demokrati/the-instrument-of-government-2023-eng.pdf>

94. The Swedish Criminal Code. *Government Offices of Sweden*. URL: <https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>

95. Men's violence against women. *Swedish Gender Equality Agency*. URL: <https://swedishgenderequalityagency.se/men-s-violence-against-women/>

96. New National Strategy for a society free from violence, oppression and exploitation. *Government Offices of Sweden*. 2026. URL: <https://www.government.se/press-releases/2026/04/new-national-strategy-for-a-society-free-from-violence-oppression-and-exploitation/>

97. Constitution of the Portuguese Republic. *Assembleia da República*. URL: <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>

98. National frameworks in Portugal. *IMPRODOVA*. URL: <https://training.improdova.eu/en/national-frameworks-in-portugal/>

99. Portugal – Policy on domestic violence. *European Crime Prevention Network*. URL: https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/po_pt_dv_0.pdf

100. First thematic evaluation report: Portugal. Building trust by delivering support, protection and justice. *Council of Europe*. 2025. URL: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-building-trust-by-delivering-support-/1680b607c7>

101. Basic Law for the Federal Republic of Germany. *Gesetze im Internet*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html

102. Greater protection in cases of domestic violence: Protection against Violence Act. *Hilfe-Info*. URL: https://www.hilfe-info.de/Webs/hilfeinfo/EN/KnowYourRights/GewaltschutzGesetz/GewaltschutzGesetz_node.html

103. Violence against Women Helpline. *Hilfetelefon*. URL: <https://www.hilfetelefon.de/en/>

104. Thematic Evaluation Report on the Implementation of the Istanbul Convention: Germany. *Council of Europe*. *BMBFSFJ*. 2026. URL: <https://www.bmbfsfj.bund.de/resource/blob/282818/c74c4c96d23f7c0a2b051754bfc253f7/thematic-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-istanbul-convention-grevio-bericht-englisch-data.pdf>

105. Schutz und Beratung durch das Gewalthilfegesetz. Bundesministerium für Bildung, Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2025. URL: <https://www.bmbfsfj.bund.de/bmbfsfj/themen/gleichstellung/frauen-vor-gewalt-schuetzen/schutz-und-beratung-durch-das-gewalthilfegesetz--259608>

106. Гурковська К. А., Нікітін А. А. Протидія домашньому насильству: міжнародний досвід. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 24. С. 97–104. DOI: 10.32841/ILA.2020.24.12

107. Гурковська К. А. Аналіз національного законодавства, що регламентує діяльність суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії

домашньому насильству в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 2. № 6. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.06.2.40

108. Зінсу О. І. Домашнє насильство (ст. 126-1 КК України): деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 279–286. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.04.51

109. Ablamskyi S. Ye., Lukianenko Yu. V. Peculiarities of initiating a pre-trial investigation on domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine). *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2022. Vol. 99. Issue 4. P. 234–249. DOI: 10.32631/v.2022.4.20

110. McCrudden C. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law*. 2008. Vol. 19. Issue 4. P. 655–724. DOI: 10.1093/ejil/chn043

111. Балухтіна О., Кузьмін В., Кузьміна М. Діяльність притулків для жінок, які постраждали від домашнього насильства в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота»*. 2022. № 1 (8). С. 13–18. DOI: 10.17721/2616-7786.2022/8-1/2

112. Левченко К. Б., Жуковська Г. Г. Інституційний механізм реалізації державної політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: стан, проблеми, перспективи розвитку. *Вісник Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Серія «Право»*. 2025. Вип. 4. С. 199–210. DOI: 10.32631/v.2025.4.03

113. Stylianou A. M. Economic Abuse Within Intimate Partner Violence: A Review of the Literature. *Violence and Victims*. 2018. Vol. 33. Issue 1. P. 3–22. DOI: 10.1891/0886-6708.33.1.3

114. Case of Volodina v. Russia (Application No. 41261/17) : Judgment of the European Court of Human Rights from 9 July 2019. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-194321%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-194321%22]})

115. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://lnk.ua/6GmaosAbt>

116. Romanchenko Y., Lukianets-Shakhova V., Zavalniuk I., Kaminska N., Melnyk V. The Theoretical Foundations and Practical Implementation in the Priority of the Rule of Law in Times of War. Janus.net, e-journal of international relations. *Thematic Dossier-Rule of Law, Human Rights, and Institutional Transformation in Times of Global and National Challenges*. 2026. Vol. 16. No. 2. P. 30–48. DOI: 10.26619/1647-7251

117. Berniell I., Berniell L. Data Challenges and Innovations in Measuring Domestic Violence: Traditional Sources and Online Search Patterns. Washington, DC : Inter-American Development Bank, 2025. 48 p.

118. Walby S. *Theorizing Patriarchy*. Oxford : Basil Blackwell, 1990. 240 p.

119. Hearn J. *The Violences of Men: How Men Do and Deliver Violence to Women*. London : SAGE Publications, 1998. 258 p.

120. Kelly L. *Surviving Sexual Violence*. Cambridge : Polity Press, 1988. 285 p.

121. Fredman S. *Human Rights Transformed: Positive Duties and Positive Rights*. Oxford : Oxford University Press, 2006. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199272761.001.0001

122. Rubio-Marín R. Gender and Constitutionalism: A Multifunctional Perspective. *Annual Review of Law and Social Science*. 2025. Vol. 21. Issue 1. P. 149–171. DOI: 10.1146/annurev-lawsocsci-062124-122648

123. Ilchenko H., Sokh K., Romanchenko Y., Lukianets-Shakhova V., Zvarych A., Belay S. Harmonization of national legislation with international treaties: difficulties and directions of reform. *International Journal of Sustainable Development OIDA*. 2026. Vol. 19. Issue 02. P. 117–128. DOI: 10.64211/oidaijsd190210

124. Градиська Ю. В. Стамбульська конвенція: право на життя без насилля. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 54–57. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.05.9

125. Kolbo J. R., Blakely E. H., Engleman D. Children Who Witness Domestic Violence: A Review of Empirical Literature. *Journal of Interpersonal Violence*. 1996. Vol. 11. Issue 2. P. 281–293. DOI: 10.1177/088626096011002010

126. Stoyanova V. Due Diligence versus Positive Obligations: Critical Reflections on the Council of Europe Convention on Violence against Women / J. Niemi, L. Peroni,

V. Stoyanova (Eds.). *International Law and Violence Against Women : Europe and the Istanbul Convention* Routledge, 2020. 29 p.

127. Володіна О. О., Тітова В. І. Криміналізація домашнього насильства як новела кримінального законодавства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 441–444. DOI: 10.32782/2524-0374/2021-4/110

128. Бугайко Ю. О. Лінгвістична експертиза законопроектів в Україні: теоретичний та конституційно-правовий аспекти : монографія. Київ : Алерта, 2023. 204 с.

129. Nitsevych O., Voloshanivska T., Lepei O., Danylo S. The impact of martial law on the observance and protection of human rights and freedoms (Вплив воєнного стану на дотримання та захист прав і свобод людини). *DIXI*. 2025. Vol. 27 No. 2. Pp. 1–16. DOI: 10.16925/2357-5891.2025.02.08.

130. Волошанівська Т. В. Забезпечення прав та свобод дитини під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 598–600. DOI: 10.32782/2524-0374/2025-1/139.

131. Волошанівська Т. В. Порухення прав людини в умовах воєнного стану: реалії сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 58–60. DOI: 10.32782/2524-0374/2025-4/12.

132. Журавльова Г. С. Принцип рівності та заборони дискримінації у конституційному праві : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2018. 35 с.

133. Уварова О., Ясеновська М. Ідентифікація випадків гендерної дискримінації : метод. рек. Харків : Бровін О. В., 2016. 32 с.

134. Директива Ради 2010/41/ЄС «Про застосування принципу рівного підходу до чоловіків та жінок, які займаються індивідуальною трудовою та підприємницькою діяльністю, та що скасовує Директиву Ради 86/613/ЄС» від 7 лип. 2010 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2010.

135. Директива Ради 2000/78/ЄС «Про встановлення рамкових стандартів рівноправного поводження у сфері зайнятості і професійної діяльності» від

27 листоп. 2000 р. *Офіційний вісник Європейських Співтовариств*. 2000. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45891>

136. Директива Ради 2004/113/ЄС «Про імплементацію принципів рівності чоловіків і жінок у доступі до товарів і надання послуг» від 13 груд. 2004 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2004.

137. Директива Ради 79/7/ЄЕС «Про поступове запровадження принципу однакового підходу до чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення» від 19 груд. 1978 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 1978. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45891>

138. Орловський О. Я., Боднарук М. І. Людська гідність як фундаментальна цінність та першооснова соціальних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. Вип 67. С. 129–133. DOI: 10.24144/2307-3322.2021.67.26

139. Христова Г. О. Доктрина позитивних зобов'язань держави щодо прав людини: основні етапи формування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. № 26. С. 16–32.

140. Hrankina V., Baranyuk D. Domestic violence: current issues through the prism of legislative changes. *European Socio-Legal & Humanitarian Studies*. 2024. Issue 1. P. 55–62. DOI: 10.61345/2734-8873.2024.1.7

141. Pepler D. J., Catallo R., Moore T. E. Consider the Children. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*. 2000. Vol. 3. Issue 1. P. 37–57. DOI: 10.1300/j146v03n01_04

142. Коваленко І. А. Форми домашнього насильства, механізми захисту та правове регулювання його проявів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 166–170. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.77.2.28

143. Чичкало-Кондрацька І. Б., Дерев'янка А. К., Кондрацька Д. С. Гендерна нерівність у зарубіжних країнах: причини виникнення, особливості розвитку та державна політика з її подолання. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 5 (1). С. 41–46.

144. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Ковальова О. В. Вплив рішень європейського суду з прав людини на механізм запобігання домашньому насильству в Україні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 2. С. 65–70. DOI: 10.32782/cuj-2024-2-8.

145. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони : міжнар. док. від 21 берез. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

146. Статут Ради Європи : міжнар. док. від 5 трав. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text

147. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : міжнар. док. від 26 черв. 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

148. Саєнко О. С. Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2020. 251 с.

149. Bogdanov R., Levchenko K., Legenkyi M., Lehenka M. Problems of Implementation of the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence in Ukraine's Legislation. *Novum Jus*. 2024. Vol. 18. Issue 3. P. 155–177. DOI: 10.14718/novumjus.2024.18.3.6

150. Філіпов С. О. Віктимологічні аспекти запобігання домашньому насильству. *Проблеми законності*. 2019. № 144. С. 153–161. DOI: 10.21564/2414-990x.144.155729

151. Rega I., Romanenko L., Sokh K. Examination of legal mechanisms for Combating all forms of discrimination and supporting equal rights in society. *Journal of law and political sciences*. 2024. Vol. 42. No. 3. P. 401–419.

152. Аніщук Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 398 с.

153. Блага А., Кочемировська О. Допомога й захист постраждалих від домашнього насильства: сучасний стан та основні проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 226–231. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.6.38

154. Юровська Г., Жданкіна Л. Людська гідність і гендерна рівність: конституційні метаморфози. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 1. С. 106–119.

155. Назимко Є. С., Семенишин М. О., Пономарьова Т. І. Вплив міжнародних та європейських стандартів на становлення та розвиток національної кримінально-правової політики в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 2. С. 128–132. DOI: 10.32782/2709-9261-2025-2-14-23

156. Калиновський Б., Богдан Ю. Реалізація конституційного принципу рівності прав жінки і чоловіка в умовах воєнного стану в Україні. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 11. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/issue/view/9>

157. Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок : міжнар. док. від 6 жовт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_794#Text

158. Європейська соціальна хартія (переглянута) : міжнар. док. від 3 трав. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

159. Загальна декларація прав людини : міжнар. док. від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ganus L., Lukianets-Shakhova V., Bryl K., Nehoda Y., Rega I. The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience. *Environmental and Social Management Journal (Revista de Gestão Social e Ambiental)*. 2023. Vol. 17. No. 4. DOI: <https://doi.org/10.24857/rgsa.v17n4-030> (Scopus).

2. Ганус Л. М. Досвід держав-членів ЄС з протидії гендерно зумовленому насильству. *Нове українське право*. 2026. Вип. 1. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.38>

3. Лук'янець-Шахова В. С., Ганус Л. М. Гендерно зумовлене насильство як особлива форма порушення принципу рівності та конституційних прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-3/7>

4. Ганус Л. М. Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 3 (57). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4\(56\)-3028-3038](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-3028-3038)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Ганус Л. М. Форми гендерно зумовленого насильства за Стамбульською конвенцією. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі й торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід* : тези доп. наук.-теорет. конф. (Київ, 8 груд. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 29–32. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24b50f37-de08-402f-aecf-e683f3cbe7e4/content>.

6. Ганус Л. М. Домашнє насильство як форма гендерно зумовленого насильства. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень* : матеріали IV Міжнар. наук. конф. (Житомир, 10 лют. 2023 р.). Житомир, 2023. С. 66–68. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-10.02.2023>

7. Ганус Л. М. Основні положення законодавства України щодо гендерної рівності. *Модернізація сьогоденної науки: досвід та тенденції* : матеріали III Міжнар. наук.-теорет. конф. (Сінгапур, 24 лют. 2023 р.). Scientia, 2023. С. 104–106. DOI: <https://doi.org/10.36074/scientia-24.02.202>

8. Ганус Л. М. Місце та роль статусу країни-учасниці «Партнерства Біарріц» у євроінтеграційному процесі України. *Реалізація конституційного курсу України на членство в ЄС та НАТО* : матеріали круглого столу (Київ, 26 черв. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 12–15. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/25094>

9. Ганус Л. М. Основні положення Стамбульської конвенції та національного законодавства України щодо протидії та запобігання домашньому насильству. *Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин* : матеріали наук.-практ. семінару (Львів, 14 черв. 2024 р.). Львів : ЛДУВС, 2024. С. 15–18.

10. Ганус Л. М. Роль Стамбульської конвенції у протидії гендерно зумовленому насильству. *Грааль науки*. 2024. № 45. С. 293–295. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.037>

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник юстиції

Олег ТАРАСЕНКО

2026 року

АКТ

18.05.2026

м. Київ

№ 158-НО

Впровадження результатів дисертації
Ганус Людмили Михайлівни
«Конституційно-правовий механізм
протидії гендерно зумовленому насильству
в Україні та державах-членах ЄС»
в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу, старшого лейтенанта поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук, капітана поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри конституційного права ННПП, кандидата юридичних наук, доцента Сьох Катерини Ярославівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ Ганус Людмили Михайлівни «Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах ЄС» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення протидії гендерно зумовленому насильству в Україні з урахуванням позитивного досвіду держав-членів ЄС.

Проаналізовано основні результати дослідження Ганус Л. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Ganus L., Lukianets-Shakhova V., Bryl K., Nehoda Y., Rega I. The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience. *Environmental and Social Management Journal (Revista de Gestão Social e Ambiental)*. 2023. Vol. 17, No. 4. P. e03403. DOI: <https://doi.org/10.24857/rgsa.v17n4-030>. (Scopus).

2. Ганус Л.М. Становлення та розвиток поняття гендерно зумовленого насильства у правовій доктрині: національний та міжнародний виміри. *Knowledge, Education, Law, Management (KELM)*. 2026. № 1 (77). С.

3. Ганус Л. М. Досвід держав-членів ЄС з протидії гендерно зумовленому насильству. *Нове українське право*. 2026. Вип. 1. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/terms>.

4. Лук'янець-Шахова В. С., Ганус Л. М. Гендерно зумовлене насильство як особлива форма порушення принципу рівності та конституційних прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. URL: <http://www.lsej.org.ua>.

5. Ганус Л. М. Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 3 (57). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/index>.

6. Ганус Л. М. Форми гендерно зумовленого насильства за Стамбульською конвенцією. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі й торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід : тези доп. наук.-теорет. конф.* (Київ, 08 груд. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 29–32. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24b50f37-de08-402f-aecf-e683f3cbe7e4/content>.

7. Ганус Л. М. Домашнє насильство як форма гендерно зумовленого насильства. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень : матеріали IV Міжнар. наук. конф.* (Житомир, 10 лют. 2023 р.). Житомир, 2023. С. 66–68. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-10.02.2023>.

8. Ганус Л. М. Основні положення законодавства України щодо гендерної рівності. *Модернізація сьогоднішньої науки: досвід та тенденції : матеріали III Міжнар. наук.-теорет. конф.* (Сінгапур, 24 лют. 2023 р.). Scientia, 2023. С. 104–106. DOI: <https://doi.org/10.36074/scientia-24.02.2023>.

9. Ганус Л. М. Місце та роль статусу країни-учасниці «Партнерства Біарріц» у євроінтеграційному процесі України. *Електронний репозиторій НАВС*. 2023. С. 12–15. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2004be06-7d8a-4a11-9a23-0070d9027eee/content>

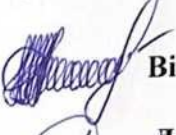

10. Ганус Л. М. Основні положення Стамбульської конвенції та національного законодавства України щодо протидії та запобігання домашньому насильству. *Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин : матеріали наук.-практ. семінару* (Львів, 14 черв. 2024 р.). Львів : ЛДУВС, 2024. С. 15–18.

11. Ганус Л. М. Роль Стамбульської конвенції у протидії гендерно зумовленому насильству. *Грааль науки*. 2024. № 45. С. 293–295. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.037>.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що

вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Ганус Л. М., застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК
 Дар'я ГОРБЕНКО
 Катерина СЬОХ
 Олена ТИХОНОВА
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2026 року

АКТ

18.05. 2026

м. Київ

№ 157-07

Впровадження результатів дисертації
Ганус Людмили Михайлівни
«Конституційно-правовий механізм
протидії гендерно зумовленому насильству
в Україні та державах-членах ЄС»
в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу, старшого лейтенанта поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук, капітана поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри конституційного права ННПП, кандидата юридичних наук, доцента Сьох Катерини Ярославівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри конституційного права ННПП Національної академії внутрішніх справ Ганус Людмили Михайлівни «Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах ЄС».

Проаналізовано основні результати дослідження Ганус Л. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Ganus L., Lukianets-Shakhova V., Bryl K., Nehoda Y., Rega I. The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience. Environmental and Social Management Journal (Revista de Gestão Social e Ambiental). 2023. Vol. 17, No. 4. P. e03403. DOI: <https://doi.org/10.24857/rgsa.v17n4-030>. (Scopus).

2. Ганус Л.М. Становлення та розвиток поняття гендерно зумовленого насильства у правовій доктрині: національний та міжнародний виміри. Knowledge, Education, Law, Management (KELM). 2026. № 1 (77). С.

3. Ганус Л. М. Досвід держав-членів ЄС з протидії гендерно зумовленому насильству. *Нове українське право*. 2026. Вип. 1. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/terms>.

4. Лук'янець-Шахова В. С., Ганус Л. М. Гендерно зумовлене насильство як особлива форма порушення принципу рівності та конституційних прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. URL: <http://www.lsej.org.ua>.

5. Ганус Л. М. Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 3 (57). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/index>.

6. Ганус Л. М. Форми гендерно зумовленого насильства за Стамбульською конвенцією. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі й торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід : тези доп. наук.-теорет. конф.* (Київ, 08 груд. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 29–32. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24b50f37-de08-402f-aecf-e683f3cbe7e4/content>.

7. Ганус Л. М. Домашнє насильство як форма гендерно зумовленого насильства. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень : матеріали IV Міжнар. наук. конф.* (Житомир, 10 лют. 2023 р.). Житомир, 2023. С. 66–68. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-10.02.2023>.

8. Ганус Л. М. Основні положення законодавства України щодо гендерної рівності. *Модернізація сьогоденної науки: досвід та тенденції : матеріали III Міжнар. наук.-теорет. конф.* (Сінгапур, 24 лют. 2023 р.). Scientia, 2023. С. 104–106. DOI: <https://doi.org/10.36074/scientia-24.02.2023>.

9. Ганус Л. М. Місце та роль статусу країни-учасниці «Партнерства Біарріц» у євроінтеграційному процесі України. Електронний репозиторій НАВС. 2023. С. 12–15. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2004be06-7d8a-4a11-9a23-0070d9027eee/content>

10. Ганус Л. М. Основні положення Стамбульської конвенції та національного законодавства України щодо протидії та запобігання домашньому насильству. *Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин : матеріали наук.-практ. семінару* (Львів, 14 черв. 2024 р.). Львів : ЛДУВС, 2024. С. 15–18.

11. Ганус Л. М. Роль Стамбульської конвенції у протидії гендерно зумовленому насильству. *Грааль науки*. 2024. № 45. С. 293–295. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.11.2024.037>.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Ганус Л. М., містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право», «Міжнародні стандарти захисту

прав людини», «Гендерна рівність та заборона дискримінації в правоохоронній діяльності», «Основи права ЄС», «Міжнародне право», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК

 Дар'я ГОРБЕНКО

 Катерина СЬОХ

 Олена ТИХОНОВА

 Людмила ГАЙДАР

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ганус Людмили Михайлівни на тему
«Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в
Україні та державах-членах ЄС»
у практичну діяльність відділу превенції Шевченківського УП ГУНП у м. Києві.
(повна назва підрозділу Національної поліції України)

Результати дисертаційного дослідження Ганус Людмили Михайлівни на тему «Конституційно-правовий механізм протидії гендерно зумовленому насильству в Україні та державах-членах ЄС» були опрацьовані та використані у практичній діяльності відділу превенції Шевченківського УП ГУНП у м. Києві. (назва підрозділу) з метою удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству.

У процесі впровадження результатів дослідження використано наукові положення, висновки та рекомендації щодо:

- удосконалення конституційно-правових засад протидії гендерно зумовленому насильству;
- забезпечення належного реагування працівників поліції на факти домашнього та гендерно зумовленого насильства;
- підвищення ефективності превентивної діяльності у сфері захисту прав людини;
- імплементації європейських стандартів і позитивного досвіду держав-членів ЄС у практичну діяльність органів Національної поліції України;
- розвитку міжвідомчої взаємодії суб'єктів, уповноважених на здійснення заходів із запобігання та протидії насильству.

Окремі результати дисертаційного дослідження були використані під час:

- підготовки методичних матеріалів та службових рекомендацій для працівників підрозділу;
- організації заходів превентивного характеру;
- вдосконалення практики реагування на повідомлення про випадки гендерно зумовленого насильства;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення;
- формування практичних підходів до забезпечення прав і законних інтересів постраждалих осіб.

Запропоновані у дисертаційному дослідженні наукові підходи та практичні рекомендації сприяють підвищенню ефективності діяльності підрозділу у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству, удосконаленню механізмів захисту прав людини, а також наближенню практики Національної поліції України до європейських стандартів.

Результати дисертаційного дослідження мають практичне значення та можуть бути використані у подальшій службовій діяльності підрозділів Національної поліції України.

Заступник начальника управління поліції
з превентивної діяльності
Шевченківського УП
ГУНП у місті Києві
полковник поліції
25.05.2026

Валентин ГАЛАТЕНКО